

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

KSENOFON
SOKRATES'TEN
ANILAR

Çeviren
CANDAN ŞENTUNA

TÜRK TARİH KURUMU

KSENOFON
SOKRATES'TEN ANILAR

ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
T Ü R K T A R İ H K U R U M U Y A Y I N L A R I
VII. Dizi – Sa. 155¹

KSENOPHON SOKRATES'TEN ANILAR

Çeviren
CANDAN ŞENTUNA

2. Baskı

T Ü R K T A R İ H K U R U M U B A S I M E V İ - A N K A R A

1 9 9 7

ISBN 975-16-0616-0

Birinci baskı : 1994

İkinci baskı : 1996

İ Ç İ N D E K İ L E R

Giriş	I
I. Kitap	12
II. Kitap	36
III. Kitap	61
IV. Kitap	88
Dizin	113
Bölüm Başlıkları	125
Kaynakça	127

G İ R İ Ŗ

SOKRATES VE İ.Ö 399 YILINDA ATİNA

Perikles'in zamanında Atina, çağın öteki kültür merkezlerinden farklı olarak zihinsel çalışmalar için özgür bir ortam sağlıyor ve eski dünyanın her yerinden düşünürleri kendine çekiyordu. Kentin havası tartışma, deneyim ve yaratıcı atılım bakımından bütün sanat ve düşün dallarını besliyordu. Bu özgürlüğün olağanüstü boyutla bu çağda işlenen bütün sanat ve bilgi alanlarında görülebilir, ama belki de en çarpıcı tanık, siyasal, düşünsel ve edebi kişilikleri acımasızca taşa tutan Yunan komedyasına tanınan serbestliktir¹. Tarihteki en yaratıcı ve üretken çağlardan biri olarak, V. yüzyıl Atinası düşünce özgürlüğü ile siyasal özgürlüğün bir arada bulunduğu en belirgin örnektir. Bu iki özgürlüğün birbirlerine eşlik etmeleri bir yana, bunlar o kadar birbirinin içine girmişti ki, düşünce ve eylem alanları uzlaşmaz uçlar olarak birbirinden ayrılmamış, çağın önde gelen düşünürleri politika ve meslek yaşamında kendilerine yer bulabilmişlerdir. Bu iki alanın birbiri içine girmesinin en somut delili de Atina agorasıydı. Agora kentteki düşünsel yaşamın merkezi olduğu kadar, demokrasi ve ticaretin de merkezi idi. Devlet daireleri burada bulunur, halka yapılan duyurular, çıkarılan yasalar burada ilan edilir, mahkemeler burada toplanırdı; dünyanın her yerinden gelen mallar burada alınır satılır, Atina imparatorluğunun mali çıkarları burada korunurdu. Agora söyleyecek, soracak, öğretecek ya da öğrenecek bir şeyi olan insanların toplandığı yerdı. İnsanlar burada Sophroniskos ile Phainarete'nin oğlu Alopeke demosundan bir Atina yurttaşı olan Sokrates (İ.ö. 469-399) ile karşılaşıyorlardı. Birçokları açıkça onunla konuşmak için geliyor, birçokları onu tanıyınca yanından ayrılmıyor, birçoklarını da o arayıp buluyordu. İnsanlarla konuşmayı çok sevdiğinden, babasından öğrendiği yontuculuk sanatını geliştirmeye bile zamanı olmuyor, yaşamı Atina agorasında geçiyordu: nitekim Sokrates, Potidaia (İ.ö. 432), Delion (İ.ö. 424) Amphi-

¹ Bununla birlikte, Perikles'in düşünür Anaksagoras ve ressam Pheidias gibi dostlarına karşı açılan davalar, Atina'da bu özgürlüğü kısıtlamaya çalışan etkili çevrelerin varlığını ortaya koymaktadır.

polis (İ.ö. 422) çarpışmaları ve olasılıkla Isthmos ile Delphoi yolculukları dışında Atina'dan hiç ayrılmamıştır. Atina'nın siyasal ve ticari merkezinde Sokrates ile konuşma fırsatını bulmuş insanların bir bölümü *Anılar*'da anlatılmaktadır. Ksenophon, Sokrates'in kesinlikle kendini bir tutmaktan kaçındığı sofistlerden ikisini eserine alır: Elisli Hippias ve Antiphon. Platon'un sofistlere yakıştırdığı nitelikler bakımından bunlar Sokrates'e karşıdılar: Antiphon ezici bir tavırla Sokrates'in yoksulluğuna takılır. Hippias da Sokrates'in görüşlerini sınırlı ve kısır bularak ondan kesin bir tanım koparma peşindedir. Kyreneli Aristippos ile Antisthenes onunla özdenetim ve dostluk üzerine tartışır: bunlar daha sonra kendi felsefe okullarıyla ortaya çıktıklarında ileri sürecekleri öğretiler bakımından önemli konulardır. Önde gelen devlet adamları da Sokrates'in peşindedir; Kritias ile Kharikles onu korkutarak susturmaya çalışırlar; ama uzun bir tartışmanın sonunda gerçek niyetlerini açıklamak zorunda kalırlar. Genç Perikles Sokrates'e Atina'nın çöküşünden duyduğu üzüntüyü dile getirir ve onun önerilerini uysalca dinler. Nikomakhides gibi siyasal yaşamda bir hiç olan insanlar, görev almak için yetenekleri üzerinde yeniden düşünme durumuna gelirler. Platon'un ailesi de Sokrates ile agorada karşılaşır: Platon'un kardeşi Glaukon politikaya zamansız girmenin tehlikelerini öğrenir, Platon'un dayısı Kharmides de politikaya karşı isteksizliğinin temelsiz olduğunu anlar. Sokrates'in en eski ve en yakın arkadaşı Kriton'a Arkhedemos ile dostluk kurması öğütlenir. Sokrates'in üç yakın arkadaşı Aristodemos, Khairekrates ve Hermogenes, silah yapımcısı Pistias, ressam Parrhasios, hetaira Theodote, iş adamları Aristarkhos ile Eutheros: bunların hepsi bu insanın büyüsunü ve sohbetlerindeki konu çeşitliğini kanıtlar. Atina'da devlet işleriyle görevli insanlarla uğraşır, onları sofra görgüsü gibi önemsiz konuların yanı sıra, "doğru, yasal ya da iyi nedir?" gibi konularda düşünmeye iter. Bazılarını küçültür, bazılarını da yüreklendirir.

Ksenophon onu agorada her meslekten ve sınıftan insanların arasına yerleştirmekle, karşımıza hem hayat adamı, hem düşünür bir Sokrates çıkarır. Ama İ.ö. 399 yılında öfkeli ve nefret dolu bir patlamanın sonucunda, Atina gençliğinin ahlakını bozma ve devletin tanrılarını tanımama suçlarından mahkemeye verildiğinde, Atina'nın Sokrates'e tanıdığı özgürlük yok olmuş ve Sokrates'in agora yaşamı da sona ermiştir. Yargıçlar kurulu onu 220'ye karşı 281 oyla suçlu

bulmuştur. Atina yasaları uyarınca kendine ölüm yerine başka bir ceza seçme fırsatı verildiğinde, gerçekte bir ceza değil, ödül hakettiğini söyleyerek mahkemeyi şaşkına çevirmiştir. Platon otuz mina ödemeyi kabul ettiğini bildirir, Ksenophon ise herhangi bir ceza önermeyi kesinlikle reddettiğini söyler. Ne olursa olsun, yargıçlar kurulu o kadar öfkelenmiştir ki, daha önce “suçsuz” diye oy kullanan seksen üye oylarını değiştirmiş ve Sokrates'i ölüme mahkum etmiştir. Bu olay, Atinalı düşünürlerin devlet işlerinden uzaklaşıp ayrı ayrı okullar oluşturdukları dönüm noktasını belirler. O andan itibaren düşün ve eylem alanları arasındaki uçurum Atina'da nadiren doldurulabilmiştir.

Sokrates'in kişiliği ve Atinalı yargıçların onun hakkında verdiği yargı, ilk elden bilgilerin olmaması nedeniyle, hala dikkat çeken bir konudur. Tartışmanın merkezinde iki soru vardır. Sokrates kimdi ve nasıl bir insandı? Mahkum edilmesi ile Atina'da bıraktığı derin etki arasındaki çelişki dikkat çekicidir. Sokrates öğrencisi olan insanlar aracılığı ile –bunlardan biri de Platon'dur– Yunan düşüncesinde bir devrim yapmış ve bugün canlılığını hala koruyan bir etki yaratmıştır². Ama gerçekte ne idi ki, Atinalılar onu ölüme mahkum ettiler? Bu kararlarında haklı bir yan var mıydı? Suçlamada belirtildiği gibi, gerçekten yıkıcı etkilerde mi bulunuyordu? Sonraki kuşaklar Sokrates'te çağdaşları tarafından kurban edilmiş soylu bir düşünür görürlerken yanılıyorlar mıydı? Ya da, yargı bir hata ise, yargıçlar nasıl böyle yanlış yönlendirilmişlerdi?

Sokrates yaşamı boyunca eski dünyanın önde gelen düşünürlerini Atina'ya çeken bir efsane idi; ölümünden sonra insanlar onu çözmeye çalıştıkça, bu efsane genişledi. Duruşma hakkında modern tarihçilik ölçütleriyle kabul edilebilecek resmi kayıtlar ya da birinci elden belgeler yoktur; ve Sokrates hiçbir şey yazmamıştır³. Onun hakkında bildiklerimiz büyük ölçüde iki genç çağdaşının yazdık-

² Sokrates'in devrimi, Yunan düşüncesinde ahlak değerleri alanında görülen yeni yönetimi belirler. Aristoteles (*Metaphysika* XIII. 4 3-5, 1078 b 17-32) Sokrates'in dikkatini ahlak değerlerine yönelttiğine ve bunları tanımlamaya çalışan ilk kişi olduğuna işaret ederek ve tümevarım mantık yürütme ve genel tanımlama gibi diyalektik alandaki iki gelişmeyi ona bağlayarak, Sokrates'in Yunan felsefesine katkısını özetler.

³ İ. s. II. yüzyılda Aristides adında biri Sokrates'in mektuplarını anar Platon da *Phaidon*'da onun idamını beklerken şiir yazdığını söyler

larından çıkmadır: Platon (c. İ.ö. 427-347) ve Ksenophon (c. İ.ö. 426-354); her ikisi de onu açıkça savunan yazılar yazmıştır. Sokrates'e karşı çağdaş bir saldırı da vardır: Aristophanes'in İ.ö. 423 yılında sahnelediği *Bulutlar* adlı komedyası: burada Sokrates sözcüklerle oynayan, öğretileriyle ahlakı ve devleti baltalayan ve gençleri babalarıyla devletin otoritesini sorgulamaya yöneltten bir sofist olarak canlandırılır. Bu tablo, Sokrates hakkında birçok çağdaşının düşüncesini yansıtmaktadır.

SOKRATİK EDEBİYAT VE KSENOPHON

Sokrates'in üzerinde odaklanmış eserlerin büyük çoğunluğu yitip gitmiş olmakla birlikte, Ksenophon'un eserleri arasında üç tip Sokratik yazı vardır. Birincisi kendisi hiçbir şey yazmamış olmakla birlikte, Sokrates'ten ötürü ortaya çıkmış bir edebiyat türüdür. Σωκρατικοὶ λόγοι ya da Platon ve Ksenophon'un diyaloglarında gördüğümüz gibi, Sokrates'in konuşmacı olarak bulunduğu, düzyazıyla Sokratik diyaloglar. Bunlar Sokrates'in dostları ya da hasımlarıyla yaptığı konuşmalar olma iddiasındadır, ama Platon'un onun konuşmalarını sık sık ikinci ve üçüncü elden aktardığını göz önüne alırsak, bunlar konuşmaların kesin belgesi olarak yorumlanamaz. Ksenophon açıkça düşsel iki Sokratik diyalog yazmıştır: *Oikonomikos* ve *Symposion*. *Oikonomikos* Sokrates'in ağızından çiftlik yönetimine ilişkin düşünceler açıklar: Platon'un da kendi öğretilerini açıklamak için başvurduğu yol buydu. *Symposion*, İ.ö. 421 yılında Sokrates, Ksenophon ve başkalarının katıldığı bir şölenin tanıklığını yapma iddiasındadır. O yıllarda Ksenophon'un ancak altı ya da yedi yaşında olduğu göz önünde bulundurulursa, tarihsel gerçeğin saptırılması bir edebiyat hilesi olarak yorumlanabilir. Erken biçimi içinde bu yeni düzyazı türü Sokrates'in katıldığı diyaloglarla sınırlıydı; ama antik dünyada felsefe eserleri içinde çabucak gelişmiş ve tüm batı edebiyatlarında varlığını sürdürmüştür.

Elimizdeki Sokratik edebiyatta ortaya çıkan ikinci edebiyat türü, savunma (*apologia*) konuşmasıdır. Sokrates'in duruşmasının yarattığı öfke nedeniyle, olaydan hemen sonra çok sayıda savunma konuşması ortaya çıkmış ve Sokrates'in mahkemede söylediği sözler resmi kayıtlara dayanmadığı için, savunma edebiyatında duruşmanın gidişine ilişkin bir gelenek oluşmuştur. Elimizdeki dört savunma şunlardır:

Platon'un *Apologia'sı*, Sokrates'in mahkemedeki konuşması oima iddiasındadır; Platon duruşmada bulunduğunu söyler. Ksenophon *Sokrates'ten Anılar*'a savunmayı da almıştır (I. 1-2 ve IV. 8) Ksenophon'un *Sokrates'in Savunması*⁴ ve Libanios'un *Apologia'sı*: İ.s. V. yüzyılda yazılmış, Sokratik geleneğe dayalı bir edebiyat uydurmasıdır (belki de hepsi uydurmaydı).

Elimizdeki savunmalar, Sokrates'e düşman bir çevrenin varlığını düşündürmektedir. Ksenophon ile Platon'un eserlerinde adları geçen üç davacının mahkeme konuşmaları elimize geçmiştir. Anytos, Meletos ve Lykon bu duruşmayla ilgili üç Atinalının adlarıdır. Anytos bu üçünün içinde en önemli ve en etkili kişi olmakla birlikte, Meletos baş davacıdır, ötekiler ikinci sıradadır. Antytos Atina'da komutan olarak hizmette bulunmuş, siyasal alanda halk partisine girmiş ve oligarşi yanlılarına karşı çıkmıştır. Lykon komedyada alaya alınan genç bir aristokrat olarak bilinir. Bugün kimliği bilinmeyen, İ.ö. IV. yüzyılın başlarında parlanmış, radikal demokrasi yanlısı Atinalı hatip Polykrates'in İ.ö. 393 ya da 392 yılında Sokrates'in aleyhinde yazdığı eserin içeriği, Ksenophon'un *Anılar*'ının I. kitabından (I. 2. 9-61) ve Libanios'un *Apologia'sından* çıkarılabilir. Libanios'un eseri uzun alıntılarla Polykrates'in suçlamalarını ele alır ve bunları çürütür. Polykrates'in yazısından kalan bu izler Sokrates'in niçin mahkemeye verildiğini anlama bakımından çok önemlidir, çünkü düşmanlarının siyasal gerekçelerini açıkça ortaya koymaktadır⁵. Polykrates saldırısında Sokrates'i oligarşi yanlısı partinin içine yerleştirmiş ve İ.ö. 404-403 yıllarındaki iktidarı sırasında korkunç yöntemlere başvurmuş olan Kritias gibi genç oligarkların hocası olarak çizmiştir. Sokrates'i Alkibiades'in ihanetinden ve ahlaksızlığından sorumlu tutmuştur. Polykrates saldırılarına daha çarpıcı bir nitelik kazandırmak için, Atinalılara Miltiades ve Themistokles gibi eskinin büyük demokratlarının filozoflarla çalışmadığını hatırlatır. Polykrates Sokrates'i siyasal sorumluluklarını yerine getirmemekle, Homeros ile Hesiodos'un antidemokratik yorumlarını öğretmekle suçlar. İ.ö.

⁴ Ksenophon'un bu savunmayı yazdığına ilişkin kuşkular geçersizdir, çünkü eski çağda böyle bir kuşkuyu dile getiren hiçbir kayıt olmadığı gibi, biyografilerinde yazarlık üzerine sık sık tartışma açan Laerteli Diogenes de bu eseri Ksenophon'un gerçek eserleri arasında sayar.

⁵ Bu siyasal nedenler Platon'un diyaloglarında örneğin *Gorgias*'ta çok açıktır, ama felsefi ağırlıktan ötürü çoğunlukla gölgede kalmaktadır.

399 yılındaki duruşmada bu siyasal suçlamaların hiçbiri açıkça kullanılamazdı, çünkü Atina'daki mahkemeler 403 yılında siyasal etkinlikler nedeniyle dava açılmasını yasaklayan genel af çerçevesinde çalışıyordu. Sokrates'in duruşmasında hızla gelişen siyasal etki yargıçların kararını belirleyen nedenleri ve verilen cezanın ağırlığını daha anlaşılır kılmaktadır.

Ksenophon'un Sokratik yazılarında karşımıza çıkan üçüncü edebiyat türü "anı" (ἀπομνημονεύματα)'dır: bir hocanın öğrencileri tarafından derlenmiş söz ve davranışları. Ksenophon'un *Sokrates'ten Anılar* adlı eseri batı edebiyatındaki en eski derlemedir. Yunancada ἀπομνημονεύματα, "anılar" demektir, ama Rönesans çağında, 1596 yılında Leonclavius'un latince çevirisinde *Memorabilia* ("hatırlanmaya değer şeyler") olarak çevrilmiş ve en çok kullanılan terim bu olmuştur⁶.

Anılar ruhen biyografiye yakın bir eserdir: Ksenophon Sokrates'in doğumundan ölümüne kadar yaşamındaki olayları sistematik biçimde anlatmamakla birlikte, tarihsel Sokrates'i tanıttığını ileri sürer. İlk iki bölümde Atinalıların haksız bir karar aldıklarını kanıtlamak üzere Sokrates'in savunmasını yapar; onların bu kararına şaşıldığını belirterek, Atinalıların birçok durumda Sokrates'in sözlerini, özellikle de bir *daimon* tarafından yönetildiğini iddiasını⁷ ve ozanları yorumlamasını yanlış anlamış olmaları gerektiğini açıklar. Ksenophon'un savunması, Sokrates'i ölüme mahkum eden yargıçları doğrudan doğruya itham etmekten uzaktır; Ksenophon'un Atina mahkemelerinde adaletin nasıl çarpıtıldığını göstermek için yarattığı tabloyla dolayı yoldan daha etkili biçimde mahkum edilirler. Anılar üçüncü bölümde ve şu sözlerle başlar: "Çevresindekilere kendini örnek göstererek bir yandan hareketleriyle, bir yandan da konuşmalarıyla nasıl yararlı olduğunu hatırladığım kadarıyla yazacağım".

Bundan sonra karşımıza çıkan bunca kişi ve birbiriyle ilgisiz konuşmalar arasında tek birleştirici unsur, Atina'ya ve karşılaştığı

⁶ 'Απομνημονεύματα'nın latinceye tam çevirisi *Commentarii*'dir.

⁷ Sokrates'in *daimon*'u ya da *daimonion*'u onu zaman zaman bazı şeyleri yapmaması için uyanan tanrısal bir ses görünümündedir. Sokrates'in bu şekilde uyarıldığı Ksenophon ve Platon (*Phaidros* 242 b; *Apologia* 31 d, 40 a; *Euthyphron* 3 b, ve daha pek çok yerde) tarafından aktarılmaktadır. Çağdaşları Sokrates'in tanrısal sesine şaşıyor, ne olduğunu anlamıyor, hatta kızıyorlardı; eski çağın sonlarında Plutarkhos ve Apuleius gibi yazarlar bunun ne olduğunu hala araştırıyorlardı.

insanlara iyiliği dokunan Sokrates'tir. *Anılar*, Sokrates'in ölümünü anlatan bir bölümle ve kısa bir övgüyle sona erer.

Ksenophon'un "şimdi de hatırladıklarımı yazacağım" sözü, tanık olduğu ve duyduğu şeyleri olduğu gibi aktardığı anlamında alınmamalı. Ksenophon'un bu tartışmalara tanık olduğu iddiası, sergilediği Sokrates'in tarihsel gerçekliğini artırmak için bir edebiyat buluşu olabilir⁸. Tanık olduğu konuşmaları aktardığına inanmakta çekimser davranmak için çeşitli nedenlerimiz var: Ksenophon'un Sokrates ile beraberliği kısa sürmüştür ve gençlik yıllarıyla sınırlıdır. Bütün işaretler, 403 yılı ile Atina'dan ayrıldığı 401 yılı arasında Sokrates ile yakın ilişkide olduğunu göstermektedir. Ve Ksenophon 365 yılından önce geri dönmediğine göre, Sokrates'in dostlarıyla olan ilişkisi de kısa sürmüş olmalıdır. Ksenophon'un bunca konuşma sırasında, özellikle Sokrates'in kendi oğluyla (II. 2) ya da Khairekrates ile kardeşi hakkında (II. 3) özel konuşmaları sırasında hiç sesini çıkarmadan bir yanda durduğunu düşünmek zordur. Bunların hepsini dinlemiş olsa bile, bunca konuşma üzerine notlar almış olması da zordur. Gene, Sokrates'in dile getirdiği görüşlerden bazıları Sokrates'in ağzından başkalarının görüşleri gibidir; özdenetim üzerine (I. 2. 1) ya da özgürlüğünden olma korkusuyla parayla ders vermek istememesi (I. 2. 6-7) gibi düşünceler Antisthenes'in Kynik öğretilerine yakındır. Ksenophon serbestçe Isparta'yı övdüğü zaman ya da atlı birliği komutanının ödevlerini ya da avcılığı ya da biniciliği tartıştığı zaman (üzerine kitap yazdığı konular), kendi kuram ve ilgilerini ileri sürmek için *Oikonomikos*'ta yaptığı gibi, Sokrates kişiliğini kullanmaktadır. Sokrates'i kendi anılarına dayanarak sergileyecek kadar iyi tanımış ve duyduğu şeyler üzerine notlar almış olabilirdi. Kendi deneyimlerine dayanarak hazırladığı *Anabasis*'i yazarken kullandığı yöntem benzerliğin yanı sıra, şu olasılık da vardır: Ksenophon'un tablosu kişisel ilişkilerine dayalıdır, ama başka eserlerden ya da kaynaklarından da yararlanmıştı, ne var ki bunların kim oldukları tahminden öteye geçmemektedir. Onun niyeti,

⁸ Ksenophon'un tarihsel gerçeği yansıtır yansıtmadığı sorunu, bütün tarih eserleri için söz konusudur. Bunun bir örneğini, *Anabasis*'te kendini önemli bir önder olarak tanıtmışta görüyoruz. Diodoros Siculus bu olayı anlatırken (İ.ö. I. yüzyıl) Ksenophon'u anmaz, ama Diodoros'un anlatısı çok kısa olduğu için, Ksenophon'un oynadığı rolü gerçekte olduğundan daha önemli gösterdiğini kanıtlama durumunda değildir.

Sokrates hakkında bildiklerini yazmaktadır, ve anlattığı olaylara tanık olduğunu defalarca yineleyerek tarihsel gerçeklik havasını korumaya çalışır. Yalnız Sokrates'e ve birbirlerine değil, V. yüzyıl Atina'sının olaylarına ve çevresine de bağlı bir sürü Atinalı ve yabancıyı Sokrates'in çevresine toplayarak tarihsel bir çerçeve çizmeye çalışır.

Böylece inceliği, hoşluğu ve akılcılığı ile ünlü düzyazısı sayesinde çizdiği tablo inandırıcı olur. "Denge" "yalınlık" ve "arılık" Ksenophon'un üslubu için en çok kullanılan sözcüklerdir: denge ve yalınlık sözcüklerin dizilişinde ve cümle yapısında görülür; arılık üslubunun özelliğidir.

KSENOPHON : BİR SERÜVEN VE EDEBİYAT ADAMI

Ksenophon (İ.ö. 426-354)⁹ Atina'nın en hareketli insanların dan biriydi. Serüven dolu yaşamı onu Yunanistan'ın ve Pers imparatorluğunun her yerinden, aralarında politikacılar, yazarlar, filozoflar ve meslekten askerler de olmak üzere, dostlar ve tanıdıklar kazandırmıştır. Tarih, politika ve teknik konularda eserler yazmıştır. Asya ve Avrupa'da savaşmıştır; Pers imparatorluğu için ve Yunan dünyasının pek çok yerine yolculuklar yapmıştır. Gençliği Atina'da, kentin içte ve dışta savaşa tutuştuğu, yurdunun ayaklanmalar, kuşatmalar ve düşman akınlarıyla parçalandığı V. yüzyılın huzursuz sonlarında geçmiştir. Asker yazıldığı yıl, olasılıkla Otuzların Atina'da iktidara geldiği yıldır; onların zamanında atlı birliğinde görev yapmıştır. Otuzların siyasal entrikaları Ksenophon'un Yunan Tarihinin (*Hellenika*) önemli bir bölümünü kapsar: deneyimleri onu yazmaya itmiştir. Ksenophon aynı zamanda hem bir yazar, hem bir serüven-cidir.

Ne Platon ne de Aristoteles onu Sokrates'in öğrencileri arasında saymadıkları halde, yaşamındaki ilk önemli olay onu tartışmasız Sokrates'e bağlar: İ.ö. 401 yıllarında arkadaşı Proksenos onu Anadolu'da, Sardeis'te Pers prensi Genç Kyros'un sarayına çağırmıştır. Sokrates'in Ksenophon üzerindeki etkisi o kadar güçlüydü ki, yola çıkıp çıkmama konusunda Sokrates'e danışmıştır. Sokrates de gidip Delphoi'a danışmasını öğütlemiş, ve Sokrates Ksenophon'un kehanete danışma biçimini onaylamamakla birlikte –"gideyim mi gitmeyeyim

⁹ Tarihler tahminidir.

mi" diye sormamış, "nasıl gideyim" diye sormuş- Atina'dan ayrılıp Sardeis'e gitmesini onaylamıştır. Askerlik hizmeti ile Kyros'un sarayına gittiği yıl arasındaki birbuçuk yıllık dönem, Ksenophon'un Sokrates'in büyüüne kapıldığı ve Sokrates ile ilgili kişisel anılarının kaynaklandığı dönem olmalıdır. Eğer Ksenophon Sokrates hakkında notlar almışsa, bunlar yüzyılın sonundaki bu döneme ilişkindir. Atina'dan ayrılma kararı Ksenophon'u serüvenli bir yaşamın içine sokmuştur; bu serüvenlerin ilki, *Anabasis*'te anlatılır: Kyros'un Pers tahtını ele geçirmek için kiraladığı Yunanlı paralı askerlerle birlikte yaşadığı olayları anlatır. Kyros'un Kunaksa'daki bozgunu ve ölümü (İ.ö. 401) Yunan ordusunu düşman bir ülkenin ortasında yüzüstü bırakır; Ksenophon onbin askerin düşman topraklar arasından Anadolu içlerine nasıl yürüdüklerini, sonra da Dicle havzasından dost Yunan yerleşmelerinin bulunduğu Karadeniz'e nasıl çıktıklarını anlatır. Paralı ordudan ayrıldıktan sonra, bu süre içinde Sokrates'i öldürmüş bulunan kentine dönmeyip Anadolu'da kalmıştır. Isparta kralı Agesilaos ve Derkyllidas önderliğinde Anadolu'ya gönderilmiş Isparta kuvvetleriyle yeniden sefere çıkmıştır.

ATINA'DAN SÜRGÜN

IV. yüzyılın ilk on yıllarında Ksenophon Isparta yanlısı tutumundan ötürü *in absentia* Atina'dan sürgün edilmiştir; bu sürgün kararı demokratların genellikle Isparta yanlısı olan Atinalı oligarklar üzerindeki zaferini yansıtmaktadır. Ksenophon eserlerinde karşı suçlamada bulunmaz ya da Atina'ya karşı küskünlük göstermez, Isparta yönetimine ve eğitimine karşı duyduğu açık hayranlığı da acıyla gölgelenmez. Olgunluk çağının büyük bir bölümünü anayurdunun dışında geçirmiş hatta Koroneia savaşında (İ.ö. 394) Atina ve müttefiklerine karşı Isparta'nın yanında savaşmıştır. Bu dönemde yazdığı eserler açık Isparta hayranlığı ile doludur: *Agesilaos* (kralın 360 yılındaki ölümünden sonra yazılmıştır) Isparta kralının övgüsü ve savunmasıdır. *Isparta Anayasası*, Isparta kurumlarını öven siyasal bir eserdir; *Kyros'un Eğitimi* (365 yılından sonra yazılmıştır) Isparta eğitimi almış ideal Pers imparatoru Yaşlı Kyros'u anlatır; *Tiranlık Üzerine* ya da *Hieron* adlı eseri (358/7) Sicilya tiranı Hieron ile ozan Simonides'in ağzından tiranlık kurumu üzerine bir diyalogtur.

380 yılında Ksenophon yaşam biçimini değiştirmiş ve ailesiyle birlikte Isparta'nın Skillus'ta ona armağanladığı bir çiftliğe yerleşmiş-

tir: çiftliğin yönetimiyle ilgilenerek, avlanarak, yazarak ve şölenler düzenleyerek sakin bir yaşam sürmüştür. Skillus, Peloponnesos'un Elis yöresinde, Olympia yakınlarında küçük bir kasabaydı; *Oikonomikos*'tan Ksenophon'un çiftliğinde sürdüğü yaşam ve yaptığı işler hakkında bir fikir edinebiliriz. Eserde tarım ve hayvancılık üzerine bilgilerin yanı sıra, evin iç düzeninden sorumlu olan hanıma düşen görevlere ilişkin geniş bir bölüm de vardır. Evin iç düzeni üzerine öğütler, Ksenophon'un anlayışına göre o kadar önemsiz değildir. Ksenophon Skillus'ta Artemis'e Efes'teki büyük tapınağı örnek alarak küçük bir tapınak inşa etmiş, içeriden ve dışarıdan birçok kişinin katıldığı yıllık şenlikler düzenlemiştir.

Skillus'taki bu huzur dolu yaşam on yıl kadar sürmüş, 371 yılında Ksenophon bir daha dönmek üzere çiftliğinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Atina'da hakkındaki sürgün kararı kaldırılınca, İ.ö. 365 yıllarında yurduna geri dönmüştür. Yurduna döndükten sonra yazdığı ve Laureion'daki gümüş madenlerini göz ardı edilmiş bir devlet geliri olarak tartıştığı *Gelirler Üzerine* adlı eserinden anladığımız kadarıyla, gene Atina'nın devlet işleriyle ilgilenmeye başlamıştır. Gene bu dönemde atlı birliği komutanının ödevlerini tartıştığı *Hipparkhos*'u yazmış, İ.ö. 362 yılına kadar Yunan tarihini sürdürmüştür.

Ksenophon ölümünden sonra (olasılıkla 354 yılı) arkasında IV. yüzyıl edebiyatının en geniş örneklerini bırakmış, çok hayranlık toplamış ve taklit edilmiştir. Ama XIX. yüzyıldan itibaren eserleri birçok eleştirmen tarafından ikincil değerde bulunarak bir yana bırakılmıştır. Bu kuşak, Ksenophon'u tarih alanında bir Thukydides ya da Sokrates konusunda bir Platon olmadığı için bağışlayamamışlardır. Bu yazarlarla karşılaştırılması bir haksızlıktır ya da böyle bir karşılaştırma yapılmamalıdır, demek istemiyoruz: her iki durumda da bu karşılaştırmayı yaptıran Ksenophon'un kendisidir. Yunan Tarihini (*Hellenika*) yazarken, eserini Thukydides'in bıraktığı yerden (411) sürdürmekle işe başlamış ve Thukydides'in kronolojik yapısını benimsemiştir. Sokratik eserlerinde de gönüllü bir biyografi yazarı olarak Sokrates'in kişiliği üzerinde kendi düşünceleriyle tartışmaya girmeyi kendisi istemiştir Ksenophon'un nasıl bir yazar olduğu okuyucuyla Ksenophon arasında belirlenmesi gereken bir konudur. Gerçekte ne olduğuna bakılarak yargılanmalıdır: bir serüvenci,

Yunanlıların iç ve dış politikasıyla ve savaşla ilgilenen felsefe, tarih ve teknik konularda yazan pratik bir dünya adamı. *Avıcılık Üzerine* adlı eserinde kendini bir amatör olarak tanıtır: belki de onun için yapılabilecek en doğru tanım budur. Bir IV. yüzyıl Odysseus'u olarak sürgünde Yunan ve Pers dünyasını dolaşmıştır. Doymak bilmez bir merakı vardır, çetin yaşam koşullarına karşı direnci de olağanüstüdür. Odysseus'tan farklı olarak, serüvenleri ve karşılaştığı insanlar üzerine düşünmeye zaman bulmuş, düşündükten sonra da sonuçlarını yazıya dökmüştür. Bütün deneyimlerini yazıya geçirmiş, üzerinde yazdığı ve düşündüğü konuları çok iyi zamanlamıştır. Çağının önemli konularına yanılmaz bir bakışı vardır. Atina, Isparta ve Perslere karşı ilgisi, serüvenci yaşamı, zamanın felsefi, eğitsel ve teknik konularına olan ilgisi bütün bunlar Atina'nın çöküşünden sonraki yeni Yunanistan'ın habercisidir; Büyük İskender'den sonra Yunan dünyasının yaygın bir kültür içinde yeniden biçimlendiği dönemde ortaya çıkan yeni anlayışın özellikleridir.

I. KİTAP

I. Hep şaşmışımdır: Sokrates'i mahkemeye verenler¹ acaba hangi delillere dayandılar da, Atinalıları devletin iyiliği için onun ölmesi gerektiğine inandırdılar? Ona yönetilen suçlama şöyle bir şeydi: Sokrates devletin inandığı tanrılara inanmamakla ve başka birtakım yeni tanrılar getirmekle, ayrıca gençlerin ahlakını bozmakta suçludur.

2. Her şeyden önce, devletin inandığı tanrılara inanmadığını nereden çıkardılar? Çünkü sık sık evinde, sık sık da kentin halka açık sunaklarında kurban keserken gözler önündeydi, kehanet danıştığı da görülmüyor değildi. Nitekim, bir söylenti vardı: Sokrates'in dediğine göre, ona bir daimon yol gösteriyormuş². İşte, bence yeni tanrılar getirme suçlaması buradan kaynaklanıyor. 3. Oysa kehanete inanıp kuş fallarına, bilici sözlerine, belirtilere ve kurbanlara başvuranlardan daha farklı bir şey yaptığı yoktu. Nitekim, insanlar kuşların ve bilicilerin soru sahiplerine neyin uygun olduğunu bilmediklerini, tersine belirtilerin bunlar aracılığıyla tanrılardan geldiğine inanırlar; onun da inancı böyleydi. 4. Ama insanların çoğu kuşların ve bilicilerin kendilerini vazgeçirdiklerini ya da teşvik ettiklerini söylerler; Sokrates de nasıl biliyorsa, öyle konuşuyordu: kendisine daimonun yol gösterdiğini söylüyordu. Çevresindekilerin birçoğuna da, daimon ona önceden yol gösterdiği için, yapmaları ve yapmamaları gereken şeyleri öğütüyordu; onu dinleyenler kazançlı çıkıyor, dinlemeyenler ise pişman oluyordu. 5. Bununla birlikte, yanındakilere ahmak ve şarlatan gibi görünmek istemediğini kim kabul etmez? Oysa, tanrı böyle gösteriyor diye uyarıda bulunurken yanıldığı olsaydı, hem ahmak hem şarlatan olarak ortaya çıkardı: o halde, açık ki, gerçeği söylediğine güvenmeseydi, uyarıda bulunmazdı: bu konuda kim tanrı yerine bir başkasına güvenilebilir? Tanrılara güveniyorsa, tanrıların olmadığını nasıl düşünür? 6. Bir de, yakınlarına şöyle davranıyordu. Yapmak zorunda oldukları şeyi, en doğru şekilde yapmalarını öğütüyor; nasıl sonuçlanacağı belirsiz konularda ise, yapsınlar mı yapmasınlar mı diye kehanet danışmaya gönderiyordu. 7. Ona göre,

¹ Tragedya ozanı Meletos, derici Anytos ve hatip Lykon.

² Yunanlıların inanışına göre, herkesin koruyucu bir cini (δαίμων) vardı.

evini ve devletini doğru düzgün yönetmeye kalkışanların kehanet sözüne gereksinimleri vardı; nitekim yapı ustası, demirci, çiftçi, [yönetici] ya da bu gibi işlerin araştırmacısı, muhasebeci, ev yöneticisi ya da komutan olmak gibi, bütün bu bilgileri insanın aklıyla kavraması gerektiğine inanıyor; 8 ancak insanların açıkça görmedikleri konularda büyük ölçüde tanrılara sığındıklarını söylüyordu. Nitekim, tarlasını güzelce süren ürünü kimin toplayacağını bilemez, güzel bir ev yapan içinde kimin oturacağını bilemez, komutan sefere çıkarken zafer kazanıp kazanamayacağını bilemez, devlet adamı yönetim başına geçerken başarılı olup olmayacağını bilemez, keyfini sürmek için güzel bir kadınla evlenen, bu kadın yüzünden başının derde girip girmeyeceğini bilemez, nüfuzlu akrabalarını kente alan onlar yüzünden yurdundan olup olmayacağını bilemez. 9. İşte Sokrates'e göre, bu gibi konuların tanrılara bağlı olduğuna inanmayıp, her şeyin insan aklına bağlı olduğunu düşünen, aklını yitirmiştir; ama tanrıların insanlara öğrenip karar verme olanağını bağışladıkları konularda hala tanrılara danışanlar da akıllarını yitirmişlerdir: örneğin biri arabaya araba kullanmasını bilen birini mi almak daha iyidir, yoksa bilemeyen birini mi diye sorsa, ya da gemiye dümen kullanmasını bilen birini mi almak daha iyidir, yoksa bilmeyen birini mi diye sorarsa, ya da sayarak, ölçerek ve tartarak bilinmesi mümkün olan şeyleri tanrılara sorarsa, doğru bir iş yapmış olmaz. Tanrıların bilgi konusu olarak bağışladıkları şeyleri öğrenmek gerekir, insan için karanlık olan konuları ise kehanet aracılığı ile tanrılardan öğrenmeye çalışmalıdır: çünkü tanrılar uysal insanlara yol gösterirler.

10. Ama onun hiçbir saklısı gizlisi yoktu: sabahları gezintiye çıkıyor, gymnasiona gidiyor, öğlene kadar orada kalıyordu, günün geri kalan bölümünde de kalabalık yerlerde bulunuyor, çoğunlukla sohbet ediyor, isteyen de onu dinleyebiliyordu. 11. Hiç kimse hiçbir zaman Sokrates'in ne dine karşı ne de din dışı bir şey yaptığını görmüş ya da duymuş değildir. Başka birçoklarının yaptığı gibi, konuşmalarında, varlıkların yapısı üzerine, sofistlerin evren dedikleri şeyin nasıl bir şey olduğunu, gökyüzü olaylarının hangi zorunluluklarla ortaya çıktığını araştırmıyor, tersine bu gibi konularla uğraşanların aptalca davrandıklarını gösteriyordu. 12. Öncelikle de şunu araştırıyordu: insanla ilgili konuları yeterince bildiklerini sananlar mı sonunda bu gibi konularla ilgilenmeye başlıyorlar, yoksa insanlık konularını bir yana bırakıp tanrısal konuları araştıranlar mı doğru

olanı yaptıklarını sanıyorlar? 13. Ve insanların bu sorunları çözenin olanaksızlığı görmemelerine şaşıyordu; çünkü bu konularda konuşmakla fazlasıyla böbürleneler, birbirleriyle aynı görüşü paylaşmıyorlar, tersine birbirlerine karşı deli gibi bir tavır takınıyorlardı. 14. Nitekim, bazı deliler korkulacak şeylerden korkmazlar, bazıları da tersine korkacak bir şey yokken korkarlar, bazıları için kalabalık içinde bir şey yapmak ya da söylemek hiç utanç verici değildir, bazıları da insanların karşısına çıkmamak gerektiğini düşünürler, bazıları ne tapınağa ne sığınağa ne de tanrısal bir şeye saygı gösterirler, bazıları da taşlara, önlerine çıkan tahta parçalarına ve vahşi hayvanlara bile taparlar; aynı şekilde, varlıkların yapısıyla ilgilenenlerden bazıları varlığın tek olduğunu³, bazıları sayıca sonsuz olduğu⁴, bazıları her şeyin hareket ettiğini⁵, bazıları ise hiçbir şeyin kımıldamadığını⁶, gene bazıları her şeyin doğduğunu ve yok olduğunu⁷, bazıları da hiçbir şeyin doğmadığını ve yok olmadığını düşünürler. 15. Bir de şunu araştırıyordu: nasıl ki insanlık konularını öğrenenler öğrendikleri şeyi kendilerine ve isteyen olursa başkasına uygulayacaklarını düşünürler, aynı şekilde tanrısal konuları araştıranlar da her bir varlığın hangi zorunlukla ortaya çıktığını öğrendikleri zaman, acaba isterlerse rüzgarı, suyu, mevsimleri ve bu türden başka bir şeye gerek duyduklarında, bunu yapabileceklerini düşünüyorlar mı, yoksa böyle bir beklentileri yok da, yalnızca her bir varlığın nasıl oluştuğunu bilmek onlara yetiyor mu? 16. Bu konularla uğraşanlara şöyle söylüyordu: kendisi sohbetlerinde insanlık konularıyla ilgili olarak dindarlık nedir dinsizlik nedir, güzel nedir çirkin nedir, doğruluk nedir eğrilik nedir, aklıbaşındalık nedir delilik nedir, cesaret nedir korkaklık nedir, devlet nedir, devlet adamı nedir, insanları yönetmek nedir, insan yöneticisi nedir diye araştırıyor, başka konularda da konuşuyordu; ve bu konuları bilenlerin

³ Parmendes'in ve Elea okulunun öğretisi.

⁴ Leukippos ve öğrencisi Demokritos evrenin oluşumunu sonsuz sayıda çok küçük parçacıkların (atom) gelişigüzel birleşmesine bağlarlar.

⁵ Efesli Herakletios'un öğretisi.

⁶ Demokritos ile Herakleitos'un ardından yarım yüzyıl geçmeden İ.ö. 460 yıllarında ortaya çıkan Elealı Zenon, evrenin yaratılışında hareketin olanaksız olduğunu ileri sürer.

⁷ Atomculara göre, varlıkların oluşması ve yok olması, atomların birleşmesine (σύνκρισις) ve çözülmesine (διάκρισις) bağlıdır.

“adam” olduklarını, bilmeyenlere ise haklı olarak “köle” deneceğini düşünüyordu.

17. Nereden bildiği belli olmayan şeyler yüzünden yargıçların onun hakkında yanlış karar vermelerinde şaşacak bir şey yok; ama herkesin bildiği şeyleri göz önüne almamaları şaşılacak şey değil mi?

18. Nitekim, bir zamanlar Beşyüzler Meclisi üyesi iken, yasalara uygun karar alacağına yemin edip meclis başkanı olduğunda, meclis yasalara aykırı olarak tek oylamayla Thrasylos ve Erasinides'in aralarında bulunduğu [dokuz komutanın] öldürülmesini isteyince, meclisin öfkesine ve birçok güçlü kişinin tehditlerine rağmen, oylamaya karşı çıktı; doğru olana aykırı davranıp meclise boyun eğmek ve tehditlere karşı kendini korumaktansa, yeminini tutmayı yeğledi. 19. Nitekim, tanrıların insanlarla ilgilendiğini düşünüyordu, ama çoğunluğun sandığı biçimde değil: çoğunluk tanrıların bazı şeyleri bildiğini, bazı şeyleri bilmediğini sanır; Sokrates ise tanrıların her şeyi, konuşmalarını, yapılanları, sessizce alınan kararları bildiklerini, her yerde hazır olduklarını, insanlara bütün insanlık konularında işaret gönderdiklerini düşünüyordu.

20. Böylece, Sokrates [tanrılarla ilgili olarak] dinsizce bir şey söyleyip yapmadığı, tam tersine insana dindar olma niteliği kazandıran davranışlar içinde olduğu ve konuştuğu halde, Atinalıların nasıl olup da onun tanrılara karşı saygısız olduğuna inandıklarını aklım almıyor.

II. Sokrates'in gençleri doğru yoldan çıkardığına inanmaları da bence şaşılacak şey: bir kere, yukarıda söylenenlerden başka, sevişme ve boğazına düşkünlük konusunda bütün insanların en iradelisiydi, sonra soğuğa, sıcağa ve her türlü yorgunluğa karşı son derece dayanıklıydı, azla yetinmeye kendini öylesine alıştırmıştı ki, çok az şeyi olduğu halde, bununla kolayca yetinebiliyordu. 2. Öyleyse, kendisi böyle bir insan iken, başkalarını nasıl yasa düşmanı, obur, sevişmeye düşkün ya da yorgunluğa karşı dayanıksız kılmış olabilir? Tersine, birçok kişide erdem sevgisi uyandırarak, eğer kendi ruhlarıyla ilgilenirlerse, doğru düzgün adam olacaklarını vaad ederek onları bu kusurlardan vazgeçirmiştir. 3. Bununla birlikte, bu konunun hocası olmayı hiçbir zaman vaad etmemiştir, ama bu haliyle göz önünde olmak suretiyle çevresindekiler de onu örnek alırlarsa, onun gibi olacakları umudunu yaratıyordu. 4. Ayrıca, bedenini ihmal etmez,

ihmal edenleri de onaylamazdı; aşırı yemek yiyip aşırı yorulmayı kabul etmez, insanın iştahla yediği kadarını hazmetmeyi doğru bulurdu; nitekim bu alışkanlığın sağlıklı ve yeterli olduğunu, insanın ruhla ilgilenmesini engellemediğini söylerdi. 5. [Ne giysisiyle, ne ayakkabısıyla ne de başka bir eşyasıyla kadınsı değildi⁸, bunlarla övünmezdi. Çevresindekileri para delisi de yapmıyordu⁹. Nitekim onların ihtiraslarını gemler, yanına katılmak isteyenlerden para almazdı. 6. Para almamakla özgürlüğünü koruduğunu düşünüyor; çevresindekilerden para alanları da, ücret aldıkları kişilerle konuşmak zorunda olmalarından ötürü, kendi kendilerinin kölesi olarak görüyordu. Erdem hocalığı yapan birinin para almasına, en yüksek ücretin iyi bir dost kazanmak olduğunu düşünmesine şaşıyordu; “adam” olan insanın kendine en büyük iyiliği edene karşı en büyük minneti duymasından korkmak onun için şaşılacak bir şeydi. 8. Sokrates hiç kimseye erdem hocalığı yapmıyordu, ama çevresindekiler onun onayladığı şeyleri kabul ederlerse, onunla ve birbirleriyle yaşam boyu iyi dost olacaklarına güveniyordu. Böyle bir insan gençlerin ahlakını nasıl yıkabilir? Tabii eğer erdemle ilgilenmek yıkıcı değilse.

9. Zeus aşkına, bakın davacı ne diyor: Sokrates yanındakileri yürürlükteki yasaları küçümsemeye itiyormuş; çünkü hiç kimse kurayla seçilmiş bir kaptana, bir yapı ustasına, bir flütçüye görev vermek istemezken, ya da devlet yönetimi konusunda yanılmalardan çok daha az zarar veren bu gibi konularda kurayı kabul etmezken, devlet yöneticilerini kurayla seçmenin¹⁰ aptalca olduğunu söylüyormuş. İşte davacıya göre, böyle sözler sarfetmek, gençleri kurulu düzeni küçümsemeye itiyor, onları şiddete yöneltiyormuş. 10. Oysa, benim düşünceme göre, düşünsel alanda çalışma yapanlar ve yurttaşlara uygun öğütler vermeye yetkin hale geleceklerini düşünenler¹¹ hiç

⁸ Burada sık giyinmeye dikkat eden sofistlere atıf vardır.

⁹ Yani, giyimine önem vermemesi, para biriktirmek için değildi.

¹⁰ Kleisthenes'ten bu yana Atina demokrasisinde yönetici seçiminde büyük ölçüde kura sistemi geçerliydi. Kura şu şekilde yapılyordu : Theseus tapınağına iki çanak koyuyor, bunların birinde beyaz ve renkli bakla taneleri, ötekinde de yurttaşların adının yazılı olduğu tabletler bulunuyordu. Kura çekmekle görevli olanlar bir çanaktan yurttaşın adını, öteki çanaktan da bakla tanesi çekiyor, beyaz baklayı çeken kazanıyordu.

¹¹ Siyasal alanda doğru görüş sahibi olmak isteyerek felsefc okullarına devam edenler.

de şiddet yanlısı değillerdir, çünkü bunlar bilirler ki, düşmanlık ve tehlike şiddete bağlıdır, oysa ikna yoluyla aynı sonuçlar tehlikesiz ve sevgiyle elde edilir. Nitekim, şiddete uğrayanlar özlük hakları çiğnendi diye nefret duyarlar, ikna edilenler ise iyilik gördüler diye sevgi beslerler. Buna göre, şiddet kullanmak düşünsel alanda çalışma yapanların işi değildir, tersine [böyle davranmak] akıl olmadan kaba güce sahip olanlara yakışır. 11. Üstelik şiddet kullanmaya kalkışan pek çok yardımcıya gerek duyar, ikna edebilenin ise hiç kimseye gereksinimi yoktur; çünkü tek başına ikna edebileceğini düşünür. Böyle insanlar adam öldürme durumuna hiçbir zaman düşmezler: nitekim, karşısındakinden canlı olarak yararlanmak varken, kim onu öldürmek isteyebilir?

12. Davacı dedi ki, Kritias ile Alkibiades Sokrates'in çevresine katıldıktan sonra devlete en büyük kötülükleri yapmışlardır. Gerçekten de, Kritias oligarşik yönetimde¹² yer alanlar içinde en aç gözlüsü ve şiddet yanlısıydı; [gözünü kan bürümüştü]; Alkibiades de demokrasi yönetiminde gene en ölçsüzü, en aşırısı [ve zorbasıydı]. 13. Eğer bu ikisinin devlete bir kötülüğü dokunduyorsa, ben onları savunacak değilim; Sokrates ile beraberlikleri nasıl oldu, onu anlatacağım. 14. Bu iki adam bütün Atinalıları içinde yaratılıştan en hırslı insanlardı, her işin başında olmak, adlarını herkesten çok duyurmak istiyorlardı. Sokrates'in çok az bir parayla kendine yeterek yaşadığını, tüm zevklere karşı son derece iradeli olduğunu ve kendisiyle konuşan herkesi istediği noktaya getirdiğini biliyorlardı. 15. Bunu gördükleri ve dediğim gibi bir yaratılışları olduğu için, bu ikisi acaba Sokrates'in yaşam biçimini ve bilgeliğini mi arzu ederek onun yanına katılmaya can attılar, yoksa onun çevresine girerlerse, konuşma ve eylem alanında iyice yetkin olacaklarını hesaplayarak mı? 16. Benim düşünceme göre, tanrılar onlara Sokrates gibi yaşama ya da ölme olanağını tanısaydı, onlar ölmeyi tercih edeceklerdi. Yaptıkları işler de bunu gösteriyor: nitekim, gruptakilerin en üstünü olduklarına kanaat getirir getirmez, Sokrates'in yanından ayrıлып politikaya atıldılar; zaten Sokrates'e de bu yüzden yaklaşmışlardı.

17. Buna karşı belki şu denebilir: Sokrates'in çevresindekilere politikayı öğretmeden önce ölçülü olmayı öğretmesi gerekirdi. Ben de buna katılıyorum: bakıyorum, bütün hocalar öğrettikleri şeyi

¹² Otuzlar yönetiminde.

kendileri de yaparak öğrencilerine örnek oluyorlar ve onları konuşarak ikna ediyorlar. 18. Sokrates de yanındakilere kendini erdemli bir insan olarak gösteriyor, erdem ve öteki insanlık konuları üzerine çok güzel konuşmalar yapıyordu: bunu biliyorum. O ikisine gelince, Sokrates ile bir arada oldukları sürece ölçülü idiler, Sokrates tarafından cezalandırılmaktan ya da dövülmekten korktukları için değil, böyle davranmanın o anda en iyisi olduğunu düşündükleri için.

19. Şimdi, felsefeyle uğraştıklarını ileri süren birçok kişi¹³ belki de diyecektir ki, adaletli kişi hiçbir zaman adaletsiz olamaz, ölçülü olan ölçsüz, bilgi konusu olan bir şeyi öğrenen de bilgisiz olamaz. Ben böyle düşünmüyorum: nasıl ki bedenlerini çalıştırmayanlar bedensel işler yapmazlar, aynı şekilde ruhlarını çalıştırmayanlar da ruhla ilgili işler yapamazlar; çünkü yapılması gerekeni de, kaçınılması gerekeni de beceremezler. 20. İşte bu yüzden babalar, iyi insanlarla bir arada olmak erdemi pekiştirir, kötü insanların arkadaşlığı ise erdemi yok eder düşüncesiyle, akıllı uslu olsalar bile oğullarını kötü insanlardan uzak tutarlar. Şu dizelerle ozan da buna tanık¹⁴.

“Soylu kimselerden soylu şeyler öğren; kötü insanlara karışırsan olan aklını da yitirirsin.”

ya da şu dize¹⁵.

“Ama erdemli insan kimi zaman kötüdür, kimi zaman da soylu.”

21. Ben de tanığım buna: çünkü, görüyorum da, üzerinde çalışılmadığı taktirde, vezinli dizeler nasıl unutuluyorsa, öğretici sözler de ihmal edilince unutuluyor. İnsan uyarıcı sözleri unuttu mu, ruhun ölçülü olmak için katlandığı şeyleri de unutacaktır; bundan sonra ölçülü olmayı unutmasında şaşacak bir şey yok. 22. Benim gözlediğime göre, içkiye kapılıp aşk batağına düşenler gerekenle ilgilenmiyorlar, gerekli olmayandan da uzak duramıyorlar. Nitekim, pek çok kişi aşık olmadan önce parasını tutabilirken, aşık olduktan sonra artık para dayandıramaz olur; önceleri ayıp diye kârdan uzak dururken, servetlerini tüketince, uzak duramazlar. 23. Buna göre, insanın

¹³ Sofistlere atıf var.

¹⁴ Theogmis, mm. 35 vd.

¹⁵ Bilinmeyen bir ozandan halk bilgeliğini yansıtan bir dize.

önceleri ölçülü iken, sonradan ölçüyü kaçırmayı, önceleri dürüst davranırken sonradan dürüstlüğü elden bırakması mümkün olmuyor mu? Demek ki, insan güzel ve erdemli davranış alışkanlığını yitirmemeli, ölçülülük içinde de öyle. Çünkü bedenle birlikte yaratılmış olan hazlar ruhu ölçülü olmamaya, kendilerini ve bedeni en kısa yolda doyurmaya iterler.

24. İşte Kritias ile Alkibiades Sokrates ile bir arada oldukları sürece, onun yardımıyla güzel olmayan tutkularını dizginleyebildiler; ama onun yanından ayrılınca, Kritias Tesalya'ya sürgün gittiğinde, orada adaletten çok adaletsizliği baş tacı eden insanların arasına düştü. Alkibiades'e gelince: güzelliğinden ötürü peşinde bir sürü seçkin kadın vardı; kentte ve müttefikler arasında sözü geçtiği için birçok nüfuzlu kişi onu şımartmıştı; halk da ona değer verdiği için kolayca sivrilmmişti. İşte bu nedenle, tıpkı jimnastik yarışmalarındaki atletlerin kolayca birinci gelip çalışmaları savsakladıkları gibi, o da kendini savsadi. 25. Bütün bunlardan sonra, soylarıyla böbürlenene, zenginlikleriyle övünen, güçleriyle şişene bu iki adam, bunca insan tarafından şımartılıp, bunun sonucunda [ahlakları bozulmuşsa], hele bir de Sokrates'in yanından ayrıldıktan sonra kibirli olmuşlarsa, bunda şaşacak ne var? 26. Sonra, bunlar herhangi bir konuda yanlış yaptılarsa, davacı Sokrates'i bununla mı suçluyor? Bu ikisi gençliklerinde doğal olarak son derece toy ve ölçüsüz iken, Sokrates'in bunlara ölçülü olmayı öğretmiş olması davacının gözünde bir övgü değeri taşıyor mu? 27. Kuşkusuz başka konularda da böyle karar verilmez. Hangi flütçü, hangi kitaracı ya da başka bir hoca öğrencilerini yetiştirdikten sonra, bunlar başkalarının karşısında başarısız olurlarsa, bundan sorumludur? Hangi baba, oğlu bir hocanın yanındayken ölçülü iken, sonradan başka bir hocanın yanında kötü olursa, birinciyi suçlar da, ikincinin yanında ne kadar kötü olmuşsa, birinciyi o kadar övmez? Hatta babalar çocuklarıyla hep bir arada oldukları halde, kendileri ölçülü olmak koşuluyla, çocukları yanlış yaparsa, bundan sorumlu değildir. 28. Sokrates'i de böyle yargılamak doğru olurdu: kendisi bir yanlış yapsaydı, haklı olarak "kötü insan" damgasını yerd; ama ölçülü bir yaşam sürdüğüne göre, kendi içinde bulunmayan kötülükten haklı olarak nasıl sorumlu tutulabilir?

29. Ama kendisi bir kötülük yapmadan, onları kötülük yaptıklarını gördüğü halde övseydi, işte o zaman haklı olarak kınanırdı.

[Nitekim, Kritias'ın Euthydemos'a aşık olduğunu ve ona bedensel şehvet duygularıyla yaklaşımaya çalıştığını hissettiği zaman, yalvara yakara sadaka isteyen dilenciler gibi, sevilenden aşk dilenmenin özgür ve "adam" gibi bir insana yakışmadığını söyleyerek onu bu işten vazgeçirdi: çünkü bunlar hiç de güzel hareketler değil. 30. Ama Kritias bu sözlerle kulak asmayıp delikanlıdan uzaklaşmayınca, Sokrates başkalarının ve Euthydemos'un önünde şöyle demiş: "Bana öyle geliyor ki, Kritias kaşınıyor; Euthydemos'u arzulamaktan domuz yavruları gibi taşlara sürünüp kendini kaşıyor" 31. Bu yüzden Kritias Sokrates'ten nefret etti, o kadar ki, Otuzlar arasında Kharikles ile birlikte yasa koyucu olunca¹⁶, onu hatırladı ve konuşma sanatını öğretmeyi yasaklayan bir yasa çıkardı, ona gözünü dikti, ama ele geçiremeyince, halkın genel olarak filozoflarda kınadığı şeyi¹⁷ onun üzerine yıktı ve onu birçok kişiye çekıştirdi. Ama ben bunu hiçbir zaman Sokrates'ten duymadım, başka birinden duyduğumu bilmiyorum. 32. Oysa durum açıktı: nitekim, Otuzlar hiç de kötü olmayan birçok yurttaşı öldürdükleri, birçoğunu da haksızlığa ittikleri zaman¹⁸, Sokrates "Şaşılacak şey", demişti, "insan sığır çobanı olarak ineklerin azalmasına ve kötülemesine yol açtığı halde, nasıl kötü bir sığırtaç olduğunu kabul etmez? Hele insan devlet başkanı olarak yurttaşların azalmasına ve kötüleşmesine yol açmışsa, bundan utanmaması ve kötü bir devlet başkanı olduğunu düşünmemesi daha da şaşırtıcı"] 33. Bu sözü onlara bildirilince, Kritias ile Kharikles Sokrates'i çağırıp ona yasayı gösterdiler ve gençlerle konuşmasını yasakladılar. Sokrates de onlara bilmediği bir şeyi varsa, öğrenip öğrenemeyeceğini sordu. Onlar da kabul ettiler. 34. "Ben yasalara boyun eğmeye hazırım" dedi; "bilgisizlik nedeniyle farkına varmadan yasalara aykırı davranmamak için, sizden şunu kesin

¹⁶ Solon'un anayasasına göre, ἐκκλησία her yıl ilk toplantısında yeni yasa tasarılarını görüşür ve duruma göre değişik sayıda νομοέθης seçerdi. Bunlar da yasa tasarılarını inceler ve tartışmaya açarlardı. Anlaşılan, Otuzlar yönetiminde Kritias Kharikles ile birlikte bu göreve getirilmisti.

¹⁷ Aristophanes'in *Bulutlar*'ında yankılanan suçlama genel olarak bütün filozoflar gibi, Sokrates de gökyüzünü ve yer altını araştırıyor, özellikle de haksız davayı haklı gösteriyormuş (τὸν ἥτιω λόγον χρεῖται ποιεῖν).

¹⁸ Sokrates'e Salamisli bir yurttaşı idam edilmek üzere alıp getirmesini buyurmuşlar, ama Sokrates bu buyruğu yerine getirmemişti (PLAT. *Apol.* XX. 32). Otuzlar zamanında devrilmeseydi, Sokrates belki de bu hareketinin cezasını çekecekti.

olarak öğrenmek istiyorum: bana yasakladığınız, doğru sözlerle desteklenmiş konuşma sanatı mı, yoksa doğru olmayan sözlerle desteklenmiş konuşma sanatı mı? Çünkü eğer doğru sözlerin desteklediği ise, açık ki, doğru konuşmaktan kaçınmak gerekecek; yok, doğru olmayan sözlerin desteklediği ise, belli ki, doğru konuşmaya çalışmam gerekecek. 35. Kharikles öfkeyle ona cevap verdi: “Mademki bilmiyorsun, Sokrates, sana bunu daha kolay anlayacağın biçimde söyleyelim: gençlerle hiçbir şekilde konuşmayacaksın” Sokrates de şöyle dedi: “Peki öyleyse, [bir yanlış anlama olmasın diye], buyrukların dışına çıkmamak için, insanları hangi yaşa kadar genç saymak gerektiğini bana tanımlayın”. Kharikles de şöyle dedi: “Henüz aklı başında olmadıkları için Boule’ye girmelerine izin verilmeyen yaştaki insanlar: yani otuz yaşından küçük insanlarla konuşmayacaksın” 36. “Bir şey satın alırken de mi? Satıcı otuz yaşından küçükse, kaç sattığını sormayacak mıyım?”—“Hayır, sormayacaksın”, dedi Kharikles; “ama senin huyundur, Sokrates, pek çok şeyin nasıl olduğunu bildiğin halde, soru sorarsın: madem öyle, bunu da sorma”. —“Peki, örneğin, Kharikles’in nerede oturduğunu ya da Kritias’ın nerede olduğunu bildiğim halde, bunu bana bir genç soruyorsa, cevap vermeyeyim mi?” —“Hayır, cevap verme”, dedi Kharikles. 37. Kritias da şöyle dedi: “Senin bu adamlardan, ayakkabıcılardan, yapı ustalarından, demircilerden uzak durman gerekecek, Sokrates: çünkü, sanırım, artık senin tarafından kulaklarının çınlatılmasından usandılar”. —“Öyleyse”, dedi Sokrates, “bunun ardından gelenlerden de uzak duracağım, adaletli olandan, dindar olandan, ve bunun gibi başkalarından, öyle mi?” —“Elbette”, dedi Kharikles; “hatta sığır çobanlarından da; yoksa, dikkat et ineklerin sayısında bir azalma olmasın”. 38. İşte, böylece anlaşıldı ki, inekler üzerine söylediği sözün onlara iletilmesinden ötürü Sokrates’e kızmışlar.

Böylece, Kritias’ın Sokrates ile beraberliğinin nasıl olduğunu ve birbirlerine hangi duygular içinde olduklarını anlattım. 39. Diyebilirim ki, hiç kimse hoşlanmadığı kişinin yanında eğitim görmez. Kritias ile Alkibiades de Sokrates’ten hoşlandıkları için değil, işin başından beri devletin başına geçmeyi kafalarına koydukları için, onun yanında kalabildikleri kadar kaldılar. Çünkü Sokrates’in yanında, başkalarından çok politikayla özel olarak ilgilenen kimselerle konuşmaya çalışıyorlardı. 40. Nitekim, anlatılanlara göre, Alkibiades daha yirmi yaşına gelmeden, koruyucusu ve devlet başkanı Perikles ile

aralarında yasalar üzerine şöyle bir konuşma geçmiş: 41. “Baksana, Perikles, bana yasaların ne olduğunu öğretebilir misin?” —“Elbette”, demiş Perikles. “Tanrı aşkına, öğret öyleyse”, demiş Alkibiades; “birtakım kişilerin yasalara uyan insanlardır diye övüldüklerini duyduğum için, yasanın ne olduğunu bilmeyen insanın böyle bir övgüyü hakedeceğini sanmıyorum”. 42. “Yasanın ne olduğunu bilmek istemen, cevaplamaşı hiç de zor olmayan bir soru, Alkibiades”, demiş Perikles; “halkın bir araya gelip neyin yapılması, neyin yapılmaması gerektiğini düşünüp belirterek yazdığı şeylerin tümü yasadır”. —“İyi mi, yoksa kötü mü yapmak gerektiğini düşünürler?” —“İyi, Zeus hakkı için, delikanlı, kötüyü değil elbette”, demiş. 43. “Halk değil de, oligarşilerde olduğu gibi, birkaç kişi bir araya gelip ne yapmak gerektiğini yazarsa, bu nedir?” —“Devlette egemen olan grubun ne yapmak gerektiğini düşünerek yazdığı şeylerin hepsi yasa diye adlandırılır”. —“Devlete egemen tiran yurttaşlara ne yapmak gerektiğini yazarsa, bu da mı yasadır?” —“yönetici tiranın yazdığı da yasa diye adlandırılır”. 44. “Zorbalık ve yasa tanımama nedir, Perikles? Güçlünün zayıfa kendi uygun bulduğu şeyi ikna yoluyla değil, zorla yaptırması, değil mi?” —“Evet, bence de öyle”, demiş Perikles. “Tiranın yurttaşları ikna etmeden yazıya geçirip yapmaya zorlaması, yasa tanımama değil mi?” —“Doğru”, demiş Perikles; “tiranın ikna etmeden yazdığı şeylerin yasa olduğu sözümü geri alıyorum”. 45. “Azınlığın çoğunluğu ikna etmeden egemen olarak yazdığı şeylere de zorbalık diyecek miyiz, demiyecek miyiz?” —“Bence, insanın yazarak olsun, yazmadan olsun, karşısındakini ikna etmeden zorlaması yasadan çok zorbalıktır” demiş Perikles. “O halde, çoğunluğun servet sahibi olanlara egemen olup ikna etmeden yazıya geçirdiği şeyler de yasadan çok zorbalık olmalı, değil mi?”. 46. “Çok doğru, Alkibiades”, demiş Perikles, “biz de senin yaşında bu konularda ustaydık: nitekim, bunlarla senin ilgilendiğin gibi ilgilendik ve kafa yorduk”. Alkibiades de şöyle demiş: “Ah Perikles, keşke en usta olduğun zamanlarda senin yanında olsaydım!”.

47. İşte, böylece öteki yurttaşlardan daha üstün olduklarını anlar anlamaz, bir daha Sokrates’in yanına uğramaz oldular; çünkü ondan başka bakımlardan da hoşlanmıyorlardı, kazara karşılaşacak olsalar, yanıldıkları konularda eleştirilmelerine öfkeleniyorlardı; bu arada politikaya atılmışlardı, zaten onları Sokrates’in yanına iten de

buydu. 48. Ama Sokrates'in çevresinde Kriton, Khairephon, Khairekrates, Hermogenes, Simmias, Kebes, Phaidondas ve daha başkaları vardı; bunlar mecliste ya da mahkemede konuşmacı olmak için değil, "adam" olmayı öğrenip, evde hizmetlilere, yakınlarına, dostlarına, kente ve yurttaşlara iyi davranabilmek için onun yanından ayrılmıyorlardı. Ve bunların hiçbirisi, gençliklerinde olsun yaşlılıklarında olsun, ne bir kötülük yapmışlardır ne de bir şeyle suçlanmışlardır.

49. Davacının dediğine göre, Sokrates yanındakileri babalarından daha bilge kılacağına inandırıyor, delirdi diye babalarını bile zincire vurabileceklerini ve bunun yasalara aykırı olmadığını söylüyormuş; kanıt olarak da, bilgisiz birinin bilge kişi tarafından zincire vurulmasının yasal olduğunu ileri sürüyor, böylece babalara kötü davranmayı öğretiyormuş¹⁹. 50. Oysa Sokrates'in düşüncesine göre, birini bilgisiz diye zincire vuran kişi, bir gün kendisinin bilmediğini bilenler çıkarsa, onlar tarafından zincire vurulabilir; bu nedenle de durmadan bilgisizlikle delilik arasındaki farkı araştırıyordu: delirenlerin hem kendi yararlarına hem dostlarının yararına bağlanacağını, gerekli olanı bilmeyenlerin ise bilenlerden öğreneceğini düşünüyordu. 51. Davacı dedi ki, Sokrates akrabaların ne hastalara ne de mahkemeye düşenlere yararlı olmadığını, birincilere hekimlerin, ötekilere de savunmayı bilenlerin yararlı olduğunu söyleyerek, çevresindekileri yalnız babalara karşı değil, başka akrabalara karşı da saygısız kılıyormuş. 52 Ve dedi ki, dostları hakkında da, eğer bir yararları dokunmayacaksa, onlara iyi niyet göstermenin bir işe yaramadığını; yalnızca gerekli şeyleri bilenlerin ve bunu başkalarına açıklayabilenlerin saygıya layık olduğunu söylüyormuş; gençleri

¹⁹ Bu paragraf *Bulutlar*'daki bir sahneyi (1321 vd.) çağrıştırmaktır: Sokrates'in öğrencisi Philippides babası Strepsiades'i döver ve mantık yürüterek buna hakkı olduğunu kanıtlar. Aynı komedyanın başka bir sahnesinde de Philippides babasından yakınır:

οἱ μοι, τί δράσω παραφρονοῦντος τοῦ πατρός;
πότερον παρανοίας αὐτὸν εἰσαγαγὼν ἔλω; 844

"Yazık, babam aklını kaçırmış, ne yapmalı? Bunadığını kanıtlamak için onu mahkemeye mi vereyim?"

Aristophanes'in bu komedyasıyla, Sokrates'in mahkemeye verilmesinde değilse bile, halk arasında yanlış bir izlenim yaratılmasında önemli rol oynadığı inkar edilemez. Bu izlenim de davanın sonunu büyük ölçüde etkilemiştir.

kendisinin en bilge olduğuna ve başkalarını da bilge kılabileceğine inandırarak çevresindekileri öyle bir duruma getiriyormuş ki, onunla karşılaştırıldığında başkalarının hiçbir değeri kalmıyormuş. 53. Ben babalar, başka akrabalar ve dostlar hakkında onun böyle konuştuğunu biliyorum; bundan başka, düşüncenin merkezi ruh bedenden çıkıp gidince, insan en yakınının bedenini olabildiğince çabuk mezara götürerek göz önünden kaldırır. 54. İnsanın her şeyden çok sevdiği bedeni yaşarken de, bedenine yaramayan ya da zararlı olan kısmı kesip attığını ya da başkasına kestirdiğini söylüyordu. İnsanlar tırnaklarını, saçlarını, nasırlarını keserler; acı ve ıstırap içinde kessin, yaksın diye kendilerini hekimlerin eline bırakırlar, hatta bunun için onlara ücret ödemek gerektiğini düşünürler; ağızlarındaki tükrüğü olabildiğince uzağa fırlatırlar, çünkü içeride durmasının hiçbir yararı yoktur, tersine daha çok zararı vardır. 55. Demek ki, insanın babasını yaşarken gömmesi, kendini kesmesi gerektiğini öğretmek için bunları söylemiyordu; tersine aptallığın değersiz olduğunu göstererek, insanları elden geldiğince akıllı ve yararlı olmaya çağırıyordu: insan babasından, ağabeyinden ya da başka birinden saygı görmek istiyorsa, akraba olduğuna güvenip onları ihmal etmemeli, tersine saygı görmek istediği kimselere yararlı olmaya çalışmalıdır.

56. Davacının dediğine göre, Sokrates en ünlü ozanların bile en kötü örneklerini seçip bunları kanıt diye ileri sürerek çevresindekilere canı ve tiran ruhlu olmayı öğretiyormuş: örneğin, Hesiodos'un şu dizesi²⁰:

“Hiçbir iş ayıp değildir, ayıp tembelliktir”.

Ona göre ozan, haksız da olsa, utanç verici de olsa hiçbir işten uzak durmamayı, kazanç amacıyla bu işlere de girmeyi öğütleyormuş. 57. Sokrates çalışkanlığın insana yararlı ve iyi bir şey olduğunu, tembelliğin ise zararlı ve kötü olduğunu, yani çalışmanın iyi, boş durmanın ise kötü olduğunu kabul ettikten sonra, iyi bir şey yaparak çalışanlara [çalışkan], zar oynayanlara ya da başkaca kötü ve zararlı bir şey yapanlara da tembel diyordu. Buna göre,

“Hiçbir iş ayıp değildir, ayıp tembelliktir”.

²⁰ *Erga*, 311. Burada Hesiodos adaletsiz bir eylem öğütlememekte, çoğunluğun küçümsediği çiftçiliği yüceltmektir.

sözü doğru olabilir. 58. Davacı onun Homeros'un şu sözlerini de²¹ sık sık andığını söyledi: Odysseus,

“Yanında duruyor her kralın, ileri gelenin,
yumuşak konuşup bakıyordu yola getirmeye:
Yahu yakışır alır mı komak seni korkak yerine,
Sen gözü korkacak adam değilsin ki.
Hem kendin kal burda, hem durdur erleri.
Kimi bağırır çağırır bulduysa o,
dürttü değneğiyle söylendi durdu:
Çırpınma öyle, sersem, otur yerine,
başkalarının da sözüne kulak ver,
daha güçlüdür onlar senden.
Sense savaştan anlamaz korkağın birisin.
Ne kurultayda geçer sözün, ne savaşta geçer²².

Ozanın aşağı halk insanların ve yoksulların dövülmesini onayladığını anlatmak için bu dizeleri açıklıyormuş. 59. Gerçekte Sokrates'in söylemek istediği bu değildi: çünkü kendisinin de bu nedenle dövülebileceğini düşünüyordu. Ona göre, ne orduya ne devlete ne de halka gerekli olduğunda yardım etmeyip, söz ve eylemleriyle bir işe yaramayanları, hele bir de küstah iseler, zengin olsalar bile, her bakımdan engellemek gerekir. 60. Oysa Sokrates bunun tam tersine halk ve insan sevgisiyle tanınıyordu. Nitekim, kent içinden olsa kent dışından olsun birçok hayranını yanına alıp, hiçbirinden hiçbir zaman bu beraberliğin karşılığını almaz, bilgeliğini hepsine sakınmadan sunardı; bunlardan bazıları ondan karşılıksız biraz bilgi alıp başkalarına çok paraya satıyorlardı²³ ve onun gibi halka yakın değillerdi: çünkü verecek parası olmayan kimselerle konuşmak istemiyorlardı. 61. Ama Sokrates başka insanlara karşı da kentin onurunu kurtarıyordu, hem de Likhas'ın Isparta kenti için yaptığından çok daha fazla, ki Likhas bununla ünlü olmuştu. Likhas spor şenlikleri için Isparta'ya gelenleri yemeğe alıyordu, Sokrates de ömrü boyunca elindekinin çoğunu harcayarak isteyen herkese yardımcı olmuştur:

²¹ *Il.* 11.188-191; 198-202.

²² Çev. A. Erhat-A. Kadir.

²³ Bu eleştiri özellikle Kyrene okulunun kurucusu Aristippos'a yöneliktir: önceleri Sokrates'in öğrencisi iken, para karşılığında ders vermeye başlamıştır.

nitekim çevresindekiler onun yanından daha ahlaklı olarak ayrılıyorlardı.

62. [İşte Sokrates bence bu nitelikleri ile devletin çıkarı için idam edilmekten çok onurlandırılmaya layıktı. Yasalar doğrultusunda durumu inceleyen biri de bunu kabul edecektir. Çünkü yasalara göre biri hırsızlık yaparken, giysi çalarken, yankesicilik yaparken, ev soyarken, köle satarken ya da tapınak soyarken yakalanırsa, bunların cezası ölümdür; oysa bütün insanlar içinde en çok o bu suçlardan uzak duruyordu. 63. İşte Sokrates kentte ne bozgunla biten bir savaşın, ne bir ayaklanmanın, ne bir ihanetin ne de başka bir kötülüğün sorumlusu olmadı; hiçbir zaman hiç kimseyi kişisel olarak iyilikten yoksun bırakmadı, kötülüğe de bulaştırmadı, dediğim şeylerden suçlu bulunmadı] 64. Öyleyse, nasıl oluyor da suçlanabiliyor? Sokrates'in, iddianamede yazılı olduğu gibi, tanrılara inanmamak yerine, tanrılara en çok tapınan kişi olduğu ortadaydı; davacının onu suçladığı gibi, gençleri yoldan çıkarmak yerine, çevresinde kötü tutkular besleyen kimseleri bundan vazgeçirdiği, kenti ve ev yaşamını düzene koyan en güzel ve en yüce erdemlere yönettiği ortadaydı: böyle olduğu halde, nasıl olur da, devletin çıkarı için büyük bir onura layık olmaz?²⁴

III. Çevresindekilere kendini örnek göstererek bir yandan hareketleriyle, bir yandan da konuşmalarıyla yararlı olduğunu hatırladığım kadarıyla yazacağım. Kurbanlarla, atalara saygıyla ya da bunun gibi başka bir şeyle ilgili olarak ne yapmak gerektiğini soranlara Pythia nasıl cevap veriyorsa, o da tanrılara karşı öyle davranıyor ve konuşuyordu: nitekim, Pythia'nın sözüne göre, kent töreleri doğrultusunda davrananlar dindardır; Sokrates de böyle davranıyor, başkalarına tavsiye ediyor ve başka türlü davrananların kendini beğenmiş ve aptal olduklarını söylüyordu. 2. Neyin iyi olduğunu en iyi tanrılar bilir diye, tanrılara sadece iyilik vermeleri için yalvarıyordu; altın, gümüş, iktidar ya da bunun gibi bir şey için yalvaranların, zar oyunu, savaş gibi nasıl sonuçlanacağı açıkça belirsiz bir şey için yalvardıklarını düşünüyordu. 3. Dar olanaklarıyla küçük kurbanlar kesenin, geniş olanaklarını kullanıp çok sayıda

²⁴ Duruşma sırasında yargıçlar Sokrates'e kendisi için hangi cezayı uygun bulduğunu sorduklarında, Sokrates devlete büyük iyiliği geçen yoksul bir yurttaş olarak, devlet hesabına Prytaneion'da bakılması gerektiğini söylemişti.

büyük kurban sunanlardan hiç de aşağı kalmadığını düşünüyordu. Çünkü küçük kurbanlar yerine büyük kurbanlardan hoşlanmak tanrılara yakışmazdı: yoksa iyilerin sunduklarından çok kötülerin sundukları kurbanlardan hoşlanır olurlardı; iyilerin sunularındansa kötülerin sunularından hoşlansalardı, o zaman insanlar için yaşamaya değmezdi: onun düşüncesine göre, tanrılar en dindar insanların gösterdiği saygılardan özellikle hoşlanıyordu. Şu sözü de beğeniyordu²⁵:

“Ölümsüz tanrılara gücüne göre kurban kes”

dosta, yabancıya ve başka ilişkilerde “gücüne göre davran” öğütünün güzel bir öğüt olduğunu söylüyordu. 4. Tanrılardan bir işaret geldiğini düşündüğünde, yola çıkarken gözü gören ve yolu bilen biri yerine kör ve yolu bilmeyen bir kılavuz almaya nasıl razı olmazsa, işaretlere karşı davranmaya da öyle razı olmuyordu. İnsanların gözünden düşme korkusuyla tanrıların gönderdiği işaretlere karşı davranan başkalarını aptallıkla suçluyor; tanrılardan gelen öğüt karşısında bütün insan öğütlerini küçümsüyordu.

5. Ruhunu ve bedenini bir yaşam biçimine alıştırmıştı: insan

bu yaşam biçimiyle, olağanüstü bir şey olmadıkça, korkmadan ve güven içinde yaşayabilir, para sıkıntısı da çekmezdi. Bu öyle mütevazı bir yaşam biçimiydi ki, Sokrates'e yeteni kazanmayacak kadar az çalışan biri olamazdı. İştahla yiyebileceği kadar yemek yiyordu, ve yemeye öyle hazırlıklı oturuyordu ki, yeme arzusu ona katık oluyordu, susamadıkça içmediği için, içki de onun için tam bir zevkti. 6. Davetli olarak yemeğe katılmayı kabul ederse, doyunluğun ötesinde midesini doldurmaktan kolayca kaçınıyordu, ki bu birçokları için son derece zordur. Bunu beceremeyenlere, acıkmadan yemeye, susamadan içmeye ayartan yiyeceklerden uzak durmalarını öğütliyordu; nitekim ona göre, bunlar mideyi, kafayı ve ruhu bozan şeylerdi. 7. Kirke'nin de yemeğe çağırdığı insanları böyle birçok yiyeceklerle domuza çevirdiğini söyleyerek nükte yapıyordu; Odysseus ise Hermes'in öğütüne uyarak, iradesini kullanıp bu yiyeceklerle dokunmadığı için domuza dönüşmemişti. 8. İşte bu konuda böyle şakalaşıyor, aynı zamanda ciddi konuşuyordu.

²⁵ HES. *Erga*, 336.

Aşk uyandıran güzellikten de dikkatle uzak durmayı öğütüyordu: nitekim, böyle aşka kapılanın ölçülü davranması kolay değildir. Kriton'un oğlu Kritobulos'un Al'ibiades'in oğluna güzelliğinden ötürü vurulduğunu duyunca, Kritobulos'un önünde Ksenophon'a sordu: 9. "Söyle bana, Ksenophon", dedi, "sence Kritobulos gözü kara olmaktan çok ölçülü bir insan değil miydi? Kendini tehlikeye atmak yerine tedbirli davranmaz mıydı? — "Elbette", dedi Ksenophon. "Ama şimdi karşısında en azgın ve en cüretli insan duruyor: bu adam kendini bıçağın önüne de atabilir. ateşe de" 10. Ksenophon da dedi ki: "Ne yaptığını gördün de, onun hakkında böyle bir yargıya vardın? — "Bu adam Alkibiades'in yakışıklı mı yakışıklı ve gencecik oğlunu sevmeye kalkmadı mı?" Ksenophon da şöyle dedi. "Eğer gerçekten gözü kara hareket bu ise, bu tehlikeyi göğüslemeye ben de varım". 11. "Ah zavallı", dedi Sokrates, "güzel bir delikanlı sevmekle başına neler geleceğini sanıyorsun? Düşünmüyor musun ki, özgür olmak yerine kısa sürede köle olacaksın, zararlı zevkler uğruna çok para harcayacaksın, doğru düzgün bir şeyle ilgilenmek için hiç zamanın olmayacak ve ancak delilerin uğraştığı şeylerle uğraşmak zorunda kalacaksın". 12. "Herakles aşkına", dedi Ksenophon, "sana göre sevginin ne korkunç bir gücü var!" — "Bir de buna şaşıyor musun?", dedi Sokrates. "Bilmiyor musun ki, yarım obol büyüklüğünde bile olmayan zehirli örümcekler bir soktular mı, ısırığın verdiği acıyla insanı perişan edip aklını başından alır?" — "Zeus hakkı için doğru", dedi Ksenophon; "çünkü örümcek ısırırken bir salgı salgılar" 13. "Budala", dedi Sokrates, "güzel delikanlıların da sevdiklerinde senin görmediğin bir şey salgıladığını hiç düşünmüyor musun? Bilmiyor musun ki, güzel ve körpe diye adlandırılan bu hayvan örümceklerden daha korkunçtur? O kadar ki, örümcek ancak soktuğunda, bu hayvan ise ilişmeden de, eğer biri onu seyrediyorsa, çok uzaktan bile öyle bir şey salgılar ki, insanı çıldırtır. [Belki de Eros'a bu nedenle okçu deniyor, çünkü güzel insanlar uzaktan da vurabiliyorlar.] Sana tavsiyem, Ksenophon, güzel birini gördüğün zaman, var gücünle kaç. Sana da tavsiyem, Kritobulos, bir yıl buralardan uzaklaş; bu süre içinde belki ancak iyileşirsin". 14. Demek ki, onun düşüncesine göre, aşka karşı zayıf olanlar, hani bedeninin gereksinmediği şeyleri insanın canı çekmez, gereksinimi olduğunda da zorluk çıkarmaz ya, işte bu gibi şeylere düşkün olmalıydılar. Kendisi de aşka karşı öyle dayanıklıydı ki, başkalarının çirkin ve yaşlı insanlardan uzak durduğu gibi,

hatta onlardan daha fazla güzel ve genç insanlardan uzak durabiliyordu. 15. [Yemek, içki ve aşk konusunda işte böyle iradeliydi ve bu taraklarda çok bezi olanlardan hiç de daha az zevk alamadığını, tersine çok daha az üzüntü çektiğini düşünüyordu.]

IV. <Birtakım kişiler, bazılarının Sokrates hakkında yazdıklarına ve söylediklerine dayanarak, onu insanları erdeme yöneltmede çok usta, ama yol göstermede yetersiz buluyorlarsa, incelesinler bakalım, yanındakileri daha ahlaklı kılabilir miydi, kılamıyor muydu? Ama yanlışlarını düzeltmek için soru sorduğu kişiler içinde kendilerini her şeyi bilir sananları çürüttüğüne bakmakla kalmayıp, gününü yanındakilerle konuşarak geçirdiğine de baksınlar. 2. Her şeyden önce, “ufak” lakabıyla bilinen Aristodemos ile bir gün tanrı hakkında konuşurken ondan duyduklarımı anlatacağım. Onun tanrılara kurban kesmediğini, kehanete danışmadığını, tersine bunları yapanlarla alay ettiğini farketmişti. “Söyle bana, Aristodemos”, dedi, “bilgeliklerine hayran olduğun kimseler var mı?” —“Elbette”, dedi. 3. “Bunların adını söyle bize”, dedi. “Epik şiir alanında en çok Homeros’a hayranım, dithyrambos şiirinde Melanippides’e, tragedyada Sophokles’e, heykeltraşlıkta Polykleitos’a, ressamlıkta da Zeuksis’e hayranım”. 4. “Sence hangisi daha çok hayranlığa değer? Anlamsız ve hareketsiz tasvirler yapan mı, yoksa anlamlı ve hareket eden canlılar yapan mı? —“Zeus hakkı için, canlılar yapan, eğer rastlantıyla değil de, zekasıyla yapıyorsa.” —“Ne amaçla yapıldığı belli olmayanlarla besbelli yarar amacı güdenler arasında hangisinin rastlantı, hangisinin zeka eseri olduğuna nasıl karar verirsin?” —“Yarar amacı güdenlerin zeka eseri olması uygundur”. 5. “Sence başlangıçta insanları yaratan, onlara hissetmelerini sağlayacak her şeyi, örneğin görülecek şeyleri görmek için gözleri, duyulacak şeyleri duymak için kulakları yarar amacı güderek vermemiş midir? Eğer burnumuz olmasaydı, kokunun bize ne yararı olurdu? Tatlı, acı ve bütün damak zevklerinin algılanması nasıl olurdu, eğer bunları ayırdedecek dil olmasaydı? 6. Bundan başka, sence şunlar da tanrının eserine benzer mi? Göz zayıfladığı zaman, gözkapakları onu örter; gözün kullanılması gerektiğinde açılır; rüzgâr zarar vermesin diye uykuda kapanır; kalbur gibi kirpik yaratmıştır; baştan akan ter zarar vermesin diye gözlerin üstünü kaşlarla donatmıştır. Kulak bütün sesleri alır da hiçbir zaman dolmaz. Bütün canlıların öndeki dişleri kesicidir, azı dişleri de önden geleni alıp çiğneyen türdendir. Can-

hıların arzu ettikleri şeyi yemelerini sağlayıcın ağız, gözlerle burnun yakınına yerleştirilmiştir, çünkü hoş olmayan dışkılar kendilerine özgü kanallara yönelip, duyu organlarından olabildiğince uzakta [dışarı atılır]: bütün bunlar öylesine önceden düşünülüp yapılmıştır ki, rastlantının mı aklın mı eseri olduğunu hala anlayamıyor musun?”.

7. “Zeus hakkı için, bu şekilde inceleyince, bunlar akıllı ve canlıları seven bir yaratıcının eserine çok benziyor.” — “İnsanlarda çocuk yapma güdüsü, analarda çocuklarını yetiştirme sevgisi, yetişenlerde çok büyük bir yaşama arzusu ve ölüm korkusu yaratması da öyle değil mi?” — “Kuşkusuz bunlar da canlıların var olmasını düşünen birinin buluşuna benziyor”.

8. “Sen kendini akıllı buluyor musun?” — “Sor da cevap vereyim.” — “Sence başka hiçbir yerde akıl yok mu? Hem de bedeninde buncasından biraz toprak, biraz su bulunduğunu ve bu kadar çok unsur içinde birkaç tanesinde oluştuğunu bildiğin halde: senin dışında başka hiçbir yerde bulunmayan akıllı yalnız sen elde etmeyi başardın da, bu sınırsız ve alabildiğine büyük evren herhangi bir akıl olmadan mı böyle güzel düzenlendi?”

9. “Elbette, çünkü bu dünyayı yaratanları görmediğim gibi, yöneticilerini de görmüyorum.” — “Ama sen bedenini yöneten ruhunu da görmüyorsun; buna göre diyebilirsin ki, hiçbir şeyi akılla yapmıyorsun, her şeyi rastlantıya yapıyorsun”.

10. Aristodemos şöyle dedi: “Kuşkusuz tanrıyı küçümsemiyorum, ama onu benim tapınmama gereksinim duymayacak kadar yüce buluyorum.” — “Mademki senin tapınmanı gerektirmeyecek kadar yüce, bir o kadar saygı göstermen gerekir”.

11. “Şunu bil ki, tanrıların insanlarla ilgilendiğine inansam, onları savsamazdım.” — “Yani ilgilenmediklerini mi sanıyorsun? O tanrılar ki, canlılar içinde ilk olarak yalnız insanı ayağa diktiler: dik duruş da önünü görebilmeyi, yükseğe bakmayı sağlar ve zarar görmeyi önler; [ayrıca görme, duyma ve tatma duygularını vermişlerdir]; sonra, öteki kara hayvanlarına yalnızca yürümeyi sağlayan ayak verirken, insana pek çok şeyi beceren el de vermişlerdir: el sayesinde hayvanlardan daha talihliyiz.

12. Bütün canlıların dili olduğu halde, yalnızca insanların dilini ağzın kah orasına kah burasına değerek sesleri telaffuz edecek ve birbirimize her şeyi bildirecek biçimde yaratmışlardır. [Ya cinsel arzuları öteki canlılarda yılın belli zamanlarıyla sınırlayarak, bize yaşlanıncaya kadar sürekli olarak vermeleri?] 13. Demek ki, tanrıya bedenle ilgilenmek yetmemiş, insana en önemli, en üstün şey olan ruhu da vermiştir.

Başka hangi canlının ruhu en büyük ve en güzel şeyleri yaratan tanrıların var olduğunu ilk olarak anlamıştır? İnsanın dışında hangi canlı türü tanrılara tapıyor? Hangi ruh kendini açlıktan, susuzluktan, soğuktan, sıcaktan korumaya, hastalıklara karşı çare bulmaya, gücüne güç katmaya, bilgiye ulaşacağını diye çabalamaya, duyduğunu, gördüğünü ve öğrendiğini belleğinde tutmaya insan ruhundan daha yeterlidir? 14. Başka canlılarla karşılaştırıldığında, insanın yapı, beden ve ruh bakımından çok üstün olduğunu, neredeyse tanrı gibi yaşadığını görmüyor musun? Nitekim, insanın bedeni sığır, akli insan akli olsa, istediği şeyleri yapamazdı, aynı şekilde elleri olup akli olmasa gene hiçbir üstünlüğü kalmaz. Sence çok değerli bu iki şeye sahip olduğun halde, tanrıların seninle ilgilenmediklerini mi sanıyorsun? Peki, ne yaparlarsa seninle ilgilendiklerine inanacaksın?” 15. “Sana gönderdikleri gibi ne yapıp yapmamak gerektiğini bildirecek danışmanlar gönderirlerse.” —“Atinalılar bir şey danıştıklarında kehanet aracılığı ile cevap verdikleri zaman, Yunanlılara ve bütün insanlara mucizeler göstererek uyardıkları zaman, sence bunu yapan onlar değil mi? Bir tek seni mi seçip ihmal ediyorlar? 16. Sanıyor musun ki, güçleri yetmeseydi, insanları iyi ya da kötü kılabilecekleri sanısını uyandırırılar ve insanlar ömürleri boyunca aldandıklarını hiçbir zaman farketmezlerdi? Görmüyor musun, insan kurumları arasında en uzun süreli ve en akıllıca olanlar, yani kentler ve halklar dinsel kökenlidir ve insanlar en akıllı oldukları yaşta tanrılarla en çok ilgilenirler? 17. Şunu kafana sok ki, azizim, içindeki akıl bedenini istediği gibi yönetiyor. Böylece her yarattığı aklın da her şeyi nasıl hoşuna gidiyorsa, öyle düzenlediğini düşünmen gerekir; senin gözün uzun mesafelere ulaşabiliyor; ama tanrının gözünün aynı anda her şeyi görmesi olanaksız; senin ruhun hem burada, hem Mısır'da, hem Sicilya'da olup bitenlerle ilgilenebilir, ama tanrının akli aynı anda her şeyle ilgilenemez: işte böyle düşünmemelisin. 18. Nasıl ki, insanlara saygı gösterdiğinde sana da saygı göstermeye hazır olanları, iyilik yaptığında minnet duyanları, akıl danıştığında da akıllı olanları ayırdedersen, aynı şekilde tanrılara taparken de insanların bilemeyeceği konularda sana yol göstermeyi isteyip istemeyeceklerini denersen, tanrının her şeyi aynı anda görecektir, duyacak, her yerde bulunacak ve her şeyle aynı anda ilgilenecek güçte ve yapıda olduğunu anlayacaksın.” 19. İşte böyle konuşmakla, bence, çevresindekilerin yalnız göz önündeyken değil, yalnızken de

dinsiz, adaletsiz ve çirkin hareketlerden uzak durmalarını sağlıyordu, çünkü yaptıkları hiçbir şeyin tanrıların gözünden kaçmadığını düşünüyordular. >

V. [Eğer irade insan için soylu ve yararlı bir kazançsa, biri şöyle söylemekle, bakalım insanı iradeli olmaya yöneltir mi?] “Efendiler, başımıza bir savaş çıktığında, bizi kurtaracak ve düşmanları alt etmemizi sağlayacak bir adam seçmek istersek, boğazına, şaraba, aşka, [yorgunluğa], uykuya dayanmadığını bildiğimiz birini seçer miyiz? Böyle birinin bizi kurtaracağını ya da düşmanları yeneceğini nasıl düşünebiliriz? 2. Ömrün sonuna vardığımızda, erkek çocuklarımızı eğitsin, genç kızlarımızı korusun, servetimizi de kolasın diye birine emanet etmek istesek, iradesiz birini bu iş için güvenilir mi sayacağız? İradesiz bir köleye sürülerimizi, ambarlarımızı emanet edebilir, onu işin başına geçirebilir miyiz? Böyle bir hizmetkarı ve kahyayı bedava bile olsa almak isteyen çıkar mı? 3. Ama iradesiz bir köleyi kabul etmek bile istemezken, kendimizi böyle olmaktan sakınmamıza hiç değmez olur mu? Çünkü aç gözlülerin başkalarının malını kapatıp zenginleştiklerini sanmaları gibi, iradesiz kişi de başkalarına zararlı, kendine yararlıdır, denemez; başkalarına elbette kötülüğü dokunur, ama daha çoğunu kendine eder: eğer yalnız evini değil, bedenini ve ruhunu da yıkmak en büyük kötülük ise. 4. [Toplantılarda, dostlarından çok yiyecek ve şaraptan hoşlanan, arkadaşlarından çok fahişeleri seven birinden kim zevk alır? İradeyi erdemın temeli sayan her insanın ruhunda öncelikle bunu oluşturması gerekmez mi? 5. Çünkü irade olmadan insan iyi bir şey öğrenebilir ya da gereğince ilgilenebilir mi? Ya da zevklere köle olunca, kim bedeniyle de ruhuyla da çirkinleşmez?] Ama, Hera hakkı için, bence [özgür insanın karşısına böyle bir köle çıkmasın], kendisi bu gibi zevklere köle olursa, karşısına iyi efendiler çıksın diye tanrılara yalvarmalıdır: Çünkü ancak bu şekilde kurtulabilir”. 6. [Böyle söylüyordu, ama sözlerinden çok hareketleriyle iradeli olduğunu kanıtlıyordu: nitekim, beden zevklerine egemen olmakla kalmıyor, önüne gelenden para alan kişinin kendine efendi yarattığını ve daha çirkin olamayacak bir köleliğe mahkum olduğunu düşünerek, para tutkusunu da bastırıyordu.]

VI. Sofist Antiphon ile konuştuklarını da bir yana bırakmamak gerekir. Bir gün Antiphon Sokrates'in öğrencilerini kaçırmak isteye-

rek, yanına gelip onların önünde şöyle söyledi: “Sokrates, ben felsefeyle uğraşanların daha mutlu olmaları gerektiğini düşünüyordum; sense felsefeden bunun tersini elde etmiş gibisin. Öyle yaşıyorsun ki, efendisinin hükmü altında böyle yaşasa, bir tek köle bile kalmazdı: en kötü yemekleri yiyorsun, en kötü içkileri içiyorsun, kötü bir manto giymekle kalmıyor, yaz kış aynı giyiyorsun, ayakkabısız ve gömleksiz dolaşıyorsun. 3. Para almıyorsun: insan para kazandı mı sevinir; para insanın daha özgür ve daha zevkli yaşamasını sağlar. Başka konularda hocaların öğrencilerine kendilerini örnek gösterdikleri gibi, sen de öğrencilerine böyle yapacak olsan, bil ki mutsuzluğun hocası olacaksın”. Sokrates de buna karşı şöyle söyledi: “Sanırım, benim öyle acınacak bir şekilde yaşadığımı düşünüyorsun ki, Antiphon, benim gibi yaşamaktansa ölümü yeğlediğine eminim. Haydi öyleyse, benim yaşamımda ne zorluk buluyorsun, bir araştıralım. 5. Para alanlar, ücretini aldıkları şeyin karşılığını ödemek zorundadırlar, ama ben ücret almadığıma göre, canımın istemediği biriyle konuşmak zorunda değilim: bu mu zor olan? Sanki ben senden daha az sağlıklı, daha az güç veren şeyler yiyorum diye mi benim beslenmemi küçümsüyorsun? Daha az bulunur ve daha pahalı olduğu için mi benim yediklerimi elde etmesi seninkilerden daha zor? Yani senin hazırladığın sofraya senin hoşuna gidiyor da, benimki benim hoşuma gitmiyor mu? Bilmiyor musun ki, büyük bir iştahla yiyenlerin hiç de lezzetli yiyeceklere gereksinimi yoktur, büyük bir iştahla içen elinin altında bulunmayan içkiyi hiç de aramaz? 6. Ve biliyorsun ki, giysi değiştirenler soğuk ya da sıcak yüzünden değiştirirler, ayakları acıdığı için yürümede zorluk çekmemek için ayaklarına sandal bağlarlar. Sen benim hiç soğuk diye içeride kaldığımı, sıcak diye biriyle gölge için çekiştığimi, ya da ayağım acıyor diye istediğim yere yürüyemediğimi gördün mü? 7. Bilmiyor musun ki, yaratılıştan zayıf olanlar bedenlerini çalıştırarak o alanda bedenlerini ihmal eden en güçlülerden hem daha dayanıklı olurlar, hem de yorgunluğa daha kolay katlanırlar? O halde, yaşadığım olaylarla bedenimi hiç durmadan çalıştırarak güçlendirdiğimi ve bedenini çalıştırmadığın için, sana oranla her şeye daha kolay katlandığımı düşünüyor musun? 8. Boğazına uykuya ve cinselliğe köle olmamak için en sağlam yol, bunlardan daha hoş başka zevklere sahip olmak değil mi? Ve bu zevkler insanı yalnız tadını çıkarırken keyiflendirmekle kalmaz, her zaman işe yarayacağı umuduyla da

keyiflendirir. Ve kuşkusuz biliyorsun ki, insan başarısız olduğunu düşünürse, keyifsiz olur, buna karşılık çiftçilik, gemicilik ya da önüne gelen bir işi yaparken işlerin yolunda gittiğini düşünürse, başarılı olduğu için keyiflenir. 9. Öyleyse, bütün bunların verdiği zevkin, insanın kendini geliştirdiğini, dostlar kazanıp onları da geliştirdiğini düşündüğü zaman aldığı zevk kadar büyük olduğunu mu sanıyorsun? İşte ben bu inançla yaşıyorum. İnsanın dostlarına ya da devletine bir yarar sağlaması gerekirse, yaşayışını benim beğendiğim kişi mi, yoksa senin beğendiğin kişi mi bunun için daha çok zaman ayırabilir? Hangisi daha kolay sefere çıkar? Pahalı yiyecekler olmadan yaşayamayan mı, yoksa elindekiyle yetinen mi? Hangisi daha çabuk sıkıştırılır? Bulması en zor şeylere gereksinim duyan mı, yoksa kolay bulunur şeyleri rahat rahat kullanan mı? 10. Antiphon, sen mutluluğun lüks ve pahalılıkta olduğunu düşünen birine benziyorsun. Oysa ben hiçbir şeye gereksinim duymamayı tanrının özelliği sayardım, olabildiğince az şeye gereksinim duymak da tanrıya en yakın durum, ve tanrı en üstün varlıktır, tanrıya en yakın olan da en üstün olana yakındır”.

11. Gene bir gün Antiphon Sokrates ile konuşurken: “Ben seni dürüst buluyorum, Sokrates, ama hiçbir şekilde bilge bulmuyorum: bence bunu sen de biliyorsun; çünkü öğrencilerinden para almıyorsun. Aslında giysinin, evinin ya da elde ettiğin başka bir şeyin para ettiğini düşünsen, hiç kimseye, bedava vermek şöyle dursun, uygun bedelden daha azına bile vermezsin. 12. Demek ki, derslerinin bir değeri olduğunu düşünseydin, ederinden daha az para kazanmazdın. Dürüst olabilirsin, çünkü para hırsıyla insanları aldatmıyorsun, ama bildiklerinin hiçbir değeri olmadığına göre, sana bilge denemez.” 13. Sokrates de şöyle karşılık verdi: “Bizde güzelliğini ve bilgeliğini satmak hem güzel hem çirkin sayılır, Antiphon. Çünkü biri güzelliğini isteyene para karşılığında satarsa, ona fahişe derler, ama biri ahlakı güzel bir hayranıyla dostluk kurarsa, onu akıllı sayarız; aynı şekilde, bilgeliğini isteyene para karşılığı satanlara da [fahişe gibi] “sofist” derler, ama yetenekli birine iyi diye ne biliyorsa öğreterek dostluk kuran kişi, bize göre, erdemli yurttaşa yakışanı yapıyordur. 14. İşte böyle, Antiphon; nasıl ki başkaları iyi atlardan, köpeklerden ya da kuşlardan hoşlanır, ben de erdemli dostlardan fazlasıyla hoşlanıyorum, iyi bir şeylere sahipsem, öğretiyorum ve onlara erdem yolunda yararlı olacaklarını düşündüğüm kimseleri tavsiye ediyorum. Eskiden yaşamış bilge insanların yazılarıyla bize aktardıkları hazineleri

dostlarımla birlikte inceleyerek açıklıyorum; iyi bir şey bulursak, seçiyoruz; ve birbirimizle dost olmayı büyük kazanç sayıyoruz". Ben bunları duyunca, onun mutlu olduğunu ve dinleyicilerini erdem ve ahlaka yönelttiğini düşündüm.

15. Gene bir gün Antiphon ona, kendisi devlet işleriyle ilgilenmezken, başkalarını devlet adamı yapmayı nasıl düşündüğünü ve bu işten anlayıp anlamadığını sorduğunda: "Hangisini soruyorsun, Antiphon? Devlet işleriyle yalnız benim uğraşıp uğraşmadığımı mı, yoksa olabildiğince çok sayıda kişinin devlet işlerinin altından kalabilecek duruma gelmesiyle ilgilenip ilgilenmediğimi mi?".

VII. Şimdi de, yanındakileri palavracılıktan uzaklaştırarak erdeme yöneltip yöneltmediğine bakalım: nitekim, adını duyurmak için, insanın ünlü olmak istediği konuda güçlü olmasını sağlayan yoldan daha güzel bir yol olmadığını her zaman söylerdi. Doğru söylediğini de şöyle gösteriyordu: 2. "Biri iyi bir flütçü olmadığı halde, öyle görünmek isterse, ne yapmalıdır, bunu düşünelim. Usta flütçüleri sanatlarının dışında kalan noktalarda taklit etmesi gerekmez mi? Öncelikle, onlar güzel bir giysi edinip çevrelerine çok sayıda izleyici topladıklarına göre, o da böyle yapmalı; sonra, pek çok kişi onları övdüğüne göre, o da kendine kalabalık bir hayran topluluğu bulmalı. Ama hiçbir yerde iş almamalı, yoksa gülünç duruma düşüp, yalnız kötü bir flütçü değil, aynı zamanda palavracı olduğu ortaya çıkacaktır. Çok para harcayıp hiçbir yararını görmediği halde, yorulmadan, sefaletе düşmeden ve gülünç olmadan nasıl yaşayacak bu adam? 3. Aynı şekilde, biri iyi bir komutan ya da gemici olmadığı halde, öyle görünmek isterse, başına neler gelir, görelim. Bu işlerin altından kalkacak güçte görünmek isteyip inandırıcı olamazsa, bu acı bir şey, ama kandırır, daha da feci olur, değil mi? Çünkü açık ki, işin acemisi dümenin ya da ordunun başına getirildiğinde, yok etmeyi düşünmediği kişileri yok edecek, kendisi de utanç içinde bozguna uğrayacaktır." 4. Aynı şekilde, zengin, yiğit ve güçlü değilken, öyle görünmeye çalışmanın pek zavalıca olduğunu kanıtlıyordu. Bunlardan güçlerinin üstünde bir şey beklendiğini, becerikli göründükleri halde altından kalkamayınca da bağışlanamayacaklarını söylüyordu. 5. karşısındakini kandırıp küçük bir şey, para ya da bir eşya alıp geri vermeyene sahtekar demiyor, hiçbir değeri olmadığı halde, devlet yönetecek güçte olduğuna inandırıp yurttaşları aldatana en büyük sahtekar diyordu. [İşte, bence, bu konuşmalarıyla yanındakileri palavracılıktan uzaklaştırıyordu.]

II. KİTAP

I [Bence bu konuşmalarıyla çevresindekileri yeme, içme, aşk ve uyku düşkünlüğüne, soğuğa, sıcağa ve yorgunluğa karşı iradeli olmaya yöneltiyordu.] Yanındakilerinden birinin [bu gibi şeylere] aşırı düşkün olduğunu görünce, ona şöyle dedi: “Söyle bakalım Aristippos, yanına iki genç alıp, birine yönetmeyi, ötekine de yönetimde hak iddia etmemeyi öğretmek üzere eğitmen gerekse, bu ikisini nasıl eğitirdin? İlk unsur olarak beslenmelerinden başlayarak araştıralım, ister misin?” Aristippos da şöyle dedi: “En başta beslenme gelir, bence de: çünkü insan beslenemezse, yaşayamaz”. 2. “Zamanı gelince her ikisinde de yemek yeme isteğinin uyanması doğal değil mi?” —“Doğal elbette.” —“Damak zevkini doyurmaktansa, zorunlu gereksinimlerini karşılamaya bunlardan hangisini alıştırdık?” —“Zeus için, yönetmek için eğitilene, ki onun yönetiminde devlet işleri yarım kalsın.” —“Öyleyse, su içmek istedikleri zaman, susuzluğa katlanabilmeyi gene bu kişiden mi beklemeliyiz?”. 3. “Elbette”, dedi. “Gerektiğinde geç yatacak, sabahleyin erken kalkıp uyanık kalacak kadar uykuya karşı iradeli olmayı hangisinden isterdik?” —“Gene bu aynı kişiden”, dedi. “Peki, işini engellememesi için, gerektiğinde aşka karşı iradeli olmayı?” —“Gene bu aynı kişiden.” —“Peki öyleyse, yorgunluktan kaçmamayı, tersine gönülden katlanmayı hangisine buyurduk?” —“Bunu da yönetmek için eğitilene.” —“Peki ya, hasımlarını alt etmeye uygun bir bilgi varsa, bunu öğrenmeyi hangisine buyurmak yerinde olurdu?” —“Zeus aşkına, yönetmek için eğitilene”, dedi, “çünkü böyle bir bilgi olmadan, başka bilgilerin hiçbir yararı yoktur”. 4. [“O halde, bu şekilde eğitilmiş biri sence hasımlarının eline başka canlılara göre daha mı az düşer? Bunlar arasında yiyeceklerle avlananlar, bazıları çok ürkek olmakla birlikte, yeme arzusuyla oltaya sürüklenip yakalanırlar, bir kısmı da içeceklerle pusuya düşerler.” —“Doğru”, dedi. “Bıldırcın ve keklik gibi başkaları da, cinsel dürtüler altında sevişme arzusu ve umuduyla başlarına gelebilecek korkunç olayları düşünmeden, dışının sesine doğru koşarken ağa takılırlar, öyle değil mi?”. Bunu da onayladı. 5. “Sence en akılsız hayvanların başına gelenlerle aynı şeyleri yaşamak insan için utanç verici değil mi? Tıpkı yasa dışı ilişki kuranların, yasada bu

tür suçlara karşı konmuş cezalara çarptırılma, pusuya düşürülme, yakalanınca da hakarete uğrama tehlikesini bildikleri için, evin gizli köşelerine çekilmeleri gibi; yasa dışı ilişki kuran kişiyi bu kadar kötü ve utanç verici durumlar bekliyorken, sevişme arzusunu güvenlik içinde çözümlemenin bir sürü yolu varken, buna rağmen kendini tehlikeye atmak tümünden aklını yitirmiş insanın işi değil midir?" — "Bence de öyle", dedi. 6. İnsanlar için açık havada yapılacak askerlik, çiftçilik ve daha bir sürü başka şey gibi, bunca zorunlu iş varken, birçok insanın soğuğa ve sıcağa alışıksız olmaması sence büyük bir eksik değil mi?". Bunu da onayladı. "Öyleyse, yönetmeye aday kişi sence bunları da kolayca kaldırmaya alışmamalı mı?" — "Elbette"]. 7. "O halde, bütün bunlara karşı iradeli olanları yönetime getireceksek, bunu beceremeyenlere de yönetimde söz hakkı vermeyeceğiz, öyle değil mi?". Bunu da onayladı. "Peki öyleyse, bu iki tipin oluşturduğu sınıfı bildiğine göre, daha şimdi inceledin, kendini bu sınıflardan hangisine koyarsan doğru olur?". 8. "Doğrusu ben kendimi yönetmek isteyenlerin sınıfına kesinlikle koymam", dedi Aristippos. "Kendi gereksinimlerini karşılamak zaten büyük bir uğraşken, bununla yetinmeyip başka yurttaşların gereksinimlerini karşılaşma işini de yüklenmek bana çok aptalca görünüyor; insanın daha kendi istediği şeyler eksikken, devletin başına geçip, hele bir de devletin ondan beklediklerini yerine getiremezse, bunun cezasını çekmesi, büyük aptallık değil de nedir? 9. Çünkü devlet yöneticilerine, benim kölelerime davrandığım gibi davranma hakkına sahiptir. Nitekim ben hizmetkarlarımdan bol bol erzak hazırlamalarını, ama bunların hiçbirine dokunmamalarını istiyorum, devlet de yöneticilerinden olabildiğince çok iyilik bekler, ama kendilerinin bütün bunlardan uzak durması gerektiğini düşünür. Böylece ben bir sürü iş yüklenmek ve kendilerini başkalarının hizmetine sunmak isteyenleri bu şekilde eğitip yönetimin başına getirebilirim; ama kendimi en kolay ve en zevkli yoldan yaşamak isteyenlerin sınıfına sokuyorum." 10. Sokrates de şöyle dedi: "İstersen bir de şuna bakalım: yöneticiler mi, yoksa yönetilenler mi daha zevkli yaşıyor?" — "Bakalım." — "Her şeyden önce, bizim bildiğimiz halklar içinde Asya'da Persler yöneticidir, Suriyeliler, Frigyalılar, Lidyalılar da yönetilen durumundadır; Avrupa'da İskitler yönetir, Maiorlar¹ yönetilir;

¹ Azak denizi yakınlarında yaşayan bir halk.

Libya'da Kartacalılar yöneticidir, Libyalılar yönetilir. İşte sence bunlardan hangisi daha zevkli yaşıyor? Yunanlıların içinde, ki sen de bir Yunanlısın, sence egemen olanlar mı, egemenlik altında olanlar mı daha zevkli yaşıyor?" 11. "Ama ben kendimi kölelerin arasına katmıyorum", dedi Aristippos, "benim yürümeye çalıştığım bir orta yol var gibi geliyor bana: ne egemenlikten ne de kölelikten geçen, ama özgürlük içinde mutluluğa götüren bir yol." 12. "Eğer bu yol egemenlikten de kölelikten de geçmeden geliyorsa", dedi Sokrates, "herhalde insanlar arasından da geçmiyor diyeceksin; insanlar arasında olduğun halde, yönetmek de yönetilmek de istemiyorsan, ve yöneticilere gönülden hizmet etmeyeceksen, sanırım görüyorsun, güçlüler zayıfların başında bulunurlar ve onları devlet hesabına ve kendi hesaplarına inletip köle olarak kullanırlar. 13. Başkalarının ektiği buğdayı biçtiklerini, başkalarının yetiştirdiği ağaçları kestiklerini, zayıfları ve boyun eğmek istemeyenleri kendilerinden daha güçlülere savaşmak yerine köleliği seçmeye razı oluncaya kadar her türlü baskı altına aldıklarını görmüyor musun? Özel ilişkilerde de yiğit ve güçlü olanların zayıf ve güçsüz olanları egemenlik altına alıp onlardan yararlandıklarını bilmiyor musun?" — "İşte ben bunlardan kurtulmak için, bir devlet içinde durmuyor, her yerde yabancı olarak bulunuyorum". 14. Sokrates de dedi ki: "Bu söylediğin şey, büyük kurnazlık. Yani Sinis, Skeiron ve Prokrustes öldüklerinden beri, artık hiç kimse yabancıları rahatsız etmiyor mu? Oysa bugün bir devlet içinde yaşayan yurttaşlar haksızlığa uğramamak için yasalar da koyuyorlar, zorunlu denen dostluklardan başka yardımlaşmak için başka dostlar da ediniyorlar, kentleri surlarla çeviriyor, kendilerini saldırganlardan koruyacak silahlar ediniyorlar, bunlar da yetmiyor, dışarıdan müttefik buluyorlar, ve bütün bunları edinmelerine rağmen, gene de haksızlığa uğruyorlar, 15. sense bunların hiçbirine sahip olmadığın halde, pek çok kişinin saldırıya uğradığı yollarda uzun uzun dolaşıp hangi kente gelirsene gel, bu halinle oradaki bütün yurttaşlardan daha korunmasız olduğun halde, ki böylelerine haksızlık etmek isteyen özellikle saldırır, yabancıyım diye haksızlığa uğramayacağını mı sanıyorsun? Yoksa kentler sen girip çıkarken güvenliğini sağladıkları için mi böyle cesursun? Ya da hiçbir efendiye yararı dokunmayacak bir köle olduğunu düşündüğün için mi? Öyle ya, çalışmak istemeyen, ama çok pahalı bir yaşam süren insanı kim evinde tutmak ister? 16. Efendilerin böyle kölelere

nasıl davrandıklarını da inceleyelim. Bunların cinsel isteklerini açıkla bastırmazlar mı? Bir şey alabilecekleri her yeri kilitleyerek çalmalarını engellemezler mi? Kaçmalarını engellemek için zincire vurmazlar mı? Tembellik edenleri döverek çalıştırmazlar mı? Kölelerinden birinin böyle olduğunu anlayınca sen nasıl davranıyorsun peki?”. 17. “Köle olmayı öğreninceye kadar, her türlü cezaya çarptırıyorum”, dedi. “Ama Sokrates, şu senin mutluluk saydığın yönetim sanatı konusunda eğitilenler, eğer açlık ve susuzluk çekeceklerse, soğuktan donacak, uykusuz kalacak ve daha pek çok zorluğa gönüllü olarak katlanacaklarsa, çaresiz zor durumda olanlardan ne farkları kalır? Çünkü insanın bedenini isteyerek kırbaçlatmakla istemeyerek kırbaçlatması arasında [ya da kısaca bedenini böylesi baskılar altına isteyerek sokmakla istemeden sokması] arasında, acıya isteyerek katlananın aptal olmasından başka ne fark var anlamıyorum.” 18. “Ne yani Aristippos”, dedi Sokrates, “isteyerek yapılanla istemeden yapılan arasında sence hiç fark yok mu? İsteyerek aç kalan canı çekince yiyebilir, isteyerek susuzluk çeken istediğinde su içebilir, öteki konularda da aynı şekilde, ama zorunluluk altında yokluk çeken canı istediğinde bundan kurtulamaz, öyle değil mi? Sonra, isteyerek sıkıntı çeken kişi, güzel bir umutla çabaladığı için keyif duyar, tıpkı hayvan avlayanların yakalama umudu içinde sıkıntıya zevkle katlandıkları gibi; 19. ve çekilen sıkıntıların bu karşılığı hiç değerli değil mi? İyi dostlar edinmek, düşmanlarını alt edebilmek, ya da bedence ve ruhca güçlenip evini iyi yönetmek, dostlarına ve yurduna iyiliği dokunmak için çabalayanların böylesi amaçlar uğruna zevkle çabaladıklarını, kendileriyle gururlanarak, başkalarının övgüsünü kazanıp gıpta uyandırarak keyifli bir yaşam sürdüklerini insan nasıl düşünmez? 20. Gevşeklik ve anlık zevkler, jimnastik hocalarının söylediği gibi, ne bedene güç katabilir, ne de ruha sözünü etmeye değer bir bilgi kazandırır, ama ciddi çalışmalar erdemli insanların söylediği gibi, soylu ve erdemli eserlere ulaşmamızı sağlar. Hesiodos da böyle söylüyor².

“Aşağılığa kolay düşülür, dümdüzdür yolu.
Hemen varılır ona, kapı komşumuzdur,
Oysa üstünlükle aramıza alın terini koymuş tanrılar,
uzundur, sarptır onun yolu,

² *Erga*, 287 vd.

zor çıkılır tepesine, ama bir de çıktın mı,
ne kadar zor da olsa, kolaylaşır her şey.”³

Epikharmos da şöyle tanıklık ediyor.

“Tanrılar bize çabalarımızın karşılığında bütün nimetleri verirler.”⁴ Başka [bir yerde de şöyle diyor]:

“Ey talihsiz, çetin durumlarla karşılaşmamak için, gevşekliğine
özlem duyma”.

21. Sofist Prodikos da Herakles üzerine yazdığı eserinde, hatırladığım kadarıyla erdem üzerine, pek çok öğrencisine de açıkladığı gibi, aynı şekilde şöyle bir açıklama getiriyor. Herakles, gençlerin yaşam için erdem yoluna mı yoksa erdemsizlik yoluna mı yönelecekleri konusunda artık bağımsız davrandıkları delikanlılık çağına girdiği zaman, ıssız bir yere gelip ve bu iki yoldan hangisini seçtiğini bilemediği için oturmuş kalmış; 22. iki boylu boslu kadının kendisine doğru yaklaştığını görmüş, biri güzel görünümlü, soylu yapılı, pırıl pırıl renklerle süslenmiş, bakışları utanç dolu, tavırları ölçülü ve beyaz giysili bir kadını, öteki ise balık etinde ve narin, olduğundan daha beyaz tenli ve daha al yanaklı görünecek biçimde boyalar sürmüş, iri gözlü bir kadını; gerçek yapısından daha dik duruyor, giysisi de gençliğini özellikle ortaya çıkarıyormuş. Durmadan kendini kontrol ediyor, birinin ona bakıp bakmadığını gözlüyor, sık sık gölgesine bakıyormuş. 23. Herakles’e yaklaşıncaya, birinci kadın aynı şekilde yürümüş, öteki ise öne geçmek isteyerek Herakles’e doğru koşmuş ve şöyle demiş: “Görüyorum ki, Herakles, yaşam için hangi yolu seçeceğini bilemiyorsun. Eğer beni sevgilin yaparsan, seni en zevkli ve en kolay yola sokacağım, hiçbir zevkten yoksun kalmayacak, ömrünün sonuna kadar zorluklardan uzak yaşayacaksın. 24. Her şeyden önce, savaş ve uğraşlarla kafanı yormayacaksın; bütün yapacağın, hangi yiyecek ya da içecekten hoşlandığını bulmak olacak; neyi görmekten ya da duymaktan sevinç duyarsın, neyin kokusuyla tadından zevk alırsın, hangi sevgiliyle bir arada olursan keyfine diyecek olmaz, en tatlı nasıl uyursun ve bütün bunları en kolay nasıl elde edersin: bunlarla uğraşacaksın. 25. Eğer bunların gerçekleşme olasılığının az oluşundan kuşku duyarsan, seni bunları

³ Çev. S. Eyuboğlu-A. Erhat.

⁴ *Frag.* 287 Kaibel.

elde etmek için bedenine ve ruhuna zahmet ve sıkıntı verecek bir şeye yönelteceğimden sakın korkma, tersine başkalarının çalışıp ürettiklerinden yararlanacaksın, sana kazanç sağlayacak hiçbir şeyden yoksun kalmayacaksın. Çünkü ben yararlanma olanağını yanımdakilere her yerden sağlarım". 26. Herakles de bunları dinledikten sonra şöyle dedi: "Senin adın nedir, kadın?" — "Dostlarım bana "Mutluluk" derler, beni sevmeyip [karalayanlar] ise "kötülük" diye adlandırırlar." 27. Bu sırada öteki kadın da yaklaşarak şöyle söyledi: "Seni dünyaya getirenleri bildiğim ve eğitimin sırasında yapını gördüğüm için, ben de sana geliyorum, Herakles; ve umuyorum ki, benim bulunduğum yola girersen, son derece güzel ve soylu işler başaracaksın, ben de erdemli insanların gözündeki çok daha saygın ve seçkin bir yere geleceğim. Konuşmamın başında zevkten söz edip seni aldatmayacağım, tanrıların bu dünyayı nasıl düzenlediklerini gerçek yanıyla açıklayacağım. 28. Nitekim tanrılar hiçbir soylu ve güzel şeyi insanlara çalışmadan ve didinmeden vermezler; ama tanrıların sana karşı iyi niyetli olmalarını istiyorsan, tanrıları saymalısın, dostlarının seni sevmesini istiyorsan, dostlarına iyilik etmelisin, herhangi bir kent tarafından onurlandırılmayı arzu ediyorsan, bu kente iyiliğin geçmeli, bütün Yunanistan'ın erdemine hayran kalmasını bekliyorsan, Yunanistan'a hayrın dokunmalı, toprağın sana bol bol ürün vermesini istiyorsan, toprağı işlemelisin, sürü hayvanlarından zenginleşmek gerektiğini düşünüyorsan, sürüyle ilgilenmelisin, savaşla büyümeye çalışıyor, dostlarını özgürlüğe kavuşturmak, düşmanlarını ise alt etmek istiyorsan, savaş sanatını bilenlerden öğrenmeli ve bu sanattan nasıl yararlanacağını talim etmelisin; ve bedeninin güçlü olmasını istiyorsan, bedenini kafana hizmet etmeye alıştırmalı, yorularak ve ter dökerek çalıştırmalısın." 29. Prodikos'un anlattığına göre, kötülük söze karışarak şöyle demiş: "Görüyor musun, Herakles, bu kadının sana açıkladığı sevinç yolu ne kadar zorlu ve uzun? Oysa ben seni mutluluğa giden kolay ve kısa bir yola sokacağım". 30. Erdem de şöyle demiş: "Vah zavallı, bunun ne hayrını göreceksin? Bunun için hiçbir şey yapmak istemeyince ne zevki kalacak? Sen ki, zevke karşı arzu duymayı dahi beklemiyor, arzu duymadan her şeye doyuyorsun, acıkmadan yiyor, susamadan içiyorsun, zevkle yemek için yemekler hazırlıyorsun, zevkle içmek için pahalı şaraplar alıyorsun, yaz ortasında koşuşturup kar arıyorsun, zevkle uykuya dalabilmek için yumuşak döşekler

sermekle kalmıyor, [yatak] hazırlayıp altına yayar da yerleştiriyorsun: yorulduğun için değil, yapuğın işten hiçbir şey elde etmediğin için uyumak istiyorsun; her şeyi hazırlayıp ihtiyaç duymadan erkeklerden kadın gibi yararlanarak sevişmeye zorluyorsun; dostlarını da böyle yönlendiriyor, geceleri azıp gündüzleri günün en yararlı kısmını uykuda geçiriyorsun. 31. Ölümsüz olduğun halde tanrıların arasından kovuldun, erdemli insanlar da sana değer vermiyor; duyması her şeyden zevkli olan şeye, övgüye kulaklarını tıkamışsın, en zevkli görüntülere gözlerin kapalı: çünkü şimdiye kadar hiçbir güzel eserini görmemişsin. Senin söylediklerine kim inanabilir? Kim sana bir şeye ihtiyacın varken yardım edebilir? Ya da aklı başında kim senin topluluğuna katılmayı göze alabilir? Senin topluluğundakiler gençliklerinde bedence güçsüzdürler, yaşlandıklarında ruhça kısırlaşırlar, gençken hiç kendilerini yormazlar, yedikçe şişerler, yaşlılıklarını da sefillik içinde güç bela geçirirler; yaptıklarından utanç duyarlar, içinde bulundukları durumun ağırlığı altında ezilirler; gençlik zevk içinde geçtiği için, yaşlılığa kalan zorlu günlerdir. 32. Bense tanrılarla bir aradayım, erdemli insanlarla bir aradayım; ne tanrılar arasında ne insanlar arasında bensiz güzel bir eser ortaya çıkmaz. Tanrılar arasında da insanlar arasında da her şeyden çok saygı görüyorum-onlara da bu yakışır: el işçileri için aranan bir yardımcıyım, aile reislerinin evini koruyan güvenilir bir bekçiyim, ev halkına sevecen bir yardımcıyım, barış işlerinde iyi bir yardımcı, savaş işlerinde sağlam bir müttefik ve dostluğun mükemmel yoldaşım. 33. Benim dostlarım yiyeceğin ve içeceğin keyfini sıkıntı çekmeden ve hoşça çıkarırlar: çünkü bunları arzu duydukları sürece severek yerler. Onların uykusu yorgun olmayanlarınkinden daha tatlıdır, uykuları kesildiğinde sinirlenmezler, uyku yüzünden gerekli işlerini savsamazlar. Gençler yaşlıların övgülerinden sevinç duyarlar, yaşlılar da gençlerin saygısıyla gururlanırlar; geçmişteki başarılarını zevkle anarlar, ellerindeki işi yapmaktan zevk alırlar, benim sayemde tanrıların dostu olurlar, dostları onları sever, yurtları onurlandırır; kaçınılmaz sona ulaştıklarında, mezarlarında unutulup adsız sansız yatmazlar, sonsuza kadar anılarda canlı kalıp şarkılarda yaşarlar. İşte soylu anababanın çocuğu, Herakles, böyle çabalarsan, gıpta uyandıracak bir mutluluk kazanabilirsin.” 34. Prodikos Arete'nin Herakles'e verdiği dersi böyle anlatıyor; kuşkusuz düşüncelerini benimkinden daha parlak sözlerle süslemiştir. İşte şana da,

Aristippos, bunları göz önüne alarak bundan sonraki yaşamın için bunun gibi bir şeyle ilgilenmeye çalışmak yakıştır".

II. Bir gün büyük oğlu Lamprokles'in annesine öfkelenildiğini görünce, şöyle dedi: "Bak yavrum, bazı insanlara nankör dendiğini biliyor musun?" — "Tabii", dedi delikanlı. "Acaba ne yapıyorlar da, böyle deniyor? Bunu da biliyor musun?" — "Elbette", dedi, "bir iyilik gördüklerinde, minnet borçlarını ödeyebilecekken ödemedikleri zaman, nankör diye adlandırılırlar." — "Öyleyse, sence nankörler adaletsiz insanlardan sayılmıyor mu?". — "Kuşkusuz", dedi. 2. "Nasıl ki dostlarını köle yapmak adaletsizliktir, düşmanlarını köle yapmak ise adalettir, aynı şekilde dostlarına karşı nankörlük yapmak adaletsizliktir, düşmanlarına karşı nankörlük ise adalettir: bunu daha önce incelemiştin, değil mi?". — "Evet, ve bence, dost olsun düşman olsun, birinden iyilik gören, ona olan minnet borcunu ödemezse, adaletsizdir." 3. "Peki, bu böyle olduğuna göre, nankörlük açıkça adaletsizlik değil mi?". Çocuk onayladı. "O halde, insan gördüğü iyilik oranında adaletsiz olmaz mı, tabii minnet borcunu ödemediği takdirde?". Bunu da onayladı. "Peki, çocukların anababalarından gördüğü iyilikten daha büyük iyilik gören var mı? O anababa ki, çocukları yokken var etmişlerdir, tanrıların insanlara bağışladıkları bunca güzel şeyi görmelerini, bunca nimete kavuşmalarını sağlamışlardır; bu nimet bizim için o kadar değerlidir ki, hepimiz bunu yitirmekten özellikle sakınıyoruz, devletler de daha büyük bir kötülük korkusuyla adaletsizliği ortadan kaldırmadıkları için, en büyük suçlara ölüm cezası koymuşlardır. 4. İnsanların seviştikleri için çocuk sahibi olduklarını da söyleyemezsin, çünkü sokaklar, evler bu gereksinimi karşılayacak kimselerle dolu. Hangi kadın bize en iyi çocukları verir diye araştırdığımız ortada: bu kadınlarla evlenerek çocuk sahibi oluyoruz. 5. Ve erkek kendisine çocuk verecek olan kadını besler, doğacak çocuklarına yaşam için gerekli gördüğü her şeyi önceden hazırlar, hem de elinden geldiğince bol bol. Kadın ise hamile kaldıktan sonra bu yükü taşır, sıkıntı çekip canını tahlikeye atarak yavrusunu kendi besinine ortak eder, büyük güçlüklerle hamileliği geçirip doğum yaptıktan sonra, kimden iyilik gördüğünü bilmeyen, neye gereksinimi olduğunu belirtmeyen bebeğini peşinen bir iyilik görmeden besler ve ona bakar, gerekli olanı ve bebeğin hoşlandığı şeyleri kendisi tahmin ederek yerine getirmeye çalışır, ne karşılık göreceğini bilmeden gece gündüz yorgunluğa dayanıp

uzun bir süre onu büyütür. 6. Hatta beslemekle de kalmaz, çocuklar öğrenme yaşına geldikleri zaman, anababa yaşam için gerekli ne biliyorsa öğretirler, başkasının daha iyi öğreteceğini düşündükleri şeyler için ise, para ödeyip onun yanına gönderirler, ve çocukları olabildiğince mükemmel olsun diye her şeyi yapmaya bakarlar.”

7. Delikanlı da bu sözlerle şöyle karşılık verdi: “Ama bütün bunları ve daha bunun gibi pek çok şey yapmış olsa bile, hiç kimse onun huysuzluğuna dayanamaz”. Sokrates de şöyle dedi: “Ne yani, bir annenin kızgınlığını bir hayvanınkinden daha mı çekilmez buluyorsun?” — “Evet, böyle bir anneyse, öyle.” — “Hayvanların pek çok kişiye yaptığı gibi, bugüne kadar hiç seni ısırp ya da tepip canını acıttı mı?”. 8. “Ama, Zeus aşkına, hiç kimsenin ömrü boyunca duymak istemeyeceği şeyler söylüyor.” — “Sen çocukluğundan beni ağlamanla ve yaramazlığınla insanı bezdirip gece gündüz ne kadar sıkıntı verdiğini, hastalandığında ne kadar üzüldüğünü düşünüyor musun?” — “Ama hiçbir zaman ona utanacağım bir şey ne söyledim, ne de yaptım.” 9. “Ne yani? Onun söylediklerini dinlemek sana tragedyalarda birbirlerine olmadık şeyler söyleyen oyuncuların daha mı zor geliyor?” — “Ama sanırım orada, suçlayan cezalandırmak için suçlamıyor, tehdit eden de bir kötülük yapmak için tehdit etmiyor: bunu bildikleri için böyle kolay katlanıyorlar.” — “Sen de, annenin sana söylediklerini hiçbir kötülük düşünmeden, tersine başka herkesten çok senin iyiliğini düşünerek söylediğini iyi bildiğin halde kızıyor musun? Yoksa annenin sana karşı kötü niyetli olduğunu mu düşünüyorsun?” — “Tabii ki hayır, böyle düşünmüyorum.” 10. Sokrates şöyle sürdürdü: “Sana karşı bu kadar iyi niyetli olan, hastalandığında iyileşsin diye, hiçbir şeyden eksik kalmayсын diye elinden geleni yapan, dahası senin için tanrılardan iyilik dileyen ve adaklarını yerine getiren bu kadının sert olduğunu mu söylüyorsun? Bence sen böyle bir anneye katlanamıyorsan, iyiliğe de katlanamıyorsun demektir. 11. Söyle bakalım, sence başka birine mi saygı göstermek gerekir? Yoksa hiçbir insana, ne bir komutana ne de bir yöneticiye yaranmaya çalışmaya hazırlıklı değil misin?” — “Zeus aşkına, öyleyim.” — “Peki, ihtiyacın olduğunda sana ateş yakması için, bir talihsizlikle karşılaştığında sana destek olması, iyi niyetle yardımına koşması için komşuna da yaranmak istemiyor musun?” — “İstiyorum.” — “Peki, kara ya da deniz yolculuğundaki yol arkadaşının, ya da karşına çıkan birinin dost ya da düşman olması

senin için farketmiyor mu? Yoksa sence bunların da iyi niyetini göz önüne almalı mı?" --"Elbette." 13. "Pekala, bunlarla ilgilenmeye hazırsın da, seni herkesten çok seven annene saygı göstermen gerektiğini düşünmüyor musun? Bilmiyor musun ki, devlet de başka hiçbir nankörlükle ilgilenmez, yargılamaz da, ama iyilik görüp minnet borcunu ödemeyenleri gözler, eğer biri anababasına saygı göstermezse, onu cezalandırır ve onun devlet adına kestiği kurbanların dine uygun olmadığı, yaptığı başka işlerin de güzel ve doğru olmadığı düşüncesiyle adaylığını geri çevirip yönetimde yer almasına izin vermez? Hatta, Zeus adına, eğer biri ölmüş anababasının mezarını süslemeyse, devlet yöneticilerin atanma soruşturmasında bunu da araştırıyor. 14. İşte oğlum, aklın başındaysa, ve eğer anneni bir konuda ihmal ettiysen, tanrılardan seni bağışlamalarını dileyeceksin, ki tanrılar seni nankör sayıp iyiliklerini üzerinden eksik etmesinler, insanların da senin anababanı ihmal ettiğini görüp aşağılamalarından sakınacaksın, ki sonra dostsuz kalmayasın. Çünkü eğer senin anababana karşı nankörlük ettiğini anlarılarsa, hiç kimse sana iyilik ettiğinde karşılığını göreceğini düşünmez".

III. Öğrencilerinden Khairephon ile Khairekrates kardeşlerin kavgalı olduklarını duyup Khairekrates'i gördüğünde şöyle dedi: "Bak buraya Khairekrates, kuşkusuz sen paraya kardeşten çok değer veren insanlardan değilsin, değil mi? Servet akıllı değildir, senin kardeşinse akıllı, servetin korunması gerekir, oysa senin kardeşin yardım edebilecek güçte; ayrıca servet bol bol bulunabilir, ama senin tek kardeşin var. Kardeşlerinin malını da elde edemediği için insanın onları zarar kabul etmelerine, ama yurttaşların malına sahip olamadıkları halde, ayru şeyi onlar için düşünmemelerine de şaşıyorum. Oysa bu noktada şöyle düşünebilirler: birçok kişiyle bir arada oturup yeterli olana güven içinde sahip olmak, tek başına yaşayıp yurttaşların bütün mallarını tehlike içinde elde etmekten daha iyidir, ama aynı şeyi kardeşleri için düşünmüyorlar. 3. Gücü olan, yardımcı olsun diye köle satın alır, desteğe gereksinim duyduğu için dost edinir, ama sanki yurttaşlardan dost olur da kardeşlerden olmazmış gibi kardeşlerini ihmal eder. 4. Hayvanlarda bile birlikte büyüdükleri kardeşlerine karşı bir sevgi oluştuğuna göre, aynı anababadan doğmuş olmanın, birlikte büyümüş olmanın sevgiye büyük katkısı vardır; bundan başka, insanlar kardeşi olanlara olmayanlardan daha çok saygı duyarlar ve bunlara daha az saldırırlar". 5. Khairekrates de

şöyle dedi: “Aramızdaki anlaşmazlık büyük olmasa, Sokrates, belki de kardeşime katlanmalı, önemsiz şeyler yüzünden ondan kaçmamalıyım; çünkü, senin de dediğin gibi, kardeşi olmak iyi bir şey, ama kardeş kardeşse; ama kardeşlik duygularından yoksun ve bunun tam tersi olduğu zaman, insan ne diye olanaksız olana kalkışsın?”.

6. Sokrates de şöyle dedi: “Khairephon senin gibi, hiç kimseye mi yaranamıyor, yoksa onu sevenler de var mı, Khairektates?” —

“Zaten bu yüzden ona olan nefretimde kendimi haklı görüyorum ya, Sokrates, herkese yaranıyor da, bana gelince, yanyana geldiğimiz her yerde sözüyle de hareketiyle de yararından çok zararı dokunuyor.” 7. “Nasıl ki at tecrübesiz binicisi için zararlıdır, aynı şekilde kardeş de ona anlayışsız davranıldığında zararlıdır, sakın böyle olmasın?”.

8. “Ben güzel konuşana güzel konuşmayı, iyilik edene iyilik etmeyi bilen biri olarak, nasıl olur da kardeşime anlayışsız davranabilirim? Sözüyle de hareketiyle de beni üzmeye çalışan birine karşı ne güzel konuşabilirim ne de iyi davranırım, denemem de.” 9. “Şaşılacak şeyler söylüyorsun, Khairekrates; davarlarının başında marifetli bir köpeğin olsaydı ve çobanları sevip seni görünce havlasaydı, öfkelenmeyi düşünmeyip ona iyi davranarak yatıştırmaya çalışırdın; oysa sana karşı gerektiği gibi kardeş olsa, kardeşinin büyük nimet olduğunu söylüyorsun, ama iyi davranmasını ve güzel konuşmasını bilen biri olduğunu kabul ettiğin halde, sana karşı olabildiğince iyi olmasını sağlamaya çalışıyorsun.”

10. Khairekrates de şöyle dedi: “Korkarım, Khairephon’u kendime karşı gerektiği gibi bir kardeş yapacak kadar bilge değilim, Sokrates.” — “Benim görüşüme göre, onun hakkında kurnazca ve yepyeni şeyler tasarlamaya gerek yok”, dedi Sokrates, “senin de bildiğin çarelerle yola gelip sana karşı saygılı olacağını sanıyorum”.

11. “Farkına varmadan öğrendiğim bir iksir bildiğime inanıyorsan, durma söyle haydi” —

“Söyle bakalım, kurban kesen bir tanıdığının seni yemeğe çağırmasını sağlamak istesen, ne yaparsın?” —

“Açık ki, kurban kestiğimde önce kendim onu çağırırdım.” 12. “Kent dışına çıktığında, dostlarından birinin malınla ilgilenmesini istesen, ne yaparsın?” —

“Besbelli; o kent dışındayken önce ben onun malıyla ilgilenmeye çalışırım.”

13. “Bir yabancıнын evine gittiğinde, seni ağırlamasını sağlamak istesen, ne yaparsın?” —

“Tabii, Atina’ya geldiğinde önce ben onu ağırlarım; ve beni oraya getiren şey için gönülden çabalamasını istesem, herhalde bunu da önce kendim ona yapmalıyım.” 14. “De-

mek ki, insanlar arasındaki bütün iksirleri çoktandır bildiğin halde saklıyormuşsun; ya da kardeşine önce sen iyi davranırsan onurum kırılır korkusuyla ilk adımı atmaktan mı çekiniyorsun? Oysa düşmanlarına kötülük, dostlarına ise iyilik yapmada önce davranan insan bence en büyük övgüyü hakeder. Demek oluyor ki, Khairephon bana sevgiye karşı senden daha yetenekli görünseydi, senin sevgini kazanması için ilk girişimde bulunmaya onu ikna etmeye çalışırdım; ama şimdi sen bana bunu yapmaya daha yeterli görünüyorsun.”

15. “Garip şeyler söylüyorsun, Sokrates”, dedi Khairekrates, “daha küçük olduğum için ilk adımı atmamı istemen hiç sana göre değil; bütün insanlarda bunun tersi geçerlidir: ilk söz ve ilk hareket büyüklerden gelir.” 16. “Ne demek? Genç insan bir yaşlı ile karşılaştığında ona yol vermiyor mu, oturuyorsa ayağa kalkıp yumuşak bir döşek ikram ediyor ve sözü ona bırakmıyor mu? Bu her yerde doğru değil mi? Bak sevgili dostum, çekinme ve ağabeyini yatıştırmaya çalış, o da sana hemen karşılık verecektir. Ne kadar onurlu ve yüce gönüllü olduğunu görmüyor musun? Kötü insanları ancak bir şey verirken elde edebilirsin, erdemli insanları ise sevgiyle davranırsan kazanabilirsin.” 17. Khairekrates de şöyle dedi: “Peki ya böyle davrandığım halde düzelmezse?” — “Ne fark eder? Senin gireceğin tehlike, iyi ve kardeşini seven bir insan olduğunu göstermek, onunki ise kötü ve iyiliğe değmez bir insan durumuna düşmek, öyle değil mi? Ama bunun olacağını sanmıyorum: çünkü senin onu bu yarışa çağırdığını anlayınca, söz ve hareketleriyle iyi davranmada seni geçmek için yarışacaktır. 18. Ama şimdi siz öyle bir durumdasınız ki, sanki tanrının birbirine yardım etsin diye yarattığı iki el bunu unutup birbirine engel olmaya çalışıyor, tanrısal bir kararla birbirine destek olsun diye yaratılmış iki ayak buna aldırmayıp birbirini köstekliyor; 19. birbirinin yararına yaratılmış şeyleri zararına kullanmak tam bir bilgisizlik ve delilik olmuyor mu? Benim görüşüme göre, tanrı iki kardeşi birbirlerine elden, ayaktan, gözden ve insanda çift yaratılmış başka şeylerden daha büyük yarar sağlasınlar diye yaratmıştır. Nitekim iki elin aralarında bir kulaçtan fazla uzaklık bulunan şeyleri aynı anda yakalaması gerekse, bu mümkün olmaz; iki ayak bir kulaçı aşkın uzaklığa aynı anda erişemez, en fazlasına ulaşabileceği sanılan göz de birbirine yakın iki şeyden hem öndekini aynı anda göremez; ama birbirini seven iki kardeş uzak da olsalar, aynı anda birbirlerinin yararına davranabilirler.”

IV. Bir gün onun dostluk hakkında da konuştuğunu duydum; ve bence bu sözlerden insan dost kazanma ve dostça ilişkiler kurma konusunda büyük ölçüde yararlanabilirdi. Sağlam ve erdemli bir dostun en değerli kazanç olduğunu birçok kişiden duyuyor, ama birçok kişinin dost kazanmak yerine başka şeylerle daha çok ilgilenildiğini görüyormuş. 2. Onun gözlemlerine göre, insanlar ev, tarla, köle, sürü ve araç gereç edinmiyorlar ve ellerindekini özenle korumaya çalışıyorlar, ama en büyük nimet olduğu söylenen dosta gelince, çoğu kişi ne dost kazanmaya ne de olan dostlarını korumaya çalışıyor. 3. İnsanın kölesi ve dostu hasta olsa, kölesi için hekim getiriyor ve sağlığı için gerekli her şeyi özenle sağlıyor da, dostuna aldırıyor bile; bunların ölümü durumunda, kölenin ölümüne üzüliyor ve zarar gördüğünü düşünüyor; ama dostun ölümünden kendini bir zarara uğramış saymıyor, sahip olduğu hiçbir şeyi ihmal etmiyor ve gözden kaçırmıyor, ilgiyle gereksinim duyan dostlarını göz ardı ediyor. 4. Bundan başka, çoğu insan bunca malının sayısını biliyor da, az olmasına rağmen dostlarının sayısını bilmiyor, hatta öğrenmek isteyen dostlarının sayısını çıkarmaya çalışırken bir saydığını bir daha sayıyor: işte insanlar dostlarıyla bu kadar ilgileniyorlar. 5. İyi bir dost başka bir şeyle karşılaştırıldığında çok daha üstün görünmez mi? Hangi at ya da hangi koşum hayvanı iyi bir dost kadar yararlıdır? Hangi köle onun kadar iyi niyet ve bağlılık içindedir? Onun kadar yararlı başka bir şey var mı? 6. Nitekim iyi bir dost, özel yaşamda olsun devlet işlerinde olsun, dostunun her eksiğini kendi görevi bilir, birine iyilik etmesi gerektiğinde yardıma koşar, biri korku içindeyse, gerek para yardımında bulunarak gerek işinde destek olarak, gerek ikna ederek gerek şiddet kullanarak yardımcı olur, dostlarının durumu iyi ise bundan sevinç duyar, başarısızlığa düşenleri ise ayağa kaldırır. 7. Elin insan için yaptığı ne kadar iş varsa, gözün gördüğü, kulağı duyduğu ne varsa ve ayak ne kadar yol gidiyorsa, işte dost da iyilikleriyle bunların hiçbirinden geri kalmaz; çoğu kez birinin bitiremediği, görmediği ve duymadığı şeylerde ya da gidemediği yerlerde bir dost onun için yardıma koşmuştur. Gene de birtakım kişiler ürün almak için ağaçlara özen göstermeye çalışırlar, oysa adına dost denen en verimli kazanca karşı pek çok kişi tembel ve umursamaz bir tutum içindedir.

V. Bir gün de başka bir konuşmasına tanık oldum: söylediği sözler bence karşısındakini dostlarının gözünde ne kadar değerli olduğunu

incelemeye yöneltiyordu. Nitekim, yanındakilerden birinin yoksulluk içindeki bir dostunu göz ardı ettiğini görünce, onun ve başkalarının önünde Antisthenes'e sordu: 2. "Kölelerde olduğu gibi, dostların da bir ederi var mıdır, Antisthenes? Nitekim, köle vardır, iki mina⁵ eder, köle vardır, yarım mina [bile] etmez, kimi beş mina, hatta kimi de ona mina eder: söylediklerine göre, Nikeratos oğlu Nikias gümüş madenlerinin başına bir talanta adam almış. Şimdi bunu araştıralım, bakalım kölelerde olduğu gibi, dostların da bir ederi var mı?" 3. "Zeus aşkı için, elbette var", dedi Antisthenes; "birinin bana iki minaya dost olmasını isterim, birine yarım mina bile değer biçmem, kimini on minaya seçerim, kimine de bana dost olması için bütün servetimi ve çabamı harcarım." 4. "Pekala", dedi Sokrates, "bu böyleyse, insanın dostlarının gözünde ne değerde olduğunu araştırması ve dostlarının onu hiç bırakmaması için olabildiğince değerli olmaya çalışması yerinde olacak. Çünkü ben duyuyorum, kimini sevdiği bir dostu yüzüstü bırakmış, kimini dost sandığı kişi bir minaya satmış, 5. işte bütün bu durumları ölçüp biçiyorum ki, hani nasıl insan kötü bir köleyi satılığa çıkardığında kaç olursa olsun satmaya bakar, aynı şekilde kötü bir dostu da değerinden fazlasını almak mümkün olduğunda, satmak çekici gelmesin. Ama bakıyorum da, ne iyi bir köleyi satan var, ne de iyi bir dostu bırakıp giden".

VI. Bence Sokrates şu konuşmasında dost edinmeye değecek kişileri inceleme konusunda da uyarıda bulunuyordu: "Söyle bakalım, Kritobulos", dedi, "iyi bir dosta gerek duysak, incelemeye nereden başlardık? Öncelikle yemeye, içmeye, aşka, uykuya ve gevşekliğe karşı iradeli birini aramak gerekmez miydi? Çünkü bu gibi zevklere yenilen biri ne kendisi ne de dostu için gerekeni yapamaz." — "Zeus aşkı için, kuşkusuz yapamaz", dedi. "Öyleyse, sence de böyle zevkleri olan birini seçmemeli, değil mi?" — "Elbette", dedi. 2. "Peki? müsrif olduğu için kendine yetemeyen, durmadan yanındakilere ihtiyaç duyan, alınca geri vermeyen, alamayınca vermeyenden nefret eden biri de sence kötü bir dost değil midir?" — "Kesinlikle", dedi. "Öyleyse, bu adamdan uzak durmalı, değil mi?" — "Evet". 3. "Peki ya, iş gücüyle uğraşıp çok para kazanmak isteyen, bu nedenle de geçimsiz, almaktan hoşlanan, ama vermek istemeyen biri?" —

⁵ 1 mina = 100 drakhme; 1 talant = 60 mina.

“Bence bu ötekinden daha da kötü.” — “Ya şu nasıl? Zengin olma tutkusuyla para getirecek şeyden başkasına zaman ayıramayan?” — “Benim görüşüme göre, bunu da seçmemeli; çünkü karşısındakine bir yararı yok.” 4. “Ya kavgacı ve dostlarına bir sürü düşman kazandırmaya hevesli biri?” - “Zeus hakkı için, ondan da sakınmalı.” — “Peki böyle kusurları olmayan, ama iyilik gördüğünde kabul eden, karşılığını vermeye gelince, bunu hiç düşünmeyen biri?” — “Bu da işe yaramaz. Peki ama Sokrates, dost edineceğimiz kişi nasıl olmalı?”. 5. “Yukarıda söylenenlerin tersine, bedensel zevklere karşı iradeli, geçimli, dürüst ve gördüğü iyiliklerin altında kalmak istemeyen biri olmalı ki karşısındakine bir yararı dokunsun”. 6. “Peki, dost edinmeden önce bunu nasıl anlayacağız, Sokrates?” — “Heykeltraşları incelerken sözlerine dayanmayız, daha önce güzel heykeller yaptığını gördüğümüz kişinin bundan sonrakileri de iyi yapacağına inanırız.” 7. “Yani, önceki dostlarına açık seçik iyiliği dokunan bir insanın sonraki dostlarına da iyilik edeceği belli mi demek istiyorsun?” — “Evet, eski atlarına iyi bakan biri, bana göre, yenilerine de iyi bakacaktır.” 8. “Pekala”, dedi, “dostluğa layık birini bulduk diyelim, onunla nasıl dost olmalıyız?” — “Önce tanrılardan gelen işaretlere dikkat etmeli, bakalım onu dost edinmeyi salık veriyorlar mı?” — “Peki, bizce uygun olan ve tanrıların karşı çıkmadığı kişiyi nasıl yakalayacağımızı söyleyebilir misin?” 9. “Zeus için, tavşan yakalar gibi koşarak, kuş gibi tuzağa düşerek ya da yaban domuzu yakalar gibi şiddet uygulayarak değil. Çünkü gönüllü olmayan birini dost edinmek zordur; onu köle gibi bağlayıp tutmak da güç; nitekim, bu gibi durumlarla karşılaşanlar dost olmaktan çok düşman olurlar.” 10. “Nasıl dost olacaklar öyleyse?” — “Dediklerine göre, birtakım büyüler varmış: bunları bilenler insanları büyüleyerek istedikleri kimseyle dostluk kuruyorlarmış; bir de iksirler varmış: bunu bilenler de istedikleri kimsenin sevgisini kazanıyorlarmış.” — “Peki bunları nereden öğrenebiliriz?”, dedi. 11. “Seirenlerin Odysseus’u büyülediklerini Homeros’tan duymuşsundur; başı şöyleydi:

“Gel buraya, dillere destan Odysseus, Akhaların şanı şerefi”⁶. “Demek Seirenler öteki insanlar için de bu büyüyü kullanıyorlardı, öyle ki büyülenenler bir daha onlardan kurtulamıyorlardı, öyle mi?” 12. “Hayır, ama erdem yarışına girenleri böyle büyülüyor-

⁶ Od. XII. 184. Çev. A. Erhat-A. Kadir.

lardı.” — “İnsanları, övgü dolu sözler duyduklarında, bunları alay olarak almayacakları şekilde büyülemek gerekir mi demek istiyorsun? Çünkü kısa boylu, çirkin ve sıska olduğunu bilen biri güzel, boylu boslu ve güçlü diye övülse, daha çok kızar ve insanları yanından uzaklaştırır.” — “Başka türlü bir büyü biliyor musun?”. 13. “Hayır, ama Perikles’in birçok büyü bildiğini duydum: bunlarla kenti büyüleyip kendisini sevmelerini sağlamış.” — “Themistokles kentin sevgisini nasıl kazandı?” — “Zeus için, büyüleyerek değil, kente iyiliği dokunduğu için.” 14. “Bana öyle geliyor ki, Sokrates, iyi bir dost kazanmak istiyorsak, sözlerimiz ve hareketlerimizle kendimiz iyi olmalıyız diyorsun.” — “Yoksa sen kötü bir insanın iyi dostlar kazanabileceğini mi düşünüyordun?”. 15. “Yani, kötü hâtiplerin iyi demagoglarla dost olduklarını, komuta yeteneği olmayanların gerçek komutanlara yoldaşlık ettiklerini gördüm de”, dedi Kritobulos. 16. “Bizim konuştuğumuz alanda kendileri bir işe yaramadıkları halde, yararlı dostlar edinebilen kimseler tanıyor musun?” — “Zeus aşkı için, hayır”, dedi; “ama kötü olup doğru düzgün dost kazanmak olanaksız olduğuna göre, şimdi beni düşündüren, doğru düzgün bir insan olarak fazla zorlanmadan doğru düzgün kimselere dost olmak mümkün değil mi?”. 17. “İnsanların güzel şeyler yapıp çirkin şeylerden uzak durdukları halde, birbirleriyle dost olacak yerde, çoğunlukla kavga ettiklerini ve birbirlerine karşı hiçbir değeri olmayan insanlardan daha şiddetli davranışlar içinde olduklarını görüyor olman seni rahatsız ediyor, Kritobulos.” 18. “Bunu yapan yalnız kişiler değil”, dedi Kritobulos, “güzeli arayan ve çirkinini hiçbir şekilde kabul etmeyen kentler de çoğu kez birbirlerine karşı düşman. 19. Bunu düşününce, dost kazanmaya karşı cesaretim kırılıyor; çünkü bakıyorum, kötüler de birbirleriyle dostluk kuramıyorlar; nitekim, nankör, aldırışsız, aç gözlü, güvenilmez ve iradesiz insanlar nasıl dost olabilirler ki? Böylece kötü insanlar, bence, doğal olarak birbirlerine dost olmaktan çok düşmandır. 20. Ama, senin de dediğin gibi, kötüler dostlukta iyilerle hiçbir zaman uyuşamazlar; kötülük yapanlar kötülükten nefret edenlerle nasıl dost olabilirler? Ama eğer erdem yolunda gidenler de kentte başa geçmek için kavga ediyorlarsa, karşılıklı kıskançlık içinde birbirlerinden nefret ediyorlarsa, kim dost olacak, iyi niyet ve güven hangi insanlar arasında görülecek?”. 21. “Bunları bir şekilde ayırdetmek, gerekir, Kritobulos”, dedi Sokrates. “Çünkü insanlar yaratılıştan dostluğa eğilimlidir;

birbirlerine gereksinimleri vardır, birbirlerine acırlar, birlikte çalışıp birbirlerine yardım ederler, bunu bildikleri için de karşılıklı minnet duyarlar. Ama düşmanlığa da yatkındırlar: çünkü aynı şeyleri güzel ve zevkli bulurlarsa, bunlar için birbirleriyle savaşırlar ve görüşlerinde farklılık olursa birbirlerine karşı çıkarlar; kavga ve öfke de düşmanlık işaretidir; para kazanma hırsı da düşmanlık doğurur, kıskançlık nefret uyandırır. 22. Ama gene de dostluk bütün bunların arasından sıyrılarak doğru düzgün insanları birbirine bağlar. Erdemli oldukları için, dövüşe dövüşe her şeye egemen olmakta, fazla çabalamadan ölçülü şeyler kazanmayı yeğ tutarlar, acıktıkları ve susadıkları zaman, yiyecek ve içeceklerini keyifleri kaçmadan paylaşabilirler, güzel delikanlıların aşkından hoşlandıkları halde kendilerini tutabilirler, böylece haksız yere kimseyi üzmemiş olurlar; 23. açgözlülükten uzak durarak servetlerini gereğince paylaşmakla kalmazlar, birbirlerine yardım da ederler; anlaşmazlıklarını çözüme bağlarken keyifleri kaçmadığı gibi birbirlerini kollarlar ve öfkelerinin sonradan pişmanlığa dönüşmesine engel olabilirler; kendi mallarını dostlarına sundukları, onlarınkini de kendilerinin saydıkları için hiçbir şekilde kıskançlık duymazlar. 24. O halde, erdemli ve dürüst insanların siyasal yaşama katıldıklarında zarar görmemek bir yana, birbirlerine yararlı da olmaları doğal değil mi? Nitekim, belli olanaklara kavuşmak, para çalmak, insanlara karşı şiddet kullanmak ve zevkli bir yaşam sürmek için, kentlerde onur katlarına ve yönetime gelme tutkusuyla yananlar, adaletsiz ve kötü kimseler olabilir, ve bunlar başkasıyla da geçinemezler. 25. Ama eğer insan haksızlığa uğramamak ve dostlarının haklarını savunabilmek için kentte saygın bir yere gelmek isteyip yönetime geldiğinde yurduna iyilik yapmaya çalışıyorsa, böyle bir insan kendi benzerleriyle niçin geçinemesin? Erdemli ve dürüst insanlarla bir aradayken dostlarına hiç mi yardım edemeyecek? Yoksa erdemli ve dürüst yardımcıları var diye yurduna hayrı mı dokunamayacak? 26. Jimnastik yarışmalarında da, açık ki, eğer en güçlülerin birleşip zayıfların üstüne gitmeleri mümkün olsaydı, bütün yarışları bunlar kazanır, bütün ödülleri bunlar alırlardı. Orada bunu yapmaya izin yok, ama erdemli ve dürüst insanların güçlü olduğu siyasa alanında kişinin istediği kimseyle birlikte devlete iyilik yapmasına bir engel olmadığına göre, en iyileri dost edinip devlet işlerinde bunların hasım yerine yardımcı ve destek olmalarını sağlayarak devlet yönetmek

yararlı değil midir? 27. Ama şu da açık ki, insan biriyle savaşırken yardımcılara gerek duyacaktır, hele savaşı erdemli ve dürüst insanlara karşı ise, daha çok sayıda yardımcıya gerek vardır; yardımcı olmaya gönüllü çıkanlara da iyilik edilmeli ki, bi işe hevesli olsunlar; az sayıda erdemli kişilere iyilik etmek, çok sayıda kötü kişiye iyilik etmekten yeğdir; çünkü kötüler erdemli kişilere göre daha çok iyilik beklerler. 28. Ama cesaretini yitirme, Kritobulos, sen erdemli olmaya çalış, bunu başarınca da erdemli ve dürüst insanları yakalamaya giriş. Sevgi dolu bir insan olduğum için, belki bu yakalama işinde sana ben de yardımcı olabilirim: çünkü bende arzu uyandıran insanlara karşı bütün benliğimle harekete geçerim: sevdiğim için sevgilerini kazanmaya çalışırım, özlem duyduğum için onların da bana özlem duymasını ve onlarla birlikte olmaya can attığım bu birliği onların da arzulamasını isterim; 29. gördüğüm kadarıyla, birtakım kişilerle dostluk kurmak istediğin zaman, sende eksik olan bu: öyleyse kimlerle dost olmak istediğini benden saklama; çünkü hoşlandığım birinin hoşuna gitmeye çalışıp durduğum için, sanırım, insan yakalamada deneyimsiz değilim.” 30. Kritobulos da şöyle dedi: “Bu bilgileri çoktan beridir istiyorum, özellikle bu aynı bilgi erdemli kişilerin ruhunu, güzel insanların da bedenini kazanmama yeterli olacaksa.” 31. Ve Sokrates: “Ama Kritobulos, benim bildiğim, öyle ellerini uzatıp güzel insanları razı etmek mümkün değil. İnsanların Skylla’dan bu nedenle, ellerini onlara uzattığı için kaçtuklarına inanıyorum; ama ellerini hiç kimseye uzatmayıp uzaktan büyüleyen Seirenleri, dediklerine göre, herkes bekliyor ve seslerini duyunca büyüleniyorlarmış.” 32. Kritobulos da şöyle dedi: “Onlara ellerimi uzatmayacağıma göre, dost kazanmak için iyi bir yol biliyorsan, öğret.” — “Öyleyse, ağzını da kimsenin ağzına yaklaştırmayacak mısın?”, diye sordu Sokrates. “Meraklanma”, dedi Kritobulos, “eğer güzel değilse, ağzımı kimsenin ağzına yaklaştırmam.” — “İşte şimdi doğru olanın tam tersini söyledin. Çünkü güzel insanlar böyle şeylere gelmezler; çirkinler ise ruhlarının güzel bulunduğu düşüncesiyle zevkle yavaşlarlar”. 33. Kritobulos da şöyle dedi: “Güzel insanları seveceğime, erdemli insanları da öpeceğime göre, sözü uzatmadan dost yakalama işini öğret bana.” — “Pekala Kritobulos”, dedi Sokrates, “biriyle dost olmak istediğin zaman, onu sevdiğini ve onunla dost olmak istediğini ona açıklamama izin verecek misin?” — “Açıkla”, dedi Kritobulos; “çünkü bildiğim kadarıyla kimse kendini öven-

lerden nefret etmez.” 34. “Ama onu sevdiğin için ona karşı güzel duygular beslediğini de açıklarsam, sakın sana iftira etmiş olmaya-yım?” — “Tam tersi: benden hoşlandıklarına inandığım kişilere karşı zaten içimde bir sevgi uyanır”. 35. Demek ki, dost edinmek istediğin kimselere senin hakkında bunları söyleyebileceğim; ama bana senin hakkında şunu da, yani dostlarınla ilgilendiğini, hiç kim-seden erdemli dostlardan hoşlandığın kadar hoşlanmadığını, dost-larının başarılarından kendi başarıların kadar kıvanç duyduğunu, dostlarının dünyalık edinmesinden kendi dünyalığın kadar sevinç duyduğunu ve bunun için onların yararına çabalamaktan usanmadı-ğını, ayrıca insanlık erdemi deyince, dostlarına iyilik, düşmanlarına ise kötülük etmede birinci olmayı anladığını söylememe izin verirsen, sanırım, erdemli dost avında sana uygun bir arkadaş olabilirim.” 36. “Neden bunu bana söylüyorsun, sanki benim hakkımda istediğini söylemek sana bağlı değilmiş gibi”, dedi Kritobulos. “Zeus için, hiç de değil. Bir gün Aspasia bana demişti ki, iyi çöpçatan kadınlar iyi şeyleri gerçeğine uygun söylerlerse, insanları evlilik bağıyla birleştirir-medeyi başarılı olurlarmış, ama yalan söylüyorlarsa, övmekten kaçınır-larmış; çünkü aldatılan çiftler birbirlerinden ve aracı olan kadından nefret ederlermiş. İşte ben de bunu doğru bulduğum için, senin hak-kında doğru olmayan hiçbir şeyden övgüyle söz etme hakkını ken-dimde görmüyorum.” 37. “O halde sen”, dedi Kritobulos, “dost kazanmak için uygun özelliklerim varsa, bana yardım edeceksin; yoksa benim yararına bir şeyler bulup söylemeye gönüllü olmayan bir dostsun.” — “Senin için hangisi daha yararlı, Kritobulos, sahte övgüler düzmek mi, yoksa seni erdemli bir insan olman için çalışmaya ikna etmek mi? 38. Bu senin için yeterince açık değilse, bir de şuna bak: senin bir gemi sahibiyle dost olmanı isteyip, iyi bir dümenci olduğunu söyleyerek senin hakkında sahte övgüler düzsem, o da bana inanıp dümencilikten anlamadığın halde sana gemiyi emanet etse, kendini ve gemiyi mahvetmeyeceğini nasıl umarsın? Devlet işleri alanında yalan söyleyerek devletin komutan, yargıç ya da devlet adamı olarak senin ellerine emanet edilmesi için meclisi ikna etsem, senin de devletin de başına neler gelir sanıyorsun? Ya da özel işler alanında gene yalan söyleyerek yönetimden anlayan ve ilgili biri olarak mülklerinin yönetimini sana bırakmaları için bir-takım yurttaşları ikna etsem, seni denediklerinde zararlı olmayacak ve gülünç duruma düşmeyecek misin? 39. Ama eğer erdemli görün-

mek istiyorsan, Kritobulos, bunun en kestirme, en sağlam ve en güzel yolu, gerçekten erdemli olmaya çalışmaktır; insanlar arasında erdem denen ne varsa, bunları incelediğinde hepsinin öğrenim ve alıştırmaya ile geliştiğini göreceksin. İşte ben bu nedenle erdemle uğraşmamız gerektiğini düşünüyorum, Kritobulos. Sen başka türlü olduğunu biliyorsan, söyle." Kritobulos cevap verdi: "Bu sözlerine karşı çıkmaktan utanç duyarım, Sokrates; çünkü söyleyecek doğru düzgün bir şeyim yok."

VII. Bilgisizlikten kaynaklanan arkadaşsızlığı insanları bilgilen-
direrek, yoksulluktan kaynaklanan arkadaşsızlığı ise, elden geldi-
ğince birbirlerine yardımcı olmayı öğreterek gidermeye çalışıyordu.
Şimdi bununla ilgili olarak ondan duyduklarımı anlatacağım. Bir
gün Aristarkhos'u üzgün görmüştü: "Galiba canın bir şeye sıkılıyor,
Aristarkhos", dedi. "İnsan sıkıntısını dostlarıyla paylaşmalı; belki
biz senin sıkıntını dağıtabiliriz." 2. Aristarkhos da şöyle dedi: "As-
lında büyük bir sıkıntı içindeyim, Sokrates. Çünkü kentte karışıklık
çıkıp pek çok kişi Pire'ye kaçınca¹, burada kalan kızkardeşlerim,
kardeş çocukları ve yeğenlerim bana geldiler, sonuçta bir evin içine
ondört özgür kişi toplanmış oldu. Düşmanlarımızın eline geçtiği
için topraktan bir şey alamıyoruz; kent boşaldığı için evlerden de
bir gelirimiz yok. Kimse ev eşyası satın almıyor; hiçbir yerden borç
para alamıyorum, ve bence yolda ne ararsan var, yeter ki borç isteme.
İşte Sokrates, evdekilerin eriyip gittiğini görmek çok zor, bu koşul-
larda bunca kişiyi de beslemek olanaksız." 3. Sokrates bunları duyun-
ca, "Ne yani", dedi, "Keramon pek çok kişiyi beslerken yalnız kendi-
nin ve bu insanların gereksinimlerini karşılamakla kalmıyor, aynı
zamanda zengin olacak kadarını artırıyor da, sen birçok kişiyi bes-
liyorsun diye geçim sıkıntısından hep birlikte ölmekten mi korku-
yorsun?" — "Ama Zeus aşkı için, o köle besliyor, bense özgür kişi-
leri." 4. "Senin yanındaki özgür kişilerin mi, yoksa Keramon'un
yanındaki kölelerin mi daha değerli olduğunu düşünüyorsun?"
— "Elbette, benim yanındaki özgür kişilerin." — "Öyleyse, onun
daha az değerli kimselerle bolluk içinde olması, senin ise çok daha
değerli insanların varken yokluk çekmen ayıp değil mi?" — "Zeus
için, o el işçileri besliyor, ben özgür yetişmiş olanları." 5. "İşe yarar bir
şey yapmayı bilenler el işçileri değil mi?" — "Elbette." — "Arpa
unu işe yaramaz mı?" — "Yaramaz olur mu?" — "Ya ekmek?"

¹ KSEN. *Hell.* II. IV. 1.

— “O da aynı.” — “Peki ya kadın ve erkek mantosu, gömlek, ceket ve mintan?” — “Elbette, bütün bunlar da yararlı.” — “Demek ki, senin yanındakiler bunların hiçbirini yapmayı bilmiyor, öyle mi?” 6. “Bence hepsini de bilirler.” — “Peki bilmiyor musun ki, Nausikydes bunlardan biriyle, yani arpa unu yapmakla kendini ve kölelerini beslemekten başka bir sürü domuz ve sığır besliyor, geriye daha parası kalıyor da sık sık devlet hizmeti yükleniyor⁸, Kyrebos fırıncılıktan bütün evi beslediği gibi zengin bir yaşam sürüyor, Kollytos demosundan Demeas manto yapımı, Menon giysi yapımı, çoğu Megaralı da mintancılıktan geçiniyorlar?” — “Zeus aşkı için, bunlar iyi para getiren şeyler üretecek barbarları satın alıp yanlarında tutuyorlar, bense özgür akrabalarımı.” 7. “Yani seninkilerin özgür kişi ve akraba oldukları için, yiyip içip uyumaktan başka bir şey yapmamaları mı gerekiyor? Böyle mi düşünüyorsun? Böyle yaşayan öteki özgür kişiler sence, yaşam için yararlı bir sanat sahibi olup bununla uğraşanlardan daha mı iyi yaşıyorlar ve onları daha mı mutlu buluyorsun? Yoksa tembelliği ve umursamazlığı bilinmesi gerekli şeyleri öğrenmek için, öğrenilen şeyleri hatırlamak için, bedence sağlıklı ve güçlü olmak için, yaşam için gerekli şeyleri elde mayı yararsız mı buluyorsun? 8. Yanındaki kadınların bildiklerini söylediğin şeyleri yaşam için yararsız diye hiçbirini yapmamak üzere mi, yoksa bu işlerle ilgilenmek ve bundan bir yarar sağlamak üzere mi öğrendiler? Boş duran mı, yoksa yararlı bir işle uğraşan mı daha akıllıdır? Çalışan mı, yoksa boş durup gereksinimleri üzerine düşünüp taşınan mı daha adaletlidir? 9. Şimdi, anladığıma göre, ne sen onları seviyorsun: çünkü onları baş belası olarak görüyorsun, ne de onlar seni: çünkü senin kızdığını görüyorlar; bunun sonucunda, korkarım, daha büyük sürtüşmeler çıkacak ve eski minnet duyguları azalacak. Ama eğer çalışmalarını sağlarsan, sana yararlı olduklarını görerek onları seveceksin, onlar da senin memnun olduğunu görüp seni sevecekler, eski iyilikleri daha büyük bir zevkle anıp daha çok şükredeceksiniz ve bu sayede birbirinizi daha çok sevip yakınlık duyacaksınız. 10. Yüz kızartıcı bir şey yapmaya kalksalar, ölüm

* Bazı devlet hizmetleri zengin yurttaşların omuzlarına yüklenmektedir: genel olarak bir savaş gemisinin donatımı, koro giderleri, şenlik giderleri, büyük şenliklerde kabile üyelerinin ağırlanması gibi olağan görevler, zaman zaman da olağanüstü görevler. Harcamalar o kadar yüksekti ki, her yurttaş normal olarak bu görevi bir kez üstleniyordu.

bunun yanında daha iyi kalırdı. Oysa anlaşılan, kadınlara en uygun, en güzel şeyi biliyorlar; herkes bildiğini en kolay, en hızlı, en güzel şekilde ve büyük bir zevkle yapar. Öyleyse durma, sana da onlara da yarayacak şeyi önlerine getir: sanırım, zevkle kabul edeceklerdir.” 11. “Tanrılar aşkı için”, dedi Aristarkhos, “çok güzel konuştun, Sokrates: öyle ki az önce alacağım borcu harcadıktan sonra ödeyemeyeceğimi bildiğim için borç almak istemiyordum, ama şimdi sermaye için borç altına girmek bana uygun görünüyor.”

12. Bunun üzerine sermaye buldu ve yün satın aldı: çalışırken kahvaltı ediyorlar, iş bittikten sonra akşam yemeği yiyorlardı, artık sıkıntının yerini neşe almıştı; kuşku bakışlardan kurtulmuşlar, birbirlerine sevgiyle bakar olmuşlardı; onlar bir koruyucu buldukları için sevgi duyuyorlardı, o da onları işe yaradıkları için seviyordu. Sonunda Sokrates'in yanına gelip sevinç içinde olup bitenleri anlattı ve evde bir tek o boş durup ekmek yiyor diye, kendisini suçladıklarını söyledi. 13. Sokrates de şöyle dedi: “Peki onlara köpeğin öyküsünü anlatmıyor musun? Hayvanların konuştukları çağda koyunun biri efendisine şöyle demiş: “Hayret doğrusu, biz sana yün, kuzu ve peynir verdiğimiz halde, bize toprakta bulduğumuzdan başka bir şey vermiyorsun, sana hiçbir şey vermeyen köpeğe gelince, yiyeceğini onunla paylaşıyorsun.” 14. Köpek bunu duyunca atılmış: “Zeus aşkı için! İnsanlar çalmasın, kurtlar parçalamasın diye, sizi koruyan benim; ben sizi korumasam, ölüm korkusuyla otlayamazsınız bile.” Böylece, derler ki, davarlar da köpeğin değerini kabul etmek zorunda kalmışlar. İşte sen de bu köpek gibi onlara koruyuculuk ve gözcülük yaptığını, senin sayende bir tek kişinin bile haksızlığa uğramadan güven içinde, zevkle çalışıp yaşadıklarını söyle.”

VIII. Gene bir gün uzun zamandır görmediği eski bir dostunu görünce, “Nereden çıktın Eutheros?” dedi. “Savaşın sonuna doğru⁹ yurt dışına gitmiştim Sokrates, ama şimdi buradayım. Dışarıdaki mülklerimizi yitirip babam da Attike’de bana hiçbir şey bırakmayınca, şimdi yurdumda bedenimle çalışıp gereksinimlerimi karşılamak zorundayım. Borç alacak kimsesi olmayan biri için, başkalarına el açmaktansa, herhalde böylesi daha iyi.” 2. “Gereksinimlerini ücretli bir işle karşılaşmaya bedeninin daha ne kadar dayanacağını düşünüyorsun?” — “Zeus aşkı için, uzun bir süre değil.” — “Yaş-

⁹ Peloponnesos savaşı (İ.ö. 431-404).

landığında da harcamaların olacak, ama hiç kimse sana bedensel işler için ücret vermek istemeyecek.” 3. “Haklısın”, dedi. “Bundan böyle sana yaşlılığında da yeterli olacak işlere gersen, çok parası olan, ama yardımcıya gerek duyan birine yansa, işlerin başına geçsen, ürün almasına yardım edip malını mülkünü korusan, yararlı olup karşılığında sen de yararlanırsan daha iyi olmaz mı?” 4. “Köleliğe zor katlanırım, Sokrates.” — “Kentlerde başa geçip devlet işleriyle uğraşanlar, bunu yaptıkları için köle değil, daha da özgür sayılırlar.” 5. “Üstüme sorumluluk almayı kesinlikle istemiyorum, Sokrates.” — “Ama Eutheros, sorumluluk taşımayan bir iş bulmak hiç de kolay değil. Hiç hata yapmadan bir şey yapmak zor, bir işi hatasız yapanın değerlendirecek bir yargıç bulması da zor; şimdi yapmakta olduğun işte, dediğin gibi, herhangi bir eleştiri almamanın bu kadar kolay olmasına şaşıyorum. 6. Demek ki, eleştiri getirenlerden kaçmaya, daha anlayışlı kimselerin peşine düşmeye çalışmalı, altından kalkabileceğin işleri üstlenmeli, beceremeyeceğin işlerden kaçınmalı, yaptığın iş ne olursa olsun, insan elden geldiğince düzgün bir şekilde ve canla başla kendini buna vermeli. Çünkü bu şekilde, sanırım, hiç eleştiri almayacak, sıkıştığında sık sık yardım görece, yaşlanıncaya kadar da kolay, tehlikesiz ve sıkıntısız bir yaşam süreceksin.”

IX. Bir gün de, hatırlıyorum, Kriton ona kendi işleriyle uğraşmak isteyen bir adam için Atina’da yaşamanın ne kadar zor olduğunu anlatıyordu: “Bugünlerde birtakım kişiler beni mahkemeye veriyorlar, onlara bir şey yaptığım için değil, benim para harcıyıp bu işlerle uğraşmamdan zevk duydukları için.” 2. Sokrates de şöyle dedi: “Bak Kriton, kurtları sürüye yaklaştırmamın diye köpek besliyorsun, değil mi?” — “Elbette; köpek beslemek beslemekten daha yararlı.” — “Sana haksızlık yapmaya kalkacak insanları yaklaştırmayacak bir adam besleyemez misin?” 3. “Bir gün bana karşı cephe alacağından korkmasam, zevkle beslerdim.” — “Ne yani? Senin gibi bir adama düşman olmaktansa hatırını sayıp, ondan yararlanmak sence çok daha zevkli değil mi? Burada sana dost olmak isteyecek böyle adamların bulunduğunu iyi biliyorsun.”

4. Böylece Arkhedemos’u buldular: konuşmada ve eylemde usta, ama yoksul bir adamdı; çünkü her şeyden para kazanamıyordu,

ama namusluydu ve muhbirlerden¹⁰ para almanın çok kolay olduğunu söylüyordu. Bunun üzerine Kriton tahıl, yağ, yün ya da yaşam için gerekli tarlada yetişen başka bir şey topladığı zaman ona da ayırıp vermeye başladı; kurban kestiği zaman onu da çağırıyordu, ve bunun gibi şeylere özen gösteriyordu. 5. Arkhedemos da Kriton'un evini bir sığınak sayıp ona çok saygı gösteriyordu. Çok geçmeden Kriton'u ihbar edenlerden birinin birçok naksızlığını yakaladı ve bir sürü düşmanı olduğunu öğrendi; ve ona kamu davası açtı: bu davada davalının hangi cezaya çarptırılacağına ya da ne kadar para cezası ödeyeceğine onun karar vermesi gerekiyordu. 6. Yaptığı bunca kötülüğün bilincinde olduğu için, beriki Arkhedemos'un elinden kurtulmak için her çareyi denedi. Ama Arkhedemos Kriton'un davasını geri çekip üstüne de para verinceye kadar onun yakasını bırakmadı. 7. Arkhedemos bu işi kotarıp bunun gibi başka şeyler de gerçekleştirdikten sonra, hani bir çobanın iyi bir köpeği olur da, öteki çobanlar köpekten yararlanmak için sürülerini onun yanına bırakmak isterler, işte birçok dostu da Kriton'dan Arkhedemos'u onlara koruyucu olarak vermesini rica ettiler. 8. Arkhedemos da Kriton'un bu ricasını seve seve yerine getirdi, ve yalnız Kriton değil, dostları da rahat ettiler. Düşmanlarından biri onu Kriton'dan çıkarı olduğu için ona yaltaklandığını söyleyerek kınasa, "Dürüst insanlardan iyilik görüp karşılığında onlara iyilik ederek böyle insanların dostluklarını kazanmak ve kötülere aykırı düşmek mi ayıp", diyordu Arkhedemos, "yoksa erdemli ve dürüst insanlara haksızlık edip onları kendine düşman etmek ve kötülere iyilik ederek onların dostluğunu kazanmak, onların yerine bunlardan yararlanmak mı ayıp?". Böylece Arkhedemos Kriton'un dostlarından biri oldu ve Kriton'un öteki dostlarının da saygısını kazandı.

X. Arkadaşı Diodoros ile şöyle bir konuşmasına da tanık oldum: "Söyle bakalım Diodoros, kölelerinden biri kaçsa, onu yakalamaya çalışır mısın?" 2. "Zeus için, geri getirene ödül koyup başkalarından yardım isterim" — "Peki, kölelerinden biri hastalansa, onunla ilgi-

¹⁰ İ.ö. V. yüzyılda Atina'da sayıları çok fazlaydı: bunlar dava açma tehdidiyle zenginlerden para sızdırıyorlar, ya da kişileri mahkemeye verip davayı kazanırlarsa para ödülü alıyorlardı. Atinalılar mahkemelerin çalışmaz duruma gelmesini önlemek için, başarılı davalara konan para ödülünü kaldırmadılar, ama oyların beşte birini alamayan davacıya ceza koydular.

lenir ve ölmesin diye hekim çağırır mısınız?” — “Elbette.” — “Köleden çok değerli olan tanıdıklarından biri yoksulluk içinde yok olup gitmek tehlikesiyle karşı karşıya ise, kurtulması için sence çabalamaya değmez mi? 3. Ve biliyorsun ki, Hermogenes düşüncesiz biri değildir ve senden iyilik görüp karşılığını vermemekten utanır; istekli, iyi niyetli, sağlam, [isteneni yapabilecek], bununla kalmayıp kendiliğinden yararlı olabilecek, öngörüşlü ve tedbirli bir adama sahip olmak, sanırım, birçok köleyle eşdeğerdir. 4. Nitekim, iyi ev yöneticileri pahalı bir şeyi ucuza almak mümkünse, satın almak gerektiğini söylerler; bugünkü koşullar altında da iyi dostlar edinmek çok ucuza geliyor.” 5. Diodoros da “Doğru söylüyorsun, Sokrates”, dedi, “Hermogenes’e bana gelmesini rica et.” — “Zeus hakkı için bu olmaz; çünkü benim düşünceme göre, senin ona gitmen yerine onu ayağına çağırman güzel değil, ve bunun gerçekleşmesi ondan çok senin için bir nimet.” 6. Böylece Diodoros Hermogenes’e gitti; ve fazla para harcamadan onu dost edindi: işi, konuşma ve hareketleriyle Diodoros’a yararlı olmaya ve onu neşelendirmeye bakmaktı.

III. KİTAP

I. Şimdi de onurlu işler peşinde olanlara arzuladıkları şey için çabalamayı nasıl öğretip yararlı olduğunu anlatacağım. Bir gün Dionysodoros'un askerlik sanatını öğretme iddiasıyla kente geldiğini duyunca, yanındakilerden birine şöyle dedi: çünkü onun kentte bu onura ulaşmak istediğini hissetmişti: 2. "Bak delikanlı, kentte komutan olmak isteyen birinin bu bilgiyi öğrenmesi mümkünken savsaması ayıptır; ve haklı olarak kent onu, heykelciliği öğrenmediği halde heykel yapmaya girişen birinden çok daha fazla cezalandırır. 3. Çünkü savaş tehlikeleri arasında kentin tümü komutanın eline teslim edildiği için, doğal olarak komutanın başarısı büyük yarar sağlar, hatası ise felaketle sonuçlanır. Buna göre, bu bilgiyi öğrenmeyi savsayıp komutan seçilmeye çalışan biri nasıl haklı olarak cezalandırılmaz?". İşte bu sözlerle onu gidip öğrenmeye ikna etti. 4. Öğrenip geri döndüğünde de ona takılarak şöyle dedi: "Hani Homeros Agamemnon'un saygıdeğer bir görünüşü olduğunu söyler ya¹, işte bu da komutanlığı öğrendikten sonra, size daha saygın görünmüyor mu dostlarım? Nitekim, kithara çalmayı öğrenen biri, kithara çalmasa da kitharacıdır, hastalıkları tedavi etmeyi öğrenen biri, tedavi etmese de hekimdir; aynı şekilde bu adam da komutan seçilmese bile, bugünden itibaren komutandır. Buna karşılık bu konularda bilgisi olmayan, bütün insanlar tarafından seçilse bile, ne komutandır ne de hekim. 5. Ama bakarsın içimizden biri senin tabur komutanın ya da yüzbaşın olur, savaş işlerinden daha iyi anlamamız için, söyle bakalım, sana komutanlığı öğretmeye nereden başladı?" — "Öğrettiğinin başı da sonu da bir: çünkü bana taktikten başka bir şey öğretmedi." 6. "Ama bu, komutanlık sanatının yalnızca küçük bir bölümü", dedi Sokrates. "Nitekim komutanın savaş için gerekli şeyleri hazırlaması, erlerin gereksinimlerini karşılaması gerekir; uyanık, çalışkan, titiz, dayanıklı, ön görüşlü, hem yumuşak hem sert, hem içten hem içten pazarlıklı olmalı, iyi bir bekçi ve hırsız, müsrif ve yağmacı, eli açık ve hırslı, güvenilir ve saldırgan olmayı bilmelidir, yani kısaca başarılı bir komutan olmak isteyenin

¹ *Ilias*, 111. 170.

daha pek çok şeye yaratılıştan ve bilgiyle sahip olması gerekir. 7. Evet, taktik uzmanı olması iyi bir şey: çünkü düzenli bir ordu düzensiz olandan çok daha üstündür, tıpkı rastgele üst üste yığılmış tuğla, kereste ve kiremitin bir işe yaramadığı gibi; temelle çatıya taş ve kiremit gibi çürümeyen ve aşınmayan malzeme yerleştirilip yapıda da tuğla ve kereste kullanıldığında, işte o zaman işe yarar bir şey, yani ev ortaya çıkar". 8. "Güzel bir benzetme, Sokrates", dedi delikanlı, "zaten savaşta da öne ve arkaya en iyileri, ortaya da en kötülerini koymalı ki, öndekiler götürsün, arkadakiler de itsin". 9. "İyileri kötülerden ayırdetmeyi sana öğrettiyse, mesele yok; yoksa öğrendiklerinin ne yararı olacak? Eğer iyiyi sahtesinden ayırdetmeyi öğretmeden, öne ve arkaya en iyi gümüş parayı, ortaya da en kötüsünü yerleştirmeni isteseydi, bunun sana bir yararı olmazdı." — "Zeus adına, bunu öğretmedi; iyilerle kötüler arasındaki ayrımı biz kendimiz yapmalıymışız." 10. "Bu konuda doğru karar verme yollarını niçin araştırmıyoruz?" — "İyi olur", dedi delikanlı. "Pekala, para çalmak gerekse, en öne para canlılarını yerleştirmek doğru olmaz mıydı?" — "Elbette." — "Peki, ya tehlike söz konusu olduğunda? En öne şan kazanmak isteyenleri koymayacak mıyız? — "Elbette, bunlar övgü kazanmak için tehlikeye girmeye hazır dırlar. Zaten bunlar belli kişilerdir, her yerde kolayca bulunabilirler." 11. "Peki sana yalnızca savaş düzenini mi öğretti, yoksa her bir düzenden nerede ve nasıl yararlanacağını da öğretti mi?" — "Hayır, öğretmedi." — "Ama aynı savaş düzeninin ve önderliğin uygun düşmediği birçok durum var." — "Zeus hakkı için, bunları açıklamadı." — "Git, öyleyse, Zeus aşkına, ve sor: eğer biliyorsa ve yüz­süz değilse, para alıp seni yetersiz bilgiye göndermekten utanç duyacaktır."

II. Bir gün de strateg seçilmiş birine rastladığında, "Sence Homeros Agamemnon'a neden erler çobanı diyor?²", diye sordu, "nasıl ki çoban koyunlarının sağlığı, bakımı ve onlardan sağlanacak yarar ile ilgilenmelidir, aynı şekilde komutan da askerlerinin sağlığı, beslenmesi ve onlardan sağlanacak yarar ile ilgilenmelidir de ondan, değil mi? Onlardan beklenen de, düşmanların hakkından gelip refahı artırmaları. 2. Ya da Agamemnon'u niçin

Hem iyi bir kral, hem güçlü cenkçi³,

² *Ilias*, II. 243.

³ *Ilias*, III. 179: çev. A. Erhat-A. Kadir.

diye övüyor? Düşmanlara karşı yalnız kendisi yiğitçe çarpıştığı için mi “güçlü cenkçi”, yoksa tüm ordunun cesaretini yükselttiği için mi cenkçi”? Ve yalnız kendi geçimini rahatça sağladığı için mi iyi bir kral”, yoksa kralı olduğu insanlara da refah getirdiği için mi “iyi bir kral”? 3. İnsan kendi işlerini yoluna koysun diye değil, onu seçenleri refaha kavuştursun diye kral seçilir; ve herkes olabildiğince iyi bir yaşam kazanmak için savaşmaya gider, komutanlarını da bu amaç doğrultusunda onlara önderlik etsin diye seçerler. 4. Demek ki, komutan olan kişinin ödevi, onu seçenlere bunu sağlamaktır: nitekim, bu ödevden daha güzelini bulmak zor, bu ödevin savsaklanmasından daha çirkin bir şey de olamaz.” İşte, iyi bir önderin niteliklerini bu şekilde incelerken, başka şeyleri bir yana bırakıp, önderi olduğu kişilere mutluluk sağlama ödevi üzerinde duruyordu.

III. Bir gün de atlı birliği komutanı seçilmiş biriyle şu konuşmasına tanık oldum: “Bize söyleyebilir misin, delikanlı, niçin atlı birliği komutanı seçilmek istedin? Herhalde atlıların başında yürümek için değil: çünkü atlı okçular bu hakkı kendilerinde görürler; ve atlı birliği komutanlarının da önünde yürürler.” — “Doğru söylüyorsun”, dedi. “Tanınmak için de değil herhalde; çünkü delileri de herkes tanır.” 2. “Bu da doğru”, dedi. “Asıl amacın, atlı birliğine çeki düzen verip devlete bırakmak, değil mi? Ve atlılara gerek duyulduğunda, başlarına geçip devlete bir iyiliğin dokunacak.” — “Evet.” — “Zeus adına” dedi Sokrates, “bunu yapabilirsen, çok güzel bir şey. Ama seçtiğin görev biniciler kadar atlarla da ilgilenmeni gerektiriyor.” — “Öyle.” 3. “Öyleyse şunu öncelikle söyle bakalım: atlara nasıl çeki düzen vermeyi düşünüyorsun?” — “Sanırım benim işim bu değil, herkes kendi atıyla kendi ilgilenmeli.” 4. “Peki ya senin karşına birliği izleyemeyecek kadar güçsüz ve zayıf, total bacaklı ve ince ayaklı atlarla ya da senin istediğin yerde duramayacak kadar azgın atlarla, kimi de durmadan çifte atıp bir türlü sıraya girmeyen atlarla gelirse, bu atlı birliğin sana ne yararı olacak? Ya da bunlara önderlik etmekle devlete nasıl iyiliğin dokunabilecek?” — “Doğru söylüyorsun”, dedi, “elimden geldiğince atlarla da ilgilenmeye çalışacağım.” 5. “Peki, binicilere çeki düzen vermeye çalışmayacak mısın?” — “Elbette”, dedi. “Herhalde öncelikle onları usta birer binici yapacaksın, değil mi?” — “Bu gerekli”, dedi; “çünkü içlerinden biri attan düşecek olursa, ancak böyle kendini kurtarabilir”. 6. “Sonra, tehlikeye girmek gerektiğinde, düşmanları at

koşturmaya alışık olduğunuz kumluk araziye sürmelerini mi buyuracaksın, yoksa genel olarak savaşların yapıldığı arazide mi talim yapmaya çalışacaksın?” — “İkincisi daha iyi”, dedi. 7. “Peki, olabildiğince çok düşmanı atından düşürmeye bakacak mısın?” — “Bu da doğru”, dedi. “Atlılarını yüreklendirmeyi ve yiğitliklerini düşmana karşı kıskırtmayı hiç düşündün mü?” — “Bunu düşünmedim, ama bundan böyle deneyeceğim”, dedi. 8. “Peki, atlıların seni dinlemelerini sağlamak için bir yol düşündün mü? Çünkü bu olmadan iyi atlarla yiğit binicilere sahip olmanın hiçbir yararı yok”. — “Doğru söylüyorsun”, dedi; “ama onları buna nasıl yönleltebilirim, Sokrates?”. 9. “Kuşkusuz sen de biliyorsun ki, insanlar her konuda en üstün gördükleri kimselere gönülden boyun eğlerler. Nitekim, hastalık söz konusu olduğunda, kimi en iyi hekim diye görüyorlarsa, onun sözünü dinlerler; gemide en iyi dümenci diye bildikleri kimseye, çiftçilikte de en iyi çiftçiye boyun eğlerler”. — “Doğru”. — “Demek ki, binicilikte de yapılması gerekeni en iyi bilir görünen kişiye boyun eğmeye hazır olmaları doğal”. 10. “Peki, ben içlerinde en iyileri olarak ortaya çıkarsam, bu onların bana boyun eğmeleri için yeterli mi, Sokrates?” — “Tabii, ayrıca sana boyun eğmelerinin onlar için daha iyi ve daha güvenli olacağını öğretmen gerekecek”. — “Bunu nasıl öğreteceğim?” — “Zeus aşkına, kötünün iyiden daha üstün ve daha yararlı olduğunu öğretmekten çok daha kolay”. 11. “Yani sen, atlı birliği komutanı başka niteliklerinin yanı sıra, usta bir konuşmacı olmaya çalışmalı mı demek istiyorsun?” — “Ya sence hiç sesini çıkarmadan mı komuta etmeli? Yoksa yasanın bize en güzel diye öğrettiği ne varsa, ki bu sayede nasıl yaşamak gerektiğini biliyoruz, bunların hepsini konuşma aracılığı ile öğrendiğimizi hiç düşünmedin mi? Eğer insan güzel bir şey öğreniyorsa, bunu sözlü olarak öğrendiğini, en iyi öğrencilerin özellikle konuşma sanatından yararlandıklarını ve çok önemli şeyler bilenlerin son derece güzel mantık yürüttüklerini görmüyor musun? 12. Şunu da düşünmelisin ki, bu kentten Delos’a gidene benzer bir koro gönderildiği zaman⁴, başka hiçbir yerden bununla boy ölçüşecek bir tane çıkmıyor ve başka bir kentte buradaki gibi başarılı insanlar bir araya gelmiyor.” 13. “Doğru söylüyorsun”, dedi. “Ama Atinalıların başkaları karşısındaki üstün-

⁴ Delos’ta dört yılda bir tanrı Apollon onuruna Delos şenlikleri kutlanıyor; ara yıllarda da daha küçük boyutlarda şenlikler düzenleniyordu.

lûğü ne seslerinin güzelliğinden ne de iri yarı ve güçlü bedenlerinden ileri geliyor; onların üstünlüğü güzel ve şerefli şeylere yönelmelerini sağlayan şan düşkünlüklerine bağlı". — "Bu da doğru", dedi. 14. "O halde, biri burada binicilikle ilgilense, Atinalıların bu alanda da, eğer övgü ve şan kazanacaklarına inanıyorlarsa, at ve silah donanımı, disiplin ve düşman karşısında gözünü kırpmadan tehlikeye atılma bakımından başkalarından çok üstün olacaklarını düşünmüyor musun?". 15. "Elbette", dedi. "Öyleyse, artık tereddüt etme, erlerini buna yönlendirmeye çalış, bunun yararını sen de göreceksin, senin sayende öteki yurttaşlar da". — "Zeus adına, çalışacağım", dedi.

IV. Bir gün de Nikomakhides'i komutan seçiminden çıkarken gördüğünde, "Kimler komutan⁵ seçildi, Nikomakhides?" diye sordu; o da, "Atinalılar böyle insanlar işte, Sokrates" dedi, "beni seçmediler: ben ki, listeden asker yazıldım, yüzbaşı ve tabur komutanı olarak kendimi tükettim, ve düşmandan bunca yara aldım — bir yandan da gömleğini sıyrarak yara izlerini gösteriyordu — ama şimdiye kadar hoplit olarak sefere çıkmadığı gibi, atlılar arasında da diş dokunur bir şey yapmamış, para toplamaktan başka bir şey, bilmeyen Antisthenes'i komutan seçtiler". 2. Sokrates de, "Askerlerin gereksinimlerini sağlayabilecekse, bu iyi bir şey değil mi?" diye sordu. "Tüccarlar da para toplayabilir", dedi Nikomakhides; "ama bu nedenle komutan olamazlar". 3. "Ama Antisthenes hırslıdır", dedi Sokrates; "bu da bir komutandan beklenen şeydir: bilmiyor musun, kaç kez khoregos⁶ oldu ve koroları birinci geldi?" — "Zeus aşkına", dedi Nikomakhides, "bir koronun başında bulunmakla bir ordunun başında bulunmak aynı şey değil." 4. "Ama", dedi Sokrates, "Antisthenes ne şarkı konusunda ne de koroların eğitimi konusunda dene-

⁵ İ.ö. V. yüzyılda Atina'da strategler askerlik alanında olduğu kadar siyasal alanda da söz sahibi idiler. Halk meclisinde her yıl on komutan seçildi; bunların hepsi eşit haklara sahipti. Bir komutan görev süresini tamamladıktan sonra aynı göreve bir daha seçilebilirdi: Perikles 443 yılından ölüm tarihi olan 429 yılına kadar aralıksız strateg olmuş ve Atina'yı tek başına yönetmiştir.

⁶ Atina'da Dionysos şenliklerinde dithyrambos, tragedya ve komedy gösterilerinin giderleri zengin yurttaşların omuzlarına yüklenirdi. Bir kez khoregos olan, üstünden bir yıl geçmeden bir daha bu görevi üstlenmez; ama kendisi isterse gönüllü olabilirdi. Bunlar koroya çalışacak yer bulur, geçimlerini ve giysilerini sağlardı. üstlendikleri koronun birinci gelmesi onlar için bir şerefti ve birincilik ödülü olarak bir üçayak alırlardı.

yimli olmadığı halde, bu konuların uzmanlarını bulmasını bildi.” — “Demek orduda da onun yerine buyruk verecek ve savaşacak başkalarını bulacak”. 5. “Koroda olduğu gibi savaş işlerinde de uzmanlar bulur ve seçerse, doğal olarak burada da zafer kazanacaktır”, dedi Sokrates; “ve kabilesi uğruna koro birinciliği kazanmak için harcadığından daha fazlasını, tüm devlet uğruna savaşta zafer kazanmak için harcayacaktır”. 6. “Yani sen aynı kişinin hem iyi bir khoregos hem iyi bir komutan olabileceğini mi söylüyorsun?” — “Elbette; çünkü bir işin başına geçen kişi neyin gerekli olduğunu bilir ve bunu karşılayabilirse, ister bir koronun, ister bir çiftliğin, ister devletin, ister ordunun başında bulunsun, iyi bir başkan olabilir”. 7. Nikomakhides de şöyle dedi: “Zeus aşkına Sokrates, başarılı yöneticilerin iyi komutan olabileceklerini senden duyacağımı hiç düşünmemiştim.” — “Haydi, bunların görevlerini inceleyelim, bakalım aynı mı farklı mı?” — “İyi olur.” 8. “Her ikisi de yönettikleri kimseleri uysal ve söz dinler kılmakla yükümlü değil mi?” — “Elbette.” — “Ya, yerine getirilecek işleri uygun kişilere buyurmak?” — “Bu da doğru.” — “Sanırım, kötülerini cezalandırmak, iyileri de ödüllendirmek her ikisinden de beklenir.” — “Elbette.” 9. “Yönettikleri kişilere iyi davranmaları her ikisi için de güzel bir şey değil mi?” — “Bu da doğru.” — “Sence her ikisinin de yardım ve destek alması uygun değil mi?” — “Elbette.” — “Her ikisinden de eldekileri korumaları beklenmiyor mu?” — “Kesinlikle.” — “Her ikisinin de görevlerine karşı dikkatli ve gayretli olmaları doğru değil mi?” 10. “Evet, bütün bunlar eşit şekilde her ikisinin de ödevi; ama savaşmak öyle değil.” — “Kuşkusuz, her ikisinin de düşmanı vardır, değil mi?” — “Kuşkusuz.” — “Peki, her ikisine de uygun düşen, düşmanlarını alt etmek değil mi?”. 11. “Elbette, ama şunu gözden geçiriyorsun: savaşmak gerektiğinde, çiftlik yönetiminin ne yararı olacak?” — “Hem de çok yararı olacak”, dedi Sokrates; “çünkü iyi bir çiftlik yöneticisi hiçbir şeyin düşmanı savaşta yenmek kadar yararlı ve kârlı olmadığını, hiçbir şeyin de bozguna uğramak kadar zararlı ve yıkıcı olmadığını bildiği için, zafer getirecek şeyleri canla başla araştırarak ve bulacaktır, bozguna yola açan şeyleri de inceleyecek ve bunlardan dikkatle kaçınacaktır; hazırlığının zaferle sonuçlanacağını gözüne kestirirse, gayretle savaşacak, hazırlığı yetersizse, savaşa girmekten özellikle kaçınacaktır. 12. Yani çiftlik yöneticilerini küçümseme, Nikomakhides: çünkü insanın özel işlerine

gösterdiği özenle devlet işlerine gösterdiği özen arasında yalnızca boyut farkı var, öteki noktalarında tamamiyle aynı, [ve en önemlisi, ikisi de işlerini insanlarla görüyorlar, devlet işi de özel işleri de aynı insanlar tarafından yapılıyor]. Devlet işleriyle ilgilenenler kendi işlerini yönetenlerin kullandığından farklı adamlar kullanmıyorlar; adam kullanmayı bilenler, kendi işlerinde de devlet işinde de başarılı olurlar, bilmeyenler ise her ikisinde de başarısızlığa uğrarlar.”

V. Bir gün de Perikles'in oğlu Perikles ile konuşurken, “Senin komutanlığında, umarım, kentimiz daha iyi duruma gelecek, savaşta daha büyük şan kazanacak ve düşmanları alt edecek, Perikles”, dedi. Perikles “Söylediklerinin doğru çıkmasını isterdim, Sokrates”, dedi; “ama bunun nasıl olacağını hiç bilmiyorum.” — “İster misin bu konuda tartışalım ve bunun nasıl olabileceğini araştıralım? — “Tabii isterim”, dedi. 2. “Atinalıların sayıca Boiotialılardan daha aşağı olmadığını biliyorsun, değil mi?” — “Biliyorum.” — “Sence yiğit ve güçlü insanlar Atinalılar arasından mı, yoksa Boiotialılar arasından mı daha çok sayıda çıkar?” — “Bence Atinalılar bu konuda altta kalmazlar.” — “Sence hangisi halk olarak birbirlerine daha bağlıdır?” — “Elbette Atinalılar; Thebaililerin saldırısına uğrayan birçok Boiotialı onlara dış biliyor, ama Atina’da ben böyle bir şey görmedim.” 3. “Gerçekten de Atinalılar herkesin içinde onurlarına en düşkün, en yüksek ruhlu insanlar: bu da onları tehlike karşısında yurtları uğruna şan kazanmak için özellikle gözü pek kılıyor”. — “Evet, burada Atinalıların kınanacak bir yanı yok.” — “Ve hiçbir yerde Atina’da olduğu kadar geçmişin büyük başarılarıyla övünülüyor; Atina’da birçok kişi bununla gururlanıyor, erdemli olmaya yöneliyor ve yiğit olmaya bakıyor.” 4. “Bütün bu söylediklerin doğru, Sokrates; ama, biliyorsun, Lebadeia’da⁷ bin kişilik ordusuyla Tolmides, Delion’da⁸ da Hippokrates bozguna uğradığından beri, Boiotialıların gözünde Atinalıların itibarı sarsıldı, Thebaililer de Atinalılar karşısında böbürlenmeye başladılar; bunun sonucunda

⁷ Boiotialılar İ.ö. 456 yılında Oinophyta’da yenilgiye uğradıktan sonra, 447 yılında Lebadeia (ya da Koroneia) çarpışmasında Atinalıları bozguna uğrattılar. Krş. Thuk. I.113.

⁸ Peloponnesos savaşında Delion çarpışmasında (424) Atinalılar büyük bir bozguna uğradılar (krş. Thuk. IV. 93 vd.); bu çarpışmaya Sokrates de katılmıştı (krş. Laerteli Diogenes, *Vita*).

önceleri Ispartalıların ve öteki Peloponnesos kentlerinin yardımı olmadan kendi topraklarında dahi Atinalıların karşısına çıkmaya cesaret edemeyen Boiotialılar şimdi bir başlarına Attike'ye saldırma tehditinde bulunuyorlar; onları yalnız yakaladıklarında Boiotia'yı yakıp yıkan Atinalılar da Boiotialıların Attike'yi yağmalamasından korkuyorlar.” 5. Sokrates şöyle yanıtladı: “Evet bu durumun farkındayım; gene de, bana öyle geliyor ki, iyi bir önderin yardımıyla kentin durumu düzelecektir. Çünkü aşırı güven insanları savsamaya, gevşeklğe ve söz dinlememeye iter, korku ise daha dikkatli, daha söz dinler ve daha disiplinli kılar. 6. Bunu gemide çalışan insanlardan çıkarabilirsin: hiçbir korku duymadıkları zaman, büyük bir düzensizlik içindedirler; ama fırtınadan ya da düşmanlardan korktukları zaman, buyrukların tümünü yerine getirmekle kalmazlar, koro çalışmaları gibi hiç seslerini çıkarmadan verilecek buyruklara dikkat kesilirler.” 7. “Eğer bugün özellikle söz dinliyorlarsa”, dedi Perikles, “onlarda yeniden eskinin erdemine, şanına ve mutluluğuna karşı aşk uyandırma yollarını aramanın şimdi tam zamanı.” 8. “Onların başkalarının malı üzerinde hak iddia etmelerini isteseydik, onları buna teşvik etmenin en iyi yolu, bu malın eskiden babalarına ait olduğunu, dolayısıyla de onların hakkı olduğunu göstermek olurdu; şimdi de mademki erdem yolunda çabalamalarını istiyoruz, gene bunun eskiden beri onlara vergi olduğunu ve yolda çabalamakla bütün insanlardan üstün olacaklarını göstermeliyiz.” 9. Bunu nasıl öğreteceğiz?” — “Sanırım, en eski atalarının gerçekten dendiği kadar yiğit olduklarını onlara hatırlatarak”, dedi Sokrates. 10. “Yiğitliğinden ötürü tanrıların Kekrops hakkında verdikleri kararı mı diyorsun?” — “Evet, ayrıca Erekhtheus'un doğumu ve eğitimi de var; onun zamanında tüm komşu topraklara karşı yapılan savaşlar, Heraklesoğulları zamanında Peloponnesos halklarına karşı yapılan savaşlar ve Theseus'un zamanında savaşanlar: bunların hepsi bu savaşlarda çağdaşlarından üstün olduklarını gösterdiler. 11. İstersen, bizim zamanımızdan az önce bunların torunlarının yaptıklarını da anlatayım: bunlar kendi başlarına bütün Asya'nın ve Makedonya'ya kadar Avrupa'nın egemenlerine karşı, geçmişin büyük gücünü ve zenginliğini ellerinde bulunduran, çok büyük başarılar kazanmış halklara karşı savaşmışlar; Peloponnesoslularla birlikte karada ve denizlerde üstünlük sağladılar; ayrıca, anlatıldığına göre,

çağdaşlarından kat kat üstünmüşler⁹”. 12. “Evet, öyle diyorlar.” — “Bu nedenle Yunanistan’da birçok göç olduğu halde, bizim atalarımız kendi topraklarında kaldılar¹⁰; birçokları anlaşılmadıkları konularda onlara başvuruyor, egemen güçlerin baskısından kaçan birçok kişi de onların yanına sığınıyordu.” 13. Perikles, “Devletimizin nasıl böyle çöktüğüne şaşıyorum, Sokrates”, dedi. “Ben öyle sanıyorum ki”, dedi Sokrates, “hani atletler vardır, çok güçlü ve üstün oldukları için kendilerini gevşetirler, sonra da rakiplerine yenilirler, işte Atinalılar da ötekilerden çok üstün oldukları için kendilerini ihmal ettiler, bu yüzden de çöktüler.” 14. “Peki şimdi ne yapmalı da, eski erdemi canlandırmalı?” — “Bence çok açık: eski gelenekleri canlandırıp ataları gibi bu gelenekler içinde yaşasalar, onlardan daha kötü olmazlar; bu olmuyorsa, bugünün önde gelen kişilerini taklit edip onlarla aynı yaşayış aynı davranış içine girerlerse, gene onlar gibi olurlar; hatta daha dikkatli olurlarsa, daha da üstün olurlar.” 15. “Sen doğruluk ve erdemin devletimizden uzak olduğunu söylüyorsun”, dedi Perikles; “Atinalılar ne zaman Ispartalıları gibi yaşlılara saygı gösterecekler? Yaşlıları küçümsemeye babalarından başlıyorlar. Ne zaman onlar gibi bedenlerine özen gösterecekler? Beden gücünü savsamaları bir yana, buna önem verenlerle alay ediyorlar. 16. Ne zaman onlar gibi yöneticilere boyun eğecekler? Bir de kalkmış yöneticileri küçümsemeyi marifet sayıyorlar. Ne zaman onlar gibi birlik içinde olacaklar? Kendi çıkarları için işbirliği edecek yerde, birbirlerine saldırıyorlar, başkalarından çok kendilerine engel oluyorlar, özel toplantılarda da resmi toplantılarda da anlaşıyorlar, durmadan birbirlerini dava ediyorlar, birbirlerine destek olacak yerde birbirlerinin sırtından kazanç sağlamayı tercih ediyorlar; devlet işleriyle sanki başkasının işiymiş gibi ilgileniyorlar, ama gene de bunun için birbirlerini çığnıyorlar ve bu yolda güç göstermekten özellikle hoşlanıyorlar. 17. Bütün bunlar yüzünden devlet büyük bir yıkıma uğruyor, kötülükten kurtulamıyor, yurttaşlar arasında büyük bir düşmanlık ve nefret var; ve benim bütün korkum, devletin altından kalkamayacağı kadar ağır bir yıkıma uğraması.” 18. “Hayır, Perikles”, dedi Sokrates, “sanma ki Atinalılar onulmaz bir sapkınlık içindedirler. Donanmamız ne kadar

⁹ Sokrates, Pers savaşlarını ve Marathon kahramanlarını kastetmektedir.

¹⁰ Atinalılar yerli halk olmakla övünürlerdi.

disiplinli, görmüyor musun? Spor yarışmalarında baştakilere ne kadar güzel boyun eğiyorlar; korodakiler eğiticilerin sözünü dinlemede kusur etmiyorlar.” 19. “İnsanın akli almıyor”, dedi, “bu insanlar şeflerine boyun eğerken, doğruluk ve erdemleriyle yurttaşlar arasında seçkin bir yeri olan hoplitlerle atlıların hepsinin içinde en söz dinlemez olmaları şaşırtıcı.” 20. Sokrates, “Ama Areiopag meclisi seçilip onaylanmış kişilerden kurulu değil mi?”, diye sordu. “Öyle.” — “Yargılamada ve başka işler yapmada bunlardan daha iyi, yasaya karşı daha saygılı, daha saygın, daha adaletli insanlar biliyor musun?” — “Benim onlara sözüm yok.” — “Öyle se Atinalılar disiplinsiz diye cesaretini yitirmemelisin.” 21. “Ama aslında ölçülü, disiplinli ve buyruk dinler olmanın en gerekli olduğu yerde, ordu bunların hiçbirine kulak asmıyor.” — “Belki de”, dedi Sokrates, “orduda bu işlerden haberi bile olmayanlar önderlik ediyor. Bak, bilgi sahibi olmadan yöneticiğe soyunan bir kitharacı, koro şarkıcısı, dansçı, ya da güreşçi, pankreasçı var mı? Bunların hepsi başına seçildikleri işi nereden öğrendiklerini gösterme durumundalar; buna karşılık komutanların çoğu hazırlıksız. 22. Ama ben senin böyle olduğunu düşünmüyorum; sanırım güreşmeyi ne zaman öğrendiğini söyleyebildiğin kadar, komutanlığı da ne zaman öğrendiğini söyleyecek durumdasın. İnanıyorum ki, babanın savaş deneyimlerinden çok şey hatırlıyorsun, savaş için neyin yararlı olduğunu öğrenebilecek pek çok kaynağın var. 23. İnanıyorum ki, savaşta yararlı olan konusunda bilmediğin bir şey varsa, bunu gözden kaçırmamak için titizleniyorsun ve böyle bir şeyi bilmediğini farkedersen, bilenleri arayacaksın, bilmediklerini öğrenmek ve iyi yardımcılara sahip olmak için onlara eli açık ve iyi davranmaktan sakınmayacaksın.” 24. “Anlıyorum, Sokrates”, dedi Perikles, “benim böyle yaptığımı inandığın için bunları söylüyor değilsin; komutanlığa soyunan kişinin bütün bunlarla ilgilenmesi gerektiğini bana öğretmeye çalışıyorsun. Ben de sana katılıyorum.” 25. “Biliyorsun değil mi, Perikles, karşımızda Boiotia’ya kadar uzanan büyük dağlar var? Bu dağlardaki geçitler dar ve sarpdır; ve Attike yalçın dağlarla çevrili”. 26. “Evet, biliyorum.” — “Peki kralın¹¹ topraklarında korunuk bölgelerde yaşayan, hafif silahlı Mysialılarla Pisidialıların¹² kralın

¹¹ Pers kralı.

¹² Mysia: Anadolu’da Kocaeli ile Çanakkale arasında kalan bölge; Pisidia: Anadolu’da Isparta ile Antalya arasında kalan bölge.

topraklarına akın yapıp zarar verebildiklerini, buna rağmen özgür yaşadıklarını da duydun mu?” — “Evet, bunu duydum.” 27. Hafif silahlanmış Atinalı gençlerin topraklarımızın önünde uzanan dağlara yerleşip düşmanlara zarar vermenin yanı sıra yurttaşlar için de güçlü bir siper oluşturabileceklerini düşünmüyor musun?” — “Bu düşüncelerin çok yararlı, Sokrates”, dedi Perikles. 28. “Beğendinse, uygulamaya çalış dostum! Eğer başarırısan, senin için bir kıvanç olacak, devlete de iyiliğin dokunacak; ama başaramazsan, ne devlete zararın dokunacak ne de utanacaksın.”

VI. Ariston'un oğlu Glaukon¹³ daha yirmi yaşında bile değilken devletin başına geçme arzusuyla mecliste konuşma yapmaya kalktığında, ne ailesi ne de dostları onun kürsüden alaşağı edilip gülünç bir duruma düşmesini engelleyemediler; Glaukon'un¹⁴ oğlu Khar-mides¹⁵ ile Platon'dan ötürü delikanlıyla ilgilenen Sokrates, onu durdurmayı başaran tek kişi oldu. 2. Nitekim, bir gün karşılaştıklarında onu tuttu ve kaçıp gitmesin, güzel güzel dinlesin diye şöyle dedi: “Demek devletin başına geçmeye karar verdin, Glaukon?” — “Evet, Sokrates.” — “Zeus aşkına, dünyadaki en güzel şey bu! Belli ki, eğer başarırısan, istediğini elde edebileceksin, dostlarına yardım edebileceksin, aileni yükselteceksin, yurdunu güçlendireceksin, önce burada, sonra Yunanistan'da, belki Themistokles gibi barbarlar arasında da adını duyuracaksın; gittiğin her yerde saygıyla karşılanacaksın.” 3. Glaukon bunu duyunca gururlandı ve zevkle dinlemeye koyuldu. Sokrates sürdürü: “Şurası açık ki Glaukon, saygı görmek istiyorsan, devlete bir iyiliğin dokunmalı, öyle değil mi?” — “Elbette”, dedi. “Tanrı aşkına, bizden saklama, söyle bakalım, devlete iyilik etmeye nereden başlayacaksın?” 4. Glaukon nereden başlayacağını düşünür gibi susup kalınca, Sokrates “Bir dostunun durumunu düzeltmek istesen, onun zenginliğini çoğaltmaya çalışırsın; aynı şekilde devletin de zenginliğini artırmaya çalışmayacak mısın?” dedi. “Kesinlikle.” 5. “Gelirleri artarsa, devlet daha zengin olur, değil mi?” — “Elbette.” — “Söyle bakalım, devletin nerelerden ve ne kadar geliri var? Herhalde bunu araştırmışsındır; ki gelirlerde bir azalma olursa-aradaki farkı kapatabilesin, yetersizse ek kaynaklar bulabilesin.” —

¹³ Platon'un erkek kardeşi.

¹⁴ Platon ile Glaukon'un anne tarafından büyükbabası.

¹⁵ Platon'un dayısı.

“Zeus adına, bunu araştırmış değilim”, dedi Glaukon. 6. “Peki, bunu yapmadınsa, devletin giderlerini söyle bize: herhalde aşırı harcamaları kısmayı düşünüyorsun.” — “Zeus adına, bununla da uğraşmadım.” — “Öyleyse devleti zenginleştirmeyi erteleyeceğiz; çünkü gelir ve giderler hakkında hiçbir şey bilmeden bu konuyla nasıl ilgilenebilirsin?” 7. “Ama Sokrates”, dedi Glaukon, “devleti düşmanların sırtından zengin etmek de mümkün.” — “Zeus adına, eğer onlardan daha güçlü ise; ama daha zayıfsa, eldekenden de olabilir.” — “Haklısın.” 8. “Öyleyse, kime karşı savaşılacağına karar verecek kişinin devletin de karşı tarafın da gücünü iyi bilmesi gerekir, ki eğer devletin gücü daha üstünse, savaşa girmeyi öğütlesin, değilse, dikkatli olmaya çağırınsın.” — “Doğru söylüyorsun”, dedi. 9. “Haydi bakalım, bize önce devletin kara ve deniz gücü hakkında bilgi ver, sonra da karşı taraf hakkında.” — “Ama, Zeus adına, bunu böyle ayak üstü söyleyemem.” — “Bir yere yazdınsa, getir: zevkle dinleyeceğim.” — “Zeus hakkı için, yazmadım.” 10. “Anlaşılan, savaş önerme konusunu da ilk ağızdan erteleyeceğiz; belki de başkanlığa yeni atıldığın için, bu geniş kapsamlı konuları araştırmaya henüz zamanın olmadı. Ama ülke savunmasıyla ilgilendiğini biliyorum; kaç garnizonun işe yaradığını, kaçının yaramadığını, nöbetçilerin yeterli olup olmadıklarını biliyorsun: işe yarar garnizonların çoğaltılmasını, gereksiz olanların kaldırılmasını önereceksin.” 11. “Zeus adına”, dedi Glaukon, “ben hepsini kaldırmayı önereceğim, çünkü öyle bekçilik yapıyorlar ki ülkeden hırsızlık eksik olmuyor.” — “Ama garnizonlar kaldırılırsa, isteyen herkese yağma fırsatı sağlanmış olmayacak mı? Gidip bizzat araştırdın mı, yoksa iyi bekçilik yapmadıklarını nereden bekliyorsun?” — “Tahmin ediyorum”, dedi. “Ama bu konuda da tahminle değil, kesin bilgiyle öneri getirmeyecek miyiz?” — “Herhalde, doğrusu bu”, dedi Glaukon. 12. “Gümüş madenlerine gitmediğini biliyorum, dolayısıyla bugün niçin eskisinden daha az ürün alındığını söyleyemezsin.” — “Doğru, madenlere gitmedim.” — “Zeus için, o bölgenin¹⁶ sağlıksız olduğunu söylüyorlar; öyle ki bu konuda bir öneri getirmen gerekse, bu senin için yeterli bir mazeret olacak.” — “Alay ediyorsun”, dedi Glaukon. 13. “Bu sorunu göz ardı etmediğini biliyorum, herhalde araştırmışsındır: halkı beslemek için topraktan alınan ürün ne kadar süre dayanır,

¹⁶ Laureion: Attike’de Atina’nın güneyinde.

yıllık ürün miktarı ne olmalı? Ki devlet ürünü gereksinim duyduğunda hazırlıksız yakalanmayasın, bilgine dayanarak zorunlu gereksinimler konusunda devlete yol gösterip yardım edebilesin ve onu kurtarabilesin.” — “Bunlarla ilgilenmem gerekecekse, bu senin dediğin çok büyük bir iş, Sokrates”, dedi Glaukon. 14. “Ama insan gerekli olan her şeyi bilmezse, her şeyle ilgilenip bunları tamamlamazsa, kendi evini bile doğru düzgün çekip çeviremez. Kent onbinden fazla evden oluştuğuna göre, ve bir anda bu çok evle ilgilenmek zor olduğuna göre, başlangıç olarak bir tek dayının evinin gelirini artırmayı neden denemedin? Oysa onun buna ihtiyacı var. Bunun altından kalkabilirsen, daha çoğunu da yaparsın; ama bir tanesine yardım edemiyorsan, birçoğuyla nasıl başa çıkacaksın? Örneğin, bir talant ağırlığı¹⁷ taşıyamayan birinin daha çoğunu taşımaya kalkmaması açık değil mi?” 15. “Beni dinlese, dayımın evine yardımcı olurum”, dedi Glaukon. “Peki dayını ikna edemediğine göre, aralarında dayın da olmak üzere, bütün Atinalıların seni dinlemelerini nasıl sağlamayı düşünüyorsun? 16. Bak Glaukon: dikkat et, iyi bir ün sahibi olmak isterken, sakın tam tersi olmasın! İnsanın bilmediği şeyi söylemesi ya da yapması ne kadar tehlikeli, görmüyor musun? Bilmedikleri şeyi herkesin içinde söyleyen ve yapan başkalarını düşün – böyle birçok kişi tanıyor sun – sence bunlar kınanacak yerde övgüyle mi karşılanıyorlar, küçümsenmeyip hayranlık mı uyandırıyorlar? 17. Bir de, ne söylediklerini, ne yaptıklarını bilenleri düşün! Öyle sanıyorum ki, bütün işlerde saygı ve hayranlık uyandıran kimselerin en çok bilenler arasından, adı kötüye çıkmış ve küçümsenen kimselerin de en cahiller arasından çıktığını göreceksin. 18. O halde, kentte iyi bir ün sahibi olmak ve hayranlık uyandırmak istiyorsan, yapmak istediğin şeyi elinden geldiğince iyi öğrenmeye çalış: bu konuda başkalarını geride bıraktıktan sonra devlet işlerine soyunursan, istediğini kolayca elde etmen beni şaşırtmaz.”

VII. Sokrates Glaukon’un oğlu Kharmides’in¹⁸ o günkü politikacıardan daha yetenekli, saygın bir insan olduğunu biliyordu, ama meclise girip devlet işleriyle ilgilenmekten kaçındığını görünce, “Söy-

¹⁷ 26.196 kg.

¹⁸ Glaukon: Platon’un anne tarafından büyükbabası Kharmides: Platon’un dayısı.

lesene Kharmides", dedi, "bir adam yarışmalarda zafer çelengi alabilecek, bununla kendisi şan kazandığı gibi, yurdunun adını da bütün Yunanistan'da duyurabilecek durumdayken, yarışmalara katılmak istemese, onun hakkında ne düşünürdün?" — "Kuşkusuz, onu zayıf yaratılışlı ve korkak bulurdum." 2. "Peki biri devlet işleriyle ilgilenmekle, yurdunun gücünü artıracak, bu sayede kendisi de saygı görebilecekken bundan kaçınırsa, korkak sayılması doğal değil mi?" — "Herhalde. Ama neden bana bunu soruyorsun?" — "Çünkü yetenekli bir insan olduğun halde, yurttaş olarak üstlenmen gereken işlerden kaçındığına inanıyorum." 3. "Yeteneklerimi nerede gördün de bu işleri bana yakıştırıyorsun?" — "Devlet içinde olanlarla yaptığın toplantılarda: sana bir şey danıştıklarında, bakıyorum, iyi yol gösteriyorsun, yanlış yaptıklarında, haklı eleştiriler getiriyorsun." 4. "Özel toplantılarda konuşmakla kitle karşısında tartışmak aynı şey değil, Sokrates." — "Ama sayı saymasını bilen, tek başına da kalabalık içinde de bunu yapabilir; tek başına çok güzel kithara çalan kalabalık karşısında da kendini gösterir." 5. "İyi de, bilmiyor musun, çekingenlik ve korku insanın doğasında vardır ve bu duygular özel toplantılardan çok kalabalık karşısında ortaya çıkar?" — "Bak sana ne diyeceğim: sen en akıllı insanlardan çekinmiyorsun, en güçlü insanlardan korkmuyorsun da, en akılsız ve en zayıf insanlar karşısında konuşmaktan utanıyorsun. 6. Yoksa temizlikçilerden, ayakkabıcılardan, duvarcılardan, demircilerden, çiftçilerden, tüccarlardan, çarşıda değiş tokuş yapan ya da ucuza alıp pahalıya satmaya çalışanlardan mı utanıyorsun? İşte meclis dediğin bunlardan oluşur. 7. Yaptığın şey, bir profesyonelden daha üstün olup amatörden korkmaya benzemiyor mu? Çünkü sen devletin ileri gelenleriyle — ki bunların bazıları sana tepeden bakıyor— rahat rahat konuştuğun halde, işi halkın önünde konuşmak olan insanlardan çok üstün olduğun halde, politikayla hiç ilgilenmemiş ve sana yukarıdan bakmayan insanların karşısında gülünç olurum korkusuyla konuşmaktan kaçınıyorsun." 8. "Mecliste doğru konuşanlara sık sık güldüklerini görmedin mi? — "Evet ötekiler de öyle; bu yüzden sana şaşıyorum ya: onlar sana güldüğü zaman, kolayca alt ediyorsun da, bunlarla hiçbir şekilde başa çıkamayacağını düşünüyorsun. 9. Bak dostum, kendini aldatma ve çoğunluğun düştüğü yanlışla düşme: Bunlar başkalarının işlerini gözlemeye kalkıp kendilerine hiç bakmazlar. Sen bu görevden kaçma ve kendine dikkat etmek için daha çok

çabala. Senin çabanla devlet daha iyi bir duruma gelecekse, bunu göz ardı etme; çünkü devletin işleri yolunda giderse, bundan yalnız öteki yurttaşlar değil, dostların da yararlanacak, sen de yararlana-caksın.”

VIII. Aristippos Sokrates'in daha önce kendisine yaptığı gibi onu sorularıyla sıkıştırmaya yeltenince, Sokrates yanındakiler de yararlansın diye ona cevap verirken tuzağa düşmekten sakınır gibi davranmadı, doğru bildiği yolda karşılık verdi. 2. Aristippos ona iyi bir şey bilip bilmediğini sordu; amacı; Sokrates yiyecek, içecek, para, sağlık, güç ya da cesaret gibi bir şey söylese, bunların bazen kötü de olabildiğini göstermekti. Ama Sokrates insanı sıkan bir şey varsa, buna çare arandığını bildiği için, en iyi karşılığı verdi. 3. “Ateşe iyi gelecek bir şey bilip bilmediğimi mi soruyorsun¹⁹?” – “Hayır.” – “Göz bozukluğuna mı?” – “O da değil.” – “Açlığa karşı iyi bir şey mi?” – “Açlık da değil.” – “Ama hiçbir şeye iyi gelmeyen iyi bir şey bilip bilmediğimi soruyorsan, bilmiyorum, bilmem de gerekmiyor.”

4. Aristippos bir kez daha Sokrates'e güzel bir şey bilip bilmediğini sorunca, “Hem de çok”, dedi. “Hepsi birbirinin aynı mı?” – “Bazıları olabildiği kadar birbirinden farklı.” – “Nasıl oluyor da güzele benzemeyen güzel olabiliyor?” – “Zeus adına”, dedi Sokrates, “çünkü güzel bir koşucu olan insan, güzel bir güreşçi olan bir başkasına benzemeyebilir; güzel bir savunma aracı olan kalkan, güçlü ve hızlı fırlatılışıyla güzel olan mızraktan son derece farklı olabilir.” 5. “Ama senin cevabın, iyi bir şey biliyor musun diye sorduğunda verdiğin karşılıktan farklı değil.” – “Sen iyi ile güzeli başka şeyler mi sanıyorsun? Aynı ölçütle değerlendirildiğinde her şeyin hem güzel hem iyi olduğunu bilmiyor musun? İlk başta erdem bir şeye göre iyi, başka bir şeye göre güzel değildir; sonra insanlara aynı şekilde ve aynı ölçüt üzerinde güzel ve iyi denir; insanların bedeni de aynı ölçüt üzerinde güzel ve iyi görünür; insanların kullandığı her şeyin yararlı olduğu şey açısından güzel ve iyi olduğu düşünülür.”

¹⁹ Sokrates burada Aristippos'un saldırısını savuşturmak için sofistlik bir tutum içine girer. Asıl amacı, erdemın çeşitli görünümünün arkasındaki mutlak erdeme dikkat çekmektedir. Ama burada tam tersi yoldan, başka bir şeyle ilgili olmayan mutlak iyiyi reddederek, bunu ilintili ve görelı bir kavram haline getirir. Aristippos diyalektik açıdan onunla başa çıkacak güçte değildir.

6. “Peki, pislik kovası da güzel mi?” – “Zeus hakkı için güzel! Ve altın bir kalkan çirkin, eğer gördükleri iş bakımından, biri iyi öteki kötü yapılmışsa.” – “Sen aynı şeyin hem güzel hem çirkin olduğunu mu söylüyorsun?” 7. “Zeus hakkı için, öyle: hem güzel hem çirkin; çünkü çoğunlukla açlığa iyi gelen şey ateş için kötüdür ve ateşe iyi gelen şey açlık için kötüdür; çoğunlukla koşu için güzel olan güreş için çirkindir ve güreş için güzel olan koşu için çirkindir: her şey amacına uygun olduğu ölçüde iyi ve güzeldir, amacından uzaksa, kötü ve çirkindir.”

8. Evlerin güzel ve kullanışlı olmaları gerektiğini söylerken, sanırım, nasıl ev yapmak gerektiğini öğretiyordu. Şöyle demişti: “Gerektiği gibi bir ev sahibi olmaya niyetlenen kişi, rahat yaşanacak ve kullanışlı bir ev olmasına bakmalı, öyle değil mi?”. 9. Bu onaylandıktan sonra, şöyle sürdürdü: “Yazın serin, kışın sıcak bir ev hoş değil midir?”. Bu da kabul edildikten sonra, “Güneye bakan evlerde kışın güneş iç kısımları ısıtır, yazın da tepemize yükselip çatı üzerinden geçerek gölge yapar. Bunun böyle olması iyi ise, güneye bakan tarafı daha yüksek yapmalı ki, kış güneşi engellemesin, kuzeye bakan tarafı da daha alçak yapmalı ki, soğuk rüzgarlar içeri girmesin. 10. Kısaca söylemek gerekirse, insana her mevsimde hoş bir sığınak olan ve malını en güvenli bir şekilde koruyan ev, doğal olarak en rahat ve en kullanışlı evdir. Resim ve süslemeler bizi verdikleri sevincin daha çoğundan yoksun ederler. – Tapınak ve sunaklar için de en uygun yerin, göz önünde ve zor gidilen yerler olduğunu söylüyordu: çünkü insanın bunları görerek dua etmesi ve kendini ruhen temiz hissettiği zaman buralara gitmesi hoştur.

IX. Bir seferinde de Sokrates’e yiğitliğin öğrenilerek mi kazanıldığı yoksa doğuştan mı olduğu sorulduğunda, “Sanırım”, dedi, “tehlike karşısında bir ruh doğal olarak bir başkasından daha metin olur, tıpkı ağır işler karşısında bir bedenın ötekinden daha güçlü yaratıldığı gibi; nitekim, aynı yasalar ve gelenekler içinde yetişmiş insanların yiğitlik bakımından birbirinden çok farklı olduklarını görüyorum. 2. Gene de her insanın eğitim ve çalışmayla yiğitlik konusunda geliştirebileceğine inanıyorum; nitekim, İskitlerle Trakyalılar ellerine kalkan ve mızrak alarak Ispartalılarla savaşmadıkları besbelli; Ispartalıların da hafif kalkan ve kargılarla Trakyalılara karşı, oklarla İskitlere karşı savaşmayı göze almadıkları ortada. 3.

Aynı şekilde başka bakımlardan da insanların yaratılıştan birbirlerinden farklı olduklarını, ama çalışmayla geliştiklerini görüyorum. Dolayısıyla, açık ki, yaratılıştan yetenekli olsun zayıf olsun, herkes hangi alanda adını duyurmak istiyorsa, bunu öğrenmeli ve çalışmalıdır²⁰.

4. Sokrates bilgelikle ölçülülük arasında ayırım yapmaz, kişi güzel ve iyiye anlayıp buna göre davranıyorsa, çirkin olanı bilip bundan kaçınıyorsa, onun bilge ve ölçülü olduğuna hükmederdi. Doğru olanı bildiği halde tersini yapanları bilge ama ölçüsüz görüp görmediği sorulduğunda, “Kesinlikle! Bunlar bilgelikten uzak ve ölçüsüz kişilerdir”, dedi; “bence herkes olasılıklar arasından kendine en uygun olanı seçip öyle davranır; dolayısıyla doğru davranmayanları ne bilge ne de ölçülü sayarım.” 5. Bütün öteki erdem türleri gibi, adaletin de bilgelik olduğunu söylüyordu. Çünkü adaletle ve erdemle yapılmış bütün işler güzel ve iyidir; kişi bunu bildiği halde, bunların yerine başka bir şey seçemez, bilmeyen ise doğru davranamaz, davranmaya kalksa bile başaramaz; böylece bilgeler güzel ve iyi işler yaparlar, bilge olmayanlar yapamazlar, yapmaya kalksalar başaramazlar. Adaletli işler ve bütün öteki güzel ve iyi işler erdemle yapıldığına göre, adaletin ve bütün öteki erdemlerin bilgelik olduğu apaçık belli. 6. Ona göre, delilik bilgeliğin karşıtıydı, ama bilgisizliği delilik saymıyordu; deliliğe en yakın şeyin kendini tanımamak ve bilmediği şeyi bildiğini sanmak olduğunu düşünüyordu. İnsanlar çoğunluğun bilmediği konularda yanılana deli demez, ama herkesin bildiği konularda yanılana deli der; 7. örneğin, sur kapılarından geçerken eğilmek zorunda kalacak kadar iri olduğunu sanan birine, evleri yerinden kaldıracak ya da herkesin olanaksız gördüğü şeyi yapmaya kalkacak kadar güçlü olduğunu sanan birine deli denir; [insanlar küçük konularda yanılanları deli saymazlar, ama güçlü tutkuya “aşk” dedikleri gibi, büyük çılgınlığa da “delilik” derler].

8. Kıskançlığın ne olduğunu incelerken, bunun bir tür üzüntü olduğunu keşfetti, ama dostların talihsizliğine ya da düşmanların talihine duyulan gibi bir üzüntü değil. Bazıları, insanın dostlarından birinin başarısı karşısında üzüntü duymasına şaşıttıklarını söyleyince,

²⁰ Erdemin öğretilabilir olması Sofistlerin en önemli görüşlerinden biridir. Bu görüşü Protagoras Platon’un aynı adlı diyalogunda savunur.

bazı insanların böyle olduklarını hatırlattı: insanlar dostları kötü durumdayken onlara yüz çevirmedikleri, hatta talihsizliğe uğradıklarında yardım ettikleri halde, durumları iyiyken, onları çekemezler. Gene de akıllı başında insanlar böyle duygulara kapılmazlar, akılsızlar ise bunu hep yapar.

9. Dinlenme zamanı üzerinde inceleme yaparken, insanların boş zamanlarında bir şeyler yaptıklarını farketti: nitekim, taş oynayanlar da, soytarılık yapanlar da bir şey yapıyorlar; ama bunların hepsi boş şeylerle uğraşıyorlar; çünkü daha iyi bir şey yapabilirler. Gerçekten de, iyiyi bırakıp daha kötüsüyle uğraşmak için hiç kimsenin boş zamanı olmamalı; insan bunu yaparsa, bir şey yapmasını engellediği için, kötü bir şey yapıyor demektir.

10. Ellerinde asa taşıyan kimselerin değil, seçim ya da kurayla işbaşına gelenlerin, zorla ya da hileyle yönetimi ele geçirenlerin değil, yönetmeyi bilen insanların kral ve arkhont olduklarını söylüyordu. 11. Yöneticinin görevi gerekeni buyurmaktır, yönetilen de ona boyun eğmek zorundadır: bu düşünce kabul edildikten sonra, gemide bilenin yönettiğini, gemi sahibi ile gemide bulunan bütün adamların bu bilene boyun eğdiğini gösteriyordu; çiftçilik konusunda toprak sahipleri, hastalık konusunda hastalar, beden eğitimi konusunda beden eğitimi yapanlar ve bir bakımın söz konusu olduğu bütün alanlarda, kişi kendine bakmayı biliyorsa, sorun yok; ama bilmiyorsa, el altında bulunan uzmanlara boyun eğmekle kalmamalı, el altında bir uzman yoksa, gerekeni yapmak için adam gönderip danışmalı ve dediğini yerine getirmelidir. Yün dokumak söz konusu olduğunda, kadınların erkekleri yönettiğini ileri sürüyordu, çünkü onlar nasıl dokunması gerektiğini biliyorlardı. Oysa erkekler bilmiyordu. 12. Buna karşı, bir tiranın iyi danışmanlara boyun eğmeye-bileceği söylenebildiğinde, “İnsan doğru konuşan birini dinlemezse bunun cezasını çekeceğine göre, nasıl boyun eğmez? İnsan herhangi bir konuda doğru konuşana boyun eğmezse, kesinlikle hata yapar, hata yapınca da bunun cezasını çeker.” 13. Bir tiranın iyi düşünen danışmanı öldürebileceği söylendiğinde de, “Sanıyor musun ki, bir tiran en iyi yardımcılarını öldürdüğü zaman, bundan hiç zarar görmez, ya da rastlantı sonucu bir zarara uğrar? Sanıyor musun ki, böyle davranmakla kendisi de kısa sürede mahvolacak yerde, kendini kurtarır?”.

14. Bir gün birisi Sokrates'e insanın yapacağı en iyi işin ne olduğunu sorunca, "Başarılı olma" diye karşılık verdi. Talihi de bir iş sayıp saymadığını sorduğunda, "Bence talih ve eylem birbirinin tam tersidir; çünkü insanın gereksindiği bir şeyi aramadan bulması talihtir, ama insan bir konuda öğrenim görüp çalışa didine başarılı olursa, bu başarıdır; ve bence böyle yapanlar başarılı olurlar." 15. Tanrının en çok sevdiği ve en iyi insanlar çiftçilikte olsun, hekimlikte olsun, politikada olsun başarılı olan insanlardır; hiçbir konuda başarılı olmayan insan, yararlı olmadığı gibi tanrının sevgisinden de yoksundur, diyordu.

X. Bunun yanında, sanatla uğraşan kişilerle ve meslekten sanatçılarla konuşurken de onlara yararı dokunuyordu. Bir gün ressam Parrhasios'un yanına gidip onunla konuşurken, "Resim görünen nesneleri mi canlandırır, Parrhasios?" diye sordu; "Çukur ve yüksek, koyu ve açık, sert ve yumuşak, sarp ve düz, yeni ve eski cisimleri renk aracılığıyla canlandırıp taklit ediyorsunuz." 2. "Doğru söylüyorsunuz", dedi. "Güzel şekiller çizerken, bir insanda her şeyi kusursuz bulmak kolay olmadığına göre, her birinden en güzel yanlarını alarak tüm bedeninin güzel görünmesini sağlıyorsunuz." 3. "Evet, böyle yapıyoruz." – "Peki ya en çekici, en hoş, en dostça, en çok istenen ve en sevimli ruh durumu? Yoksa bunlar taklit edilemez mi?" – "Ne ölçüsü ne rengi olan, ne de senin az önce söylediğin nitelikleri taşıyan ve kesinlikle gözle görülmeyen bir şey nasıl taklit edilebilir ki Sokrates?" 4. "Bir insanın karşısındakine dostça ya da düşmanca baktığı olmuyor mu?" – "Elbette." – "Bu bakış gözlerde canlandırılmaz mı?" – "Kuşkusuz." – "Sence dostların başına gelen kötülük ve iyilik karşısında, onlar için kaygı duyanlarla duymayanların yüzünde aynı ifade mi vardır?" – "Zeus adına, hiç olur mu! iyi bir şey olmuşsa, insanın yüzü güler, kötü bir şey olmuşsa, yüzü asılır." – "Öyleyse, bunu da canlandırmak mümkün değil mi?" 5. "Elbette", dedi. "Ama aslında yücelik ve özgürlük, alçaklık ve kölelik, ölçülülük ve akıl, küstahlık ve aptallık hareket halinde olsun olmasın insanın yüzünden ve tavırlarından belli olur." – "Haklısın." – "Öyleyse, bunlar da taklit edilebilir, öyle değil mi?" – "Elbette," – "Karakteri güzel, iyi ve sevimli insanlar görmeyi çirkin, kötü ve sevimsiz insanlar görmekten daha hoş bulmuyor musun?" – "Zeus adına, arada çok büyük fark var, Sokrates."

6. Yontucu Kleiton'un yanına gidip onunla konuşurken, "Görüyorum ki, heykellerini yaptığın koşucular, güreşçiler, yumruk dövüşçüleri ve pankreasçılar çok güzel, Kleiton; insanın gözüne en hoş gelen şey de, heykellerinin canlı gibi görünmesi; bunu nasıl sağlıyorsun?" diye sordu. 7. Kleiton birden ne söyleyeceğini bilemeyip cevap vermeyince, "Aslında, heykellerinin daha canlı görünmesi, eserlerinde yaşayanların görünümünü canlandırman sayesinde değil mi?" - "Öyle." - "Bedendeki hareketleri çömelmiş ve uzanmış, büzülmüş ve gerilmiş, gergin ve gevşek canlandırmakla heykellerinin aslına daha benzer ve daha inandırıcı görünmesini sağlamıyor musun?" - "Elbette", dedi. 8. "Hareket halindeki bedenlerin duygularını da taklit etmek seyredenlerde bir hoşlanma yaratmıyor mu?" - "Herhalde." - "Savaşçıların ürkütücü bakışlarını ve zafer sevincini yaşayanların ifadesini de taklit etmeli değil mi?" - "Kuşkusuz." - "Öyleyse", dedi Sokrates, "yontucu dış görünümle birlikte ruh durumunu da canlandırmalıdır."

9. Zırh ustası Pistias'ın yanına gittiğinde Sokrates'e iyi yapılmış zırhlarını gösterdi. "Hera aşkı için, ne güzel bir buluş, Pistias! Zırh insanın korunması gereken yerlerini örtüyor, ama kolların hareketini engellemiyor", dedi. 10. "Ama şöyle bakalım Pistias, ötekilerden daha dayanıklı ve daha pahalı zırhlar yapmadığın halde, neden daha yüksek fiyattan satıyorsun?" - "Çünkü bedene tam oturan, iyi orantılı zırhlar yapıyorum, Sokrates." - "Orantı derken, ölçüyü mü yoksa ağırlığı mı ileri sürüp daha yüksek değer biçiyorsun? Çünkü sanırım, hepsini birbirine eşit ve aynı yapmıyorsun, eğer bedene tam oturan zırhlar yapıyorsan." - "Zeus adına, elbette öyle yapıyorum; çünkü bu olmazsa, zırh bir işe yaramaz." 11. "Ama bazı bedenler orantılı, bazıları orantısız değil midir?" - "Kuşkusuz." - "Öyleyse, orantısız bir bedene iyi oturan zırhı nasıl orantılı yapıyorsun?" - "Üstüne oturarak; çünkü bedene oturan zırh orantılı demektir." 12. "Anlaşılan, orantıyı kendi başına değil, ilgili kişiye göre tanımlıyorsun; aynı şekilde kişiye uygun kalkan da, manto da, başka şeyler de senin düşüncene göre orantılı. 13. Kişiye uygun olmanın belki başka bir yararı daha var, hem de öyle küçük bir yarar değil." - "Biliyorsan bana da söyle Sokrates", dedi. "Aynı ağırlıkta olmakla birlikte, bedene uyan zırhlar uymayanlardan daha az ağırlık yapar. Çünkü bedene uymayan zırh bütün ağırlığını omuzlara bindirir ya da bedenın başka bir yerine baskı yapar; böylece

zor taşınır ve rahatsız hale gelir. Buna karşılık bedene uygun zırhın ağırlığı köprücük kemiği, kürek kemiği, omuz, göğüs, sırt ve karın arasında dağılır; böylece yük olmaktan çok bir katkısı olur.” 14. “Eserlerime neden bu kadar yüksek değer biçtiğimi sen kendin söyledin; gene de bazıları süslü ve altın işlemeli zırh almayı tercih ediyor.” – “Bu yüzden bedenlerine uymayan zırh alıyorlarsa, süslü ve altın işlemeli bile olsa kötü bir alış veriş yapıyorlar. 15. Beden hiçbir zaman hareketsiz olmadığına göre, tersine kimi zaman eğilip kimi zaman doğruluğuna göre, bedene tam oturan zırh nasıl uyuyor?” – “Hiç uymuyor.” – “Yani senin demek istediğin, tam oturan zırh uygun değildir, kullanırken rahatsızlık vermeyen zırh uygundur, öyle mi?” – “Kendin söyledin zaten Sokrates, ve kesinlikle haklısın.”

XI. Bir zamanlar Atina’da Theodote adında güzel bir kadın vardı: gönlünü çelen herkesle birlikte olan türden bir kadın. Sokrates’in yanında bulunanlardan biri onu anıp bu kadındaki güzelliğin sözcüklerle anlatılamayacağını söyledi ve ekledi: ressamın onun resmini yapmaya gidiyorlarmış, o da bütün güzelliğini onlara sergiliyormuş. Bunun üzerine Sokrates, “Gidip bir bakmalı”, dedi; “çünkü anlatılanlara bakarak güzelliğinin sözcüklere sığıp sığmadığını anlamak mümkün değil.” Bunları anlatan kişi, “Zaten geldik bile; beni izleyin”, dedi. 2. Böylece Theodote’nin evine geldiler ve onu bir ressamın karşısında poz verirken gördüler. Ressam işini bitirince, “Arkadaşlar”, dedi Sokrates, “bize güzelliğini gösterdiği için biz mi Theodote’ye teşekkür edeceğiz, yoksa ona baktık diye o mu bize teşekkür edecek? Bu gösteri daha çok onun işine yarıyorsa, o bize teşekkür etmeli; ama ona bakmamız bizim işimize yarıyorsa, o zaman bizk ona teşekkür etmeliyiz, öyle değil mi?”. 3. İçlerinden biri ona ha verince, “Bizim övgümüzü kazandı”, dedi Sokrates, “ve bunu etrafa yaydığımız zaman, daha da kazançlı çıkacak; gördüğümüz güzelliğe dokunmak istiyoruz, heyecan içinde buradan ayrılacağız, ayrıldıktan sonra da onu özleyeceğiz. Sonuç olarak, biz onun kölesi olduk, o da bizim efendimiz.” Bunun üzerine Theodote şöyle dedi: “Zeus hakkı için, eğer böyleyse, bana baktığınız için ben size teşekkür borçluyum.” 4. Sonra Sokrates onun görkemle süslenmiş olduğunu gördü; yanında duran annesi özenle giyinmiş ve süslenmişti; iyi görünümlü ve bakımlı birçok kölesi vardı, evi de her bakımdan zengin döşenmişti. “Söyle bana Theodote”, dedi, “toprağın var mı?” – “Hayır.” – “Gelir getiren bir evin?” – “Hayır, yok.” – “Ya

el işçilerin –” – “El işçilerim de yok.” – “Peki, geçimini nereden sağlıyorsun?” – “Biri benimle dost olup yardım etmek isterse, geçimimi o sağlıyor.” 5. “Hera adına, güzel bir kazanç Theodote! Bir sürü koyuna, keçiye, sığıra sahip olmaktansa, böyle bir dost sürüsüne sahip olmak daha iyi. Ama dost edinmede sinek gibi üzerine konması için şansına mı güveniyorsun, yoksa kendin mi bir düzen kuruyorsun?” 6. “Bunun için nasıl bir düzen kurabilirim ki?”, dedi. “Zeus adına örümceğinkinden daha uygun bir düzen; nitekim, bunların yaşamak için nasıl avlandıklarını bilirsin: incecik bir ağ doku-yarak buna takılan her şeyi yerler.” 7. “Yani bana da bir tür tuzak kurmamı mı öğütlüyorsun?” – “En değerli av olan dost avının böyle, yolunu bulmadan gerçekleşeceğini düşünmemelisin. Pek değerli bir av olmadığı halde, tavşan avcılarının bir sürü tuzak kurduklarını bilmiyor musun? 8. Tavşanlar beslenmeye gece çıktıkları için, yan-larına gece avlanmaya alıştırılmış köpekler alıp bunları öyle avlar-lar; tavşanlar gün doğduktan sonra kaçıp saklandıkları için, beslen-dikleri yerden yuvalarına kadar koklayarak izlerini sürecektir başka köpekler kullanırlar; tavşanlar açık alanda koşarak kurtulacak kadar hızlı koşan hayvanlar oldukları için, avcılar da onları kaçarken yakalayacak hızlı köpekleri vardır; ama bazıları bu köpeklerden de kaçtığı için, avcılar kaçtıkları yollara ağ gerip onları yakalarlar.” 9. “Ben dostlarımı ne tür bir araçla avlayacağım?” – “Zeus adına, köpek yerine, zengin ve zevk sahibi dostların izini bulacak, bulduktan sonra da onları senin tuzağına düşürecek birini bulmalısın.” 10. “Nasıl bir tuzak bu benimki?” – “Çok iyi yakalayan bir tuzak: be-denin. Bu bedeninin içinde öyle bir ruh var ki, bir bakışla hoşla gitmeyi, bir şey söyleyip sevindirmeyi, sana ilgi gösteren birini incelikle ka-bul etmeyi, şehvet düşkününü başından saymayı, dostun hasta-landığında onu kaygıyla ziyaret etmeyi, başarısını sevinçle kutla-mayı ve sana aşırı ilgi gösteren dostunu bütün ruhunla memnun etmeyi o sayede biliyorsun. Gösterdiğin sevginin ince ve içten bir sevgi olduğunu iyi biliyorum; dostlarından hoşlandığını ve onları sözlerinle değil, hareketlerinle kazandığını da biliyorum.” – “Zeus hakkı için”, dedi Theodote, “ben bu çarelerin hiçbirini kullanmı-yorum.” 11. “Ama bir insana karşı doğal ve içten davranmak çok farklı bir şey. Çünkü zor yoluyla dost kazanıp yanında tutamazsın; bu av iyilik yaparak ve zevk vererek yakalanır ve bu sayede kalıcı olur.” 12. “Haklısın”, dedi. “Her şeyden önce, sana ilgi gösteren

kimselerden onlara sıkıntı vermeyecek şeyler istemeli, sonra bu iyiliğe aynı şekilde karşılık vermelisin; çünkü en çok bu şekilde sana dost olurlar, seni çok uzun süre sevenler ve büyük iyilikte bulunurlar. 13. Sende olan armağanı istendiği zaman verirsen, bu çok hoşadır; çünkü biliyorsun, en lezzetli yemekler bile istenmeden sunulursa, lezzetsiz gelir, karnı tok olanların midesini bulandırır; ama acıktıktan sonra sunulursa, kötü bile olsa, lezzetli gelir.” 14. “Bende olana karşı nasıl açlık uyandırabilirim?” – “Zeus hakkı için, her şeyden önce tok olanlara doyunlukları geçip yeniden isteyinceye kadar sunmaz ve akıllarına sokmazsan, sonra da istedikleri zaman, olabilecek en ince davranış içinde gönülsüz davranıp şiddetli bir arzu duyuncaya kadar bunu akıllarına sokarsan: o zaman bu aynı armağan istenmeden verilenden çok daha farklı olur.” 15. Theodote şöyle söyledi: “Dost avcılığında neden bana yardımcı olmadın, Sokrates?” – “Zeus adına, beni ikna edersen.” – “Seni nasıl ikna edebilirim?” – “Eğer bana gereksinimin varsa”, dedi Sokrates, “bunun yolunu sen kendin arayıp bulacaksın.” 16. “Öyleyse, sık sık beni görmeye gel”, dedi. Sokrates de işsiz güçsüz oluşuna takılarak, “Ama Theodote”, dedi, “boş zaman bulmam o kadar zor ki: devlet işleriyle özel işlerim zamanımın çoğunu alıyor; gece gündüz yakamı bırakmayan birçok kadın var, bunlar benden iksir ve büyü öğreniyorlar.” 17. “Bunu da mı biliyorsun, Sokrates?” – “Apollodoros ile Antisthenes’in niçin yanımdan hiç ayrılmadıklarını sanıyorsun? Kebes ile Simmias Thebai’den kalkıp neden yanıma geldiler? Bütün bunların iksir, büyü ve sihir çarkı²¹ olmaksızın gerçekleşmediğinden emin olabilirsin.” 18. “Çarkını bana ver de önce senin için çevireyim.” – “Ama Zeus hakkı için, ben sana kapılmak istemiyorum, senin bana gelmeni istiyorum.” – “Tabii geleceğim, yeter

²¹ Tüm eskiçağ boyunca büyüün etkili bir yeri olmuştur: temel olarak Ay’ı ya da tanrıları yeryüzüne indirmek, ölüleri diriltmek, insanları hayvana dönüştürmek, muskalarla aşk uyandırmak ve kızgın ruhlara karşı korunmak için büyü yapıldı. Gece, yeniay ve dolunay zamanı, büyü için en uygun zamanlardı ve çoğunlukla dört yol ağzlarının bulunduğu kutsal yerlerde yapıldı. Kullanılan sihir formülleri tanınmayacak şekilde bozulmuş ya da başlangıçtan beri anlamsız sözcüklerdi. Kullanılan belli başlı araçlar arasında, burada sözü edilen “çark” vardır: ‘luyğ’ aslında “bir tür ağaçkakan” anlamına gelir. Daha çok aşk büyüü olarak, bu kuş bir çarkın üstüne bağlanır ve sihirli sözler eşliğinde bu çark döndürülürdü.

ki sen kabul et.” – “Yanımda senden daha sevimli bir kadın yoksa, kabul ederim.”

XII. Sokrates öğrencilerinden biri olan Epigenes'i genç olduğu halde bedensel çöküntü içinde olduğunu görünce, “Sen kendine hiç bakmıyor musun, Epigenes?”, diye sordu. O da, “Pek ilgilenmiyorum Sokrates”, dedi. “Olympia’da yarışacak olanlardan daha çoğu gerekli değil. Yoksa günü geldiğinde Atinalıların düşmana karşı girişeceği ölüm kalım savaşı sence önemsiz mi? 2. Nitekim, savaş tehlikeleri arasında bedence iyi durumda olmadıkları için ölenlerin ya da canlarını onursuzca kurtaranların sayısı hiç de az değil; birçok kişi bu yüzden canlı yakalanıyor, yakalandıktan sonra da yazgısı böyleyse, ömrünün geri kalanını en acı kölelik koşulları içinde geçiriyor ya da büyük sıkıntıya düşüp, kimi zaman da elindekinden fazlasını ödeyerek geri kalan günlerini yoksulluk ve darlık içinde yaşıyor. Pek çok kişi de beden güçsüzlüğü yüzünden korkak görüldüğü için kötü bir ün sahibi oluyor. 3. Bedence zayıflığın bu bedelini küçümsüyor ve bu acıları kolay kaldıracağını mı sanıyorsun? Aslında ben bedenini iyi durumda tutmaya çalışan insanın katlanması gereken zorlukları bundan daha kolay ve zevkli buluyorum. Yoksa sen başka şeyler için zayıf bir bedeni güçlü bedenden ya da etkilerinden daha yararlı ve daha sağlıklı mı sayıyorsun? 4. Gerçekte, bedence iyi durumda olanlara kötü durumda olanların tam tersi olur. Bedence iyi durumda olanlar sağlıklı ve güçlüdürler; birçok kişi bu nedenle savaşta canını kurtarır ve her türlü kötü durumdan onurlu bir şekilde kaçır; birçokları da dostlarına yardım eder ve yurduna iyilik eder; bu nedenle minnet kazanır, büyük bir ün sahibi olur, en yüksek onur katlarına gelir, ömrünün gerisini daha iyi ve daha zevkli yaşar, çocuklarına da daha güzel bir gelecek hazırlar. 5. Devlet savaş için yurttaşlarını eğitmiyor diye insanın özel kişi olarak bunu savsaması gerekmez, tersine bedenine özen göstermede geri kalmamalıdır. Bil ki, herhangi bir yarışmada ya da işte bedence daha üstün olmaktan ötürü altta kalacak değilsin; çünkü insanların yaptığı her şeyde beden işe yarar: bedenin kullanıldığı her yerde olabildiğince güçlü bir bedene sahip olmak çok önemlidir. 6. Bedenin katkısının en az görüldüğü yerde bile, örneğin düşünürken, birçok kişinin bedence sağlıklı olmadığı için hata yaptığını bilmeyen var mı? Unutkanlık, yılgınlık, hoşnutsuzluk, hatta delilik genellikle bedence kötü durumda olanların zihnine üşüşür, öyle ki

bildiklerini de unuturlar. 7. Bedence iyi durumda olanlar ise güvenlik içindedirler, bedence kötü durumda olanların uğradıkları şeylere katlanma tehlikeleri yoktur; beden sağlıksızlığının yol açtığı etkilerin tersine, bedence iyi durumda olmak daha yararlıdır. Söylediklerimin tersi için aklı başında insan nelere katlanmaz ki? 8. Bedeni en güzel ve en güçlü durumdayken nasıl bir insan olacağını görmeden, ilgisizlik yüzünden yaşlanmak utanç vericidir; Kendine ilgi göstermeyenin bunu görmesine olanak yoktur: çünkü böyle bir şey kendiliğinden olmaz.”

XIII. Bir gün, adamın biri “merhaba” dediği halde karşılık almadığı için sinirlenince, “Gülünç”, dedi Sokrates, “bedence senden daha sağlıksız birine rastlayınca kızmıyorsun da, ruhça daha kaba biriyle karşılaşıncı mı sinirleniyorsun?”

2. Başka biri de yemek yemekten hoşlanmadığını söyleyince, Sokrates ‘Akumenos’un buna karşı etkili bir ilacı var’, dedi. “Neymiş?” – “Yemek yememek: yemeği kesersen, daha hoş, daha ucuz ve daha sağlıklı yaşarsın.”

3. Gene birisi evdeki içme suyunun sıcak olduğunu söyleyince, “Demek yıkanmak istediğin zaman sıcak suyun hazır”, dedi. “Ama yıkanmak için de soğuk.” – “İçmek ya da yıkanmak istediklerinde kölelerin bu durumdan yakınıyor mu?” – “Zeus adına, hayır! Her iki durumda da yakınmamalarına hep şaşmışımdır.” – “İçme suyu senin evinde mi daha sıcak, yoksa Asklepieion’da²² mı?” – “Asklepieion’da.” – “Peki, yıkanma suyu senin evinde mi daha soğuk, yoksa Amphiareion’da²³ mı?” – “Amphiareion’da.” – “Öyleyse bir düşün: belki de kölelerden ve düşünlerden daha zor beğenir birisin.”

4. Adamın biri kölesini şiddetle cezalandırıyordu; Sokrates de ona neden öfkелendiğini sordu: “Çünkü hem obur, hem aptal, gözü hiç doymadığı gibi, üstelik tembel.” – “Hiç düşündün mü, acaba hanginiz kırbacı hak ediyor? Sen mi, kölen mi?”

²² Hekim tanrı Asklepios’un tapınağı çoğunlukla tedavi merkezlerine bağlıdır: Argolis Epidauros’taki tapınağı özellikle ünlüdür. Ama Atina’da da, Akropolis’in güney yamacında bir Asklepieion vardı.

²³ Argoslu kahin ve kahraman: Yedilerin Thebai seferinde Zeus’un yıldırımını onu atı ve arabasıyla birlikte toprağın bağrına sokmuştu. Attike ile Boiotia sınırında, Oropos’ta kehanet yeri ve şifalı suları bir tapınağı vardı.

5. Adamın biri Olympia'ya gitmeyi göze alamıyordu; "Yolculuktan niçin korkuyorsun?", diye sordu Sokrates; "Evde de bütün gün dolaşmıyor musun? Oraya giderken de biraz yürüyüp kahvaltı edeceksin, biraz daha yürüyüp yemek yiyeceksin ve dinleneceksin. Beş ya da altı günde yürüdüğün yolu uzatsan, kolayca Atina'da Olympia'ya varacağını görmüyor musun? Oyalamaktansa bir gün önce yola çıkmak daha iyidir. Çünkü yolu gereğinden çok uzatma durumunda kalmak zordur, oysa bir günde daha çok yol almak insanı rahatlatır. Yola çıkarken acele etmek, yolda acele etmekten daha iyidir."

6. Başka biri de uzun bir yolculuktan sonra ölecek kadar yorulduğunu söyleyince, Sokrates ona yük taşıyıp taşımadığını sordu. "Zeus hakkı için, mantomdan başka bir şey taşımadım." - "Yalnız başına mı yolculuk yaptın, yoksa yanında adamın var mıydı?" - "Evet, biri vardı". - "Peki, eli boş muydu, yoksa bir şey taşıyor muydu?" - "Zeus adına, yaygıları ve öteki eşyaları taşıyordu." - "Yolculuktan sonra onun durumu nasıl?" - "Görünüşe göre, benden daha iyi." - "Bir düşünsene: onun yükünü senin taşıman gerekseydi, ne durumda olurdu?" - "Perişan olurum", dedi; "zaten o yükü ben taşıyamazdım ki!" - "Bir köle kadar olamamak sence idmanlı bir insana yakışır mı?"

XIV. Şölende toplananlardan bazıları az, bazıları çok yiyecek getirince, Sokrates köleye az yiyeceği ortaya koymasını ya da herkese bölüştürmesini buyurdu. Bunun üzerine çok yiyecek getirmiş olanlar, kendi getirdiklerini masaya çıkarmadan ortaya konana ortak olmaya utandılar; böylece kendi yiyeceklerini de sofraya çıkardılar. Az yiyecek getirmiş olanlardan daha fazlasını yiyemedikleri için de, çok yiyecek almaktan vazgeçtiler.

2. Sokrates bir gün davetlilerden birinin yemekleri ekmeksiz yediğini gördü; sohbet sözcüklerin anlamlarından açılınca, "hangi anlamda bir insana obur dendiğini söyleyebilir miyiz, dostlar?" dedi; "nitekim herkes yemeği varsa ekmekle yer; ve sanırım bu yüzden insana obur denmez." Oradakilerden biri de, "Denmez tabii", dedi. 3. "Peki ya biri kendini alıştırmak için değil, zevk olsun diye yemeğini ekmeksiz yiyorsa, sizce bu adam obur mudur, değil midir?". Gene biri, "Hiç de obur değildir", diye yanıtladı. İçlerinden biri de, "Ama bir lokma ekmekle bir sürü yemek yiyorsa?", diye sordu.

Sokrates şöyle dedi: “Bence böyle birine pekala obur denir; ve insanlar tanrılara ürün bolluğu için dua ederlerken, böyle biri herhalde bol yemek için dua edecektir.” 4. Sokrates bunları söylerken, bu sözlerin kendisine yönelik olduğunu düşünen delikanlı yemesini sürdürdü, ama biraz daha ekmek aldı. Sokrates de bunu farketti ve delikanlının yanında oturanlara, “Bakın bakalım”, dedi, “ekmekle yemeğini mi yiyor, yoksa yemekle ekmeğini mi yiyor?”

5. Gene bir gün şölende oturanlardan birinin bir parça ekmekle bir sürü yemek yediğini görünce, “[Bir yandan çok yiyen], bir yandan da bütün sos çeşitlerini bir seferde ağzına atan kişinin hazırladığından daha pahalı bir mutfak ya da daha zararlı yemek olabilir mi? Nitekim, böyle biri aşçıların karıştırdığından daha fazlasını karıştırarak daha masraflı yiyecekler hazırlar; aşçıların birbirine uymuyor diye karıştırmadıkları şeyleri birbirine katar; ve eğer doğrusunu aşçılar yapıyorsa, onun yaptığı yanlıştır, üstelik de onların sanatını bozar. 6. Bir yanda en usta aşçılar dururken, bu sanatta hiçbir iddiası olmadığı halde onların yaptığını değiştirmek kadar gülünç bir şey var mı? Çok yemeye alışmış insanın başına da bir şeyler gelir: çünkü yemek çeşiti fazla olmayınca, çok yemeye alışmış kişi bunun eksikliğini duyar; buna karşılık bir parça ekmekle bir tabak yemek yemeye alışkın kişi çeşit fazla olmadığı zaman, bununla rahatça yetinir.”

7. Sokrates Attike lehçesinde “güzel bir şölen yapmak” sözcüğünün “yemek yemek” anlamına geldiğini söylerdi: bu sözcükteki “güzel” ekinin ruha da bedene de zarar vermeyen ve kolay bulunur şeyler yemek anlamında eklediğini belirtirdi; böylece “güzel bir şölen yapmak” terimini düzenli yaşayan kimseler için kullanırdı.

IV. KİTAP

I. İşte Sokrates'in her konuda ve her şekilde insanlara yararı dokunuyordu, öyle ki biraz araştırıp doğru algılayan birkimse, nerede ve hangi konuda olursa olsun, hiçbir şeyin Sokrates ile birlikte olmak ve onun yanında yaşamak kadar yararlı olmadığını anlardı; bir arada olmadıkları zaman bile onu hatırlamak, bu çevreden ve onu anlayan kişiler için hiç de küçük bir yarar sağlamıyordu. Çünkü şakalaşırken de ciddi konularda konuşurken de yanındakilere yararı dokunuyordu. 2. Sık sık şu ya da bu insanı sevdiğini söylerdi, ama bedence güzel yaratılmış olanları değil, ruhça erdemli olanları beğendiği açıktı. Yaratılıştan iyi olanları dikkat ettikleri şeyi çabuk öğrenmelerinden, öğrendikleri şeyi unutmamalarından, ev ve devlet yönetiminde, kısaca insan ve iş ilişkilerinde gerekli olan bütün bilgileri öğrenmek istemelerinden anlıyordu. Bu şekilde eğitilmiş kimselerin yalnız kendileri mutlu olmakla ve evlerini iyi yönetmekle kalmayıp, öteki insanlarla devletleri de mutlu ettiğine inanıyordu. 3. Herkese aynı şekilde yaklaşmazdı; yaratılıştan yetenekli olduklarına inanıp eğitimi küçümseyenlere, üstün yetenekli görünen insanların özellikle eğitime gereksindiklerini söylüyor, canlı, güçlü ve en iyi cins atların daha tayken eğitildikleri taktirde, son derece yararlı ve en iyi atlar haline geldiklerini, ama eğitilmezlerse, azgın ve en kötü atlar olduklarını ileri sürüyordu; vahşi hayvanlar karşısında dirençli, saldırgan ve en iyi cins köpeklerden de iyi eğitilmiş olanların avcılıkta son derece yararlı ve iyi olduklarını, eğitilmeyenlerin ise kötü, azgın ve söz dinlemez olduklarını söylüyordu. 4. Aynı şey yaratılıştan yetenekli, ruhen güçlü ve üstlendikleri şeyi en iyi yapmaya hazır insanlar için de geçerlidir: bunlar eğitim görüp neyin gerekli olduğunu öğrendikten sonra, son derece yararlı ve üstün insanlar olurlar; en büyük iyilikleri yaparlar; ama eğitim ve öğretim görmezlerse, son derece kötü ve zararlı olurlar: Çünkü gerekli olan konusunda nasıl karar vereceklerini bilmedikleri için, çoğunlukla kötü işlere bulaşırlar, kendilerini beğenmiş ve ateşli oldukları için, azgın ve inatçıdır, bu nedenle de en büyük kötülükleri yaparlar. 5. Zenginlikleriyle böbürlenip eğitime gerek olmadığına, istedikleri şeyi elde etmek ve insanlardan saygı görmek için zenginliğin yeterli ola-

cağına inananları da şöyle uyarıyordu: yararlı ile zararlıyı birbirinden ayırdetmeyi öğrenmeden bunu yapabileceğini düşünen insan aptaldır; bu ayrımı yapmadan zenginliği ile istediği şeyi elde etmekle yararlı bir iş yapabileceğini düşünen de aptaldır; yararlı olanı yapamadığı halde başarılı olduğunu, geçimini [güzelce ve] yeterince sağladığını düşünen budaladır; hiçbir şey bilmediği halde zenginliği ile erdemli görüneceğini ve hiç de erdemli görünmediği halde, onurlandırılacağını sanan da budaladır.

II. Şimdi de, çok iyi eğitim aldıklarına inanıp bilgelikleriyle gururlananlara nasıl davrandığını anlatacağım. Yakışıklı Euthydemos'un en ünlü ozanlarla sofistlerin eserlerini toplayıp bunun sonucunda kendini bilgelikte yaşlılarının üstünde gördüğünü, konuşma ve iş yapma alanlarında herkesin üstünde sivrileceğine ilişkin büyük umutlar beslediğini farketmişti; genç yaşından ötürü daha agoraya gelemediğini, ama bir iş olduğunda agora yakınlarında bir saraç dükkanına oturduğunu duyunca, yanına birkaç kişi alıp oraya gitti. 2. Önce içlerinden biri Themistokles'in bir bilgenin yanında bulunduğu için mi, yoksa yaratılışı gereği mi yurttaşların üstünde sivrildiğini sordu: öyle ki güçlü bir adam gerektiğinde bütün gözler ona çevriliyordu; Sokrates de Euthydemos'u harekete geçirmek için, "Küçük el sanatları bile usta hocalar olmadan geliştirilemezken, en büyük sanat olan devlet yönetiminin insanlarda kendiliğinden oluştuğunu düşünmek saflıktır." dedi. 3. Gene bir gün Euthydemos oralardayken, Sokrates onun gruptan ayrıldığını ve Sokrates'in bilgeliğine hayran görünmekten kaçındığını görünce, "Bakın arkadaşlar, şu Euthydemos yaşı tutup devlet ona konuşma fırsatı tanıyınca, akıl vermezlik etmeyecek; bugünkü gidişinden bu anlaşılıyor. Ve bence başkalarından bir şey öğrenmiş görünmemeye özen göstererek konuşmasına güzel bir giriş hazırlamıştır. Konuşmasına başlarken herhalde şöyle bir giriş yapacak: 4. "Ey Atinalılar, şimdiye kadar hiç kimseden hiçbir şey öğrenmedim, konuşma ve eylem alanında birtakım ustalar olduğunu duyduğum halde, bunlarla bir araya gelmeye çalışmadım, bu ustalardan birinin bana hocalık etmesini istemedim. Tam tersine! Birinden bir şeyler öğrenmek bir yana, öğreniyor görmekten de sürekli kaçtım. Gene de size aklıma kendiliğinden gelen şeyleri öğütleyeceğim." 5. Devletten hekimlik görevi almak isteyenler için de böyle bir giriş uygun olabilir; onlar da konuşmalarına şöyle başlayabilirler. "Ey Atinalılar, hekimlik sanatını şimdiye kadar hiç kimse-

den öğrenmedim, hekimlerden hiçbirinin de bana hocalık etmesini istemedim. Hekimlerden bir şey öğrenmek bir yana, bu sanatı öğrenmiş görünmekten de sürekli kaçındım. Ama gene de bu hekimlik görevini bana verin: çünkü sizin üzerinizde deneyerek öğreneceğim.” Oradakilerin hepsi bu girişe güldüler. 6. Euthydemos’un Sokrates’in söylediklerine dikkat ettiği, ama sessiz kalmasının kendisine bilge havası vereceğini düşünerek ağzını açmamaya çalıştığı anlaşıncı, Sokrates onun bu havasına son vermek için, “Hayret doğrusu”, dedi, “kithara ya da flavta çalmak, ata binmek ya da bunun gibi bir şeyde usta olmak isteyenler, ustası olmak istedikleri konuda aralıksız çalışırlar, hem de kendi başlarına değil, o konunun uzmanları yanında; onların gösterdiği yolda çalışmak için her şeyi yaparlar ve her şeye katlanırlar, çünkü başka türlü kendilerini göstermeleri olanaksızdır. Ama söz söyleme ve devlet işleri alanında güçlü olmak isteyenlerden bazıları, hiçbir hazırlık ve çalışma yapmadan, bunu birdenbire kendiliğinden yapabileceklerini sanıyorlar. 7. Bu konuda çalışan bunca insan arasında başarılı olanlar ne kadar azsa, bu işin ötekilerden o kadar zor olduğu ortadadır. Şurası açık ki, politikaya girmek isteyenlerin ötekilerden daha geniş ve daha sağlam bir eğitime gereksinimleri vardır”. 8. Başlangıçta Euthydemos bu sözleri dinlerken Sokrates yukarıdaki gibi konuşuyordu; ama konuştukça onun çekip gitmeye niyeti olmadığını ve hevesle dinlediğini görünce, kendisi saraç dükkanına doğru gitti; Euthydemos da yanına oturunca, şöyle dedi: “Söyle bakalım, Euthydemos, duyduğuma göre bilge denen kişilerin birçok eserini toplamışsın; doğru mu bu?”. Euthydemos, “Zeus adına, doğru Sokrates; hala da toplayabildiğim kadar topluyorum.” 9. “Hera adına, sana hayranım!”, dedi Sokrates, “Çünkü altın ve gümüş hazineler yerine bilgeliği tercih etmişsin. Belli ki, altınla gümüşün insanları daha iyi kılmadığına, bilge kişilerin düşüncelerine sahip olanların erdemle zenginleştiğine inanıyorsun.” Euthydemos bunları duyunca sevindi; Sokrates’e erdemi doğru yolda aradığı izlenimini verdiğini düşündü. Sokrates de onun bu övgüden hoşlandığını anladı ve şöyle dedi: 10. “Hangi konuda usta olmak istiyorsun da bu kitapları topluyorsun, Euthydemos?” Euthydemos ne karşılık vereceğini düşünürken bir süre sessiz kalınca, Sokrates yeniden sordu: “Yoksa hekim mi olmak istiyorsun? Çünkü hekimlik üzerine çok eser var.” Euthydemos, “Zeus adına, hayır!”, diye yanıtladı. “Peki, mimar mı olmak istiyor-

sun? Bu da bilgili insan gerektirir.” – “Hayır, kesinlikle.” – “Theodoros gibi iyi bir matematikçi mi olmak istiyorsun?” – “Matematikçi de değil.” – “Ya yıldız bilimci?”, diye sordu, ama aldığı karşılık olumsuzdu. “Yoksa rhapsod mu olacaksın, Homeros’un bütün destanlarını aldığını söylüyorlar.” – “Zeus adına, hayır! Rhapsodların destandan iyi anladıklarını, ama öte yandan çok aptal olduklarını biliyorum.” 11. “Sakın insanların politikacı ve yönetici olmalarını, kendilerini olduğu kadar başkalarını da yönetmelerini ve yararlı olmalarını sağlayan erdemi arzuluyor olmayasın?” Euthydemos, “İşte ben bu erdemi istiyorum”, diye yanıtladı. “Zeus hakkı için”, dedi Sokrates, “en güzel erdemi ve en büyük sanatı istiyorsun! Çünkü bu kralların sanatıdır ve krallık sanatı diye adlandırılır. Peki, insanını adaletli olmadan bu sanatta iyi olup olmayacağını hiç düşündün mü?” – “Elbette. Adalet olmadan iyi bir yurttaş olmak da mümkün değildir.” 12. “Demek bunu başardın?” – “Bir başkasından daha az adaletli göründüğümü sanmıyorum, Sokrates.” – “Pekala; yapı ustalarında olduğu gibi, adaletli kişilerin de eserleri var mıdır?” – “Vardır tabii.” – “Yapı ustaları kendi eserlerini ortaya koyabildikleri gibi, adaletli kişiler de kendi eserlerini açıklayabilirler mi?” – “Adaletin eserlerini açıklayamayacağımdan mı korkuyorsun? Zeus adına, adaletsizliğin eserlerini de açıklayabilirim: her gün o kadar çok adaletsizlik görüyor ve duyuyoruz ki!” 13. “İster misin, bir tarafa A harfini, bir tarafa da B harfini yazalım; sonra da adaletin eseri olarak düşündüğümüz şeyi A’nın altına, adaletsizliğin eseri olarak düşündüğümüzü de B’nin altına yazalım?” – “Sence gerekliyse, öyle yap.” 14. Sokrates bunları yazdıktan sonra, “İnsanlar arasında yalancılık var mıdır?” diye sordu. “Vardır.” – “Bunu nereye yazalım?” – “Besbelli ki adaletsizliğin altına.” – “Peki aldatmak var mıdır?” – “Elbette.” – “Bunu nereye koyalım?” – “Gene adaletsizliğe.” – “Ya hırsızlık?” – “Bunu da öyle.” – “Özgür insanları köle olarak satmayı?” – “O da aynen.” – “Peki, bunlardan hiçbirini adalete koymayacak mıyız, Euthydemos?” 15. “Bu korkunç bir şey olur.” – “Ama ya komutanın biri adaletsiz ve düşman bir kenti ele geçirip köle yaparsa, adaletsiz olduğunu mu söyleyeceğiz?” – “Tabii ki söylemeyeceğiz.” – “Adaletli davrandığını söylemeyecek miyiz?” – “Elbette.” – “Savaşırken onları aldatırsa?” – “Bu da adaletli.” – “Onların mallarını çalsa ve yağmalasa, adaletli davranmış olmayacak mı?” – “Kesinlikle; ama ben senin yalnızca dost-

larla ilgili olarak bunları sorduğunu düşünmüştüm.” – “Öyleyse, adaletsizliğin altına sıraladığımız şeyleri adaletin altına da sıralayabiliriz, öyle değil mi?” – “Öyle görünüyor”, dedi Euthydemos. 16. “Bunları böylece yerleştirdikten sonra, ister misin yeni bir ayırım yapalım ve diyelim ki, böyle davranmak düşmanlar için adalettir, dostlar için ise adaletsizliktir; ama insan dostlarına karşı elinden geldiğince dürüst olmalıdır.” – “Elbette”, dedi Euthydemos. 17. “Peki, ya komutan ordunun moralini yitirdiğini görüp yardımcı güçlerin geleceğini söyleyerek yalan söylerse ve bu yalanla askerlerin moralini yükseltirse, bu aldatmayı nereye koyacağız?” – “Bence adaletin altına.” – “Tut ki, adamın biri çocuğuna ilaç vermek zorunda ve çocuk ilacı almak istemiyor; adam da ilacı yemekle verip onu kandırarak iyileştiriyor: bu aldatmayı nereye koyacağız?” – “Bunu da aynı yere.” – “Gene birini düşün: arkadaşı bunalıma girmiş; kendini öldürmesinden korktuğu için kılıcını ya da ona benzer bir silahını çalsa ya da alıp götürse, bunun yeri neresi?” – “Zeus adına, bu da adaletin içine girer.” 18. “Yani sen dostlarına karşı bile her konuda açık davranmamak gerektiğini mi söylüyorsun?” – “Hiç de değil, Zeus aşkına! Olabiliyorsa, az önce söylediğimi geri alıyorum”. – “Elbette”, dedi Sokrates, “yanlış koymaktansa, geri alabilmelisin. 19. İncelemeden geçmemek için bir de şuna bakalım: dostlarına zarar vererek onları aldatanlardan hangisi daha adaletsizdir? Bunu bilerek yapan mı, bilmeden yapan mı?” – “Artık verdiğim yanıtlara güvenemiyorum Sokrates; çünkü az önce söylediklerimin hepsi şimdi bana eskiden düşündüklerimden farklı görünüyor. Gene de şöyle söyleyeyim: yalanı bilerek söyleyen, bilmeden söyleyene göre daha adaletsizdir.” 20. “Sence okuyup yazma gibi, adalet de bir öğrenme ve bilgi konusu mudur?” – “Evet.” – “Hangisini daha çok okur yazar kabul edersin, okuyup yazarken bilerek yanlış yapanı mı, yoksa bilmeden yanlış yapanı mı?” – “Bilerek yanlış yapanı elbette; çünkü istediği zaman doğrusunu yapabilir.” – “Demek ki, bilerek yanlış yazan, okur yazar insandır, bilmeden yanlış yazanın okuması yazması yoktur, öyle mi?” – “Başka nasıl olabilir?” – “Peki, adaleti hangisi daha iyi bilir? Bilerek yalan söyleyip aldatan mı, yoksa bilmeden böyle davranan mı?” – “Açık ki, bunu bilerek yapan.” – “Ama sen dedin ki, yazmayı bilen, bilmeyene göre daha çok okur yazardır, doğru değil mi?” – “Evet.” – “Adaleti bilen bilmeyenden daha adaletli değil mi?” – “Galiba öyle söyledim;

ama artık ne dediğimi bilmiyorum.” 21. “Peki; doğru konuşmak isteyen biri aynı konuda aynı şeyleri söyleyemezse, örneğin, bir yolun önce doğuya, sonra batıya gittiğini söylerse ya da hesap yaparken aynı rakamlardan farklı farklı sonuçlar çıkarırsa, bu adam hakkında ne düşünürsün?” – “Zeus adına, bildiğini sandığı şeyi bilmiyor demektir.” 22. “Bazı insanlara köle gibi aşağılık dendiğini biliyor musun?” – “Evet.” – “Bilgeliklerinden ötürü mü, yoksa bilgisizliklerinden ötürü mü böyle deniyor?” – “Elbette bilgisizliklerinden ötürü.” – “Acaba metal işçiliğini bilmedikleri için mi böyle anılıyorlar?” – “Kesinlikle hayır.” – “Marangozluktaki bilgisizliklerinden ötürü mü?” – “Bu yüzden de değil.” – “Deri işçiliğindeki bilgisizliklerinden ötürü mü yoksa?” – “Hayır, bunların hiçbiri yüzünden değil. Tam tersine: bu işlerin ustası olan insanların çoğu aşağılıktır.” – “Öyleyse, bu sözcük güzeli, iyiyi ve doğruyu bilmeyenler için kullanılıyor, değil mi?” 23. “Sanırım.” – “Demek ki, köle gibi görünmemek için tüm gücümüzle bundan kaçmaya çalışıyoruz.” – “Ama Sokrates, tanrılar adına”, dedi Euthydemos, “erdemli olmaya can atan bir insan için uygun eğitim olarak düşündüğüm felsefeyle uğraştığını sanıyordun; oysa şimdi, bunca çabadan sonra, özellikle bilmem gereken sorulara karşılık veremediğimi görünce, cesaretimin ne kadar kırıldığını bilemezsin! Üstelik, daha iyi yetişmek için hangi yoldan gideceğimi de bilmiyorum.” 24. Sokrates şöyle dedi: “Söyle bana Euthydemos, hiç Delphoi’a gittin mi? – “Hem de iki kez.” – “Tapınağın üstünde bir yerlerde “kendini tanı” yazan yazıtı farkettiler mi?” – “Evet.” – “Bu yazıt aklını hiç kurcalamadı mı, yoksa dikkate alıp kendini incelemeye ve kim olduğunu bulmaya çalıştın mı?” – “Zeus hakkı için, hayır. Bunu zaten bildiğime emindim; çünkü kendimi tanımasam, başka hiçbir şeyi bilemezdim.” 25. “Sence yalnız adını bilen insan mı kendini tanır, yoksa at satın alan insanların yaptığını yapan mı? At satın alanlar, atın uysal mı vahşi mi, güçlü mü zayıf mı, hızlı mı yavaş mı olduğuna, kısaca kullanımda uygun olan ve olmayan nitelikler bakımından nasıl olduğuna bakmadan atı tanıdıklarını söylemezler; aynı şekilde kişi ancak insanlarla olan ilişkilerinde nasıl biri olduğunu inceledikten sonra, gücü hakkında fikir sahibi olur.” – “Ben de böyle düşünüyorum”, dedi, “gücünü bilmeyen insan kendini tanımıyor demektir.” 26. “Açık değil mi? İnsan kendini tanımakla pek çok iyilik bulur, kendini aldatmakla da pek çok kötülüğe uğrar: kendini tanıyan

insanlar kendilerine uygun olanı bilirler, neyi yapıp yapamayacaklarını ayırdederler; bildikleri şeyi yapmakla da gereksinimlerini karşılarlar ve başarılı olurlar; bilmedikleri şeyden uzak durmakla da hata yapmazlar ve başarısız olmaktan kurtulurlar. Bu sayede başka insanları ölçebilirler ve kurdukları ilişkiler sayesinde iyiyi elde edip kötüden sakınırlar. 27. Gücünü tanımayıp bu konuda yanılan insanlar ise başka insanlar ve insan kurumları karşısında aynı güçlük içine düşerler; ne gereksinimlerini ne yaptıkları işi ne de uğraştıkları şeyi bilirler; bütün bunlarda yanıldıkları için iyiyi kaçırıp kötünün içine düşerler. 28. Yaptığı işi bilenler ise yaptıkları şeyde başarılı olurlar, ün ve saygı kazanırlar; benzerleri onlarla seve seve ilişki kurar, işlerinde başarısız olanlar onlardan akıl danışır ve yardım ister, iyiyi elde etme konusunda onlara bel bağlarlar; böylece onlara büyük bir sevgi beslerler. 29. Buna karşılık, yaptıkları işi bilmeyenler kötü seçim yaparlar, ellerini neye atsalar başarısız olurlar, bu yüzden kendileri zarar ve ceza görmekle kalmayıp, adlarını da kötüye çıkarırlar, gülünç durumlara düşerler, aşağılanmış ve onursuz bir yaşam sürerler. Biliyorsun, devletler için de aynı şey geçerli: gücünü tanımayıp daha güçlü devletlerle savaşa giren ne kadar devlet varsa, ya tümünden yok olur ya da özgürlüğünü yitirip köle olur.” 30. “Bence kendini tanımanın ne kadar önemli olduğundan emin olabilirsin, Sokrates; ama kendini tanımak için araştırmaya nereden başlamalı? Bana bunu açıklamaya gönlün varsa, seni bekliyorum.” 31. “Neyin iyi, neyin kötü olduğunu tam anlamıyla biliyorsun, değil mi?” diye sordu Sokrates. “Zeus hakkı için, bunu bilmesem köleden beter olurum.” – “Haydi öyleyse, açıkla bakalım.” – “Hiç de zor değil: ilkin, sağlığın kendi başına iyilik olduğunu düşünüyorum, hastalığın da kötülük; sonra, yiyecek, içecek ve alışkanlıklar gibi, bu iki duruma yol açan nedenlerden sağlığa katkısı olanları iyi, hastalığa katkısı olanları kötü olarak değerlendiriyorum.” 32. Öyleyse, hastalık ve sağlık, iyi bir şeyin nedeni ise iyi, kötü bir şeyin nedeni ise kötü değil midir?” – “Sağlık ne zaman kötülüğün nedeni olabilir, hastalık da iyiliğin?” – “Zeus adına, bozgunla sonuçlanacak bir sefere, uğursuz bir deniz yolculuğuna ya da bunun gibi başka bir şeye güçlü olduğu için katılan ölür gider, zayıf olduğu için katılamayan kurtulur.” – “Haklısın; ama biliyorsun, güçlü olanlar başarılı hareketlere de katılırlar, zayıflar ise katılamaz.” – “Demek ki, sağlık ve hastalık kimi zaman yararlı, kimi zaman zararlı

olduğuna göre, bunlar için artık iyi ve kötü diyebilir miyiz?” – “Zeus adına, diyemeyiz: bu görüş açısından öyle görünüyor. 33. Ama bilgelik tartışmasız iyidir, Sokrates. Bilge bir insanını aptaldan daha iyi yapamayacağı ne olabilir?” – “Ne demek? Daidalos’u hiç duymadın mı? Bilgeliğinden ötürü Minos tarafından yakalanıp ona hizmet etmeye zorlandığını? Hem baba ocağından oldu hem özgürlüğünden; oğluyla birlikte kaçmaya çalışırken, oğlunu yitirdi, kendini de kurtaramadı: barbarların eline düşüp onlara köle oldu.” – “Zeus adına, böyle anlatılıyor.” – “Ya Palamedes’in çektikleri? Bilgeliğini çekemeyen Odysseus tarafından öldürüldüğü için herkes ona ilahiler söyler.” – “Evet, bu da anlatılıyor.” – “Bilgeliklerinden ötürü kralın¹ yanına kaçırılan ve orada köle olan kaç kişi var dersin?” 34. “Herhalde mutluluk kesinlikle iyidir, Sokrates.” – “Ah Euthydemos, kuşkulu iyiliklerden oluşmuş olmasaydı, belki.” – “Mutluluğun içinde kuşkulu ne olabilir ki?” – “Güzellik, güç, zenginlik, ün ve bunun gibi şeyleri mutluluğa katmazsak, hiçbir şey.” – “Ama bunları katacağız, Zeus adına. Bunlar olmadan insan nasıl mutlu olabilir ki?” 35. “Zeus hakkı için, insanların başına bunca zorluk açan bu şeyleri de sayacağız: nitekim, birçok insan güzelliklerinden ötürü bu çekiciliğe kapılan hayranları yüzünden mahvolur; birçok insan güçlü oldukları için, güçlerini aşan işlere kalkıp hiç de küçümsemeyecek felaketlere düşer; birçok insan zenginlik yüzünden baştan çıkarak ya da tuzağa düşürülerek ölür; birçok insan da ün ve siyasal güç sahibi oldukları için büyük felaketlere uğrar.” 36. “Mutluluğa yaptığım bu övgüde haklı değilsem, tanrılara nasıl dua edileceğini bilmediğimi de kabul ediyorum.” – “Belki de çok iyi bildiğine emin olduğun için bunları incelemedin. Demokrasiyle yönetilen bir devletin başına geçmeye hazırlandığına göre, herhalde demokrasinin ne olduğunu biliyorsun.” 37. “Elbette.” dedi Euthydemos. “Peki sence halkın² ne olduğunu bilmeden demokrasiyi bilmek mümkün müdür?” – “Elbette ki hayır.” – “Halkın ne olduğunu biliyor musun?” – “Biliyorum.” – “Peki sence halk nedir?” – “Yoksul yurttaşlar, diyebilirim.” – “Kim yoksuldur, biliyor musun?” – “Elbette.” – “Öyleyse, kimin zengin olduğunu da biliyorsun.” – “Kimin yoksul olduğunu bildiğim kadar.” – “Hangi insanlara zengin ya da yoksul

¹ Pers kralı.

² Halk = δῆμος.

diyorsun?” – “Gerekeni yapmak için yeterli geliri olmayan yoksuludur, yeterinden fazlasına sahip olan zengindir.” 38. “Hiç fark ettin mi? Çok az şeyi olan bazı insanlar bununla yetinmenin ötesinde, birikim de yapıyorlar; bazılarına ise çok fazla olan dahi yetmiyor.” – “Zeus hakkı için”, dedi Euthydemos, “bana bunu hatırlatmakta haklısın. Darlık yüzünden en umutsuz yoksullar gibi suç işlemek zorunda kalan birtakım tiranlar biliyorum.” 39. “Bu böyle olduğuna göre, tiranları halkın arasına, çok az şeyi olanları da, tutumlu davrandıkları sürece, zenginlerin arasına koymayacak mıyız?” Euthydemos karşılık verdi: “Açık ki, beceriksizliğim yüzünden bunu kabul etmek zorunda kalıyorum; ve sanırım ağzımı açmasam daha iyi olacak: çünkü galiba hiçbir şey bilmiyorum.” Böylece, Euthydemos cesareti kırılmış, küçülmüş ve kendini köle gibi aşağılık hissederek çekti gitti. 40. Sokrates’in bu duruma getirdiği insanların çoğu bir daha onun yanına uğramadılar; o da onların daha da aptal olduklarını düşündü. Euthydemos ise özellikle Sokrates’in yanında durmadıkça adam olamayacağını anladı; ve o günden sonra bir zorunluluk olmadıkça onun yanından hiç ayrıldı; hatta onun bazı davranışlarını taklit etmeye başladı. Sokrates de onun bu durumunu görünce, onu bir daha hırpalamadı, gerekli gördüğü bilgileri ve önemli bulduğu davranışları en açık ve en basit yoldan ona açıkladı.

III. Sokrates yanındakilerin usta birer konuşmacı, eylem adamı [ve yaratıcı] olmaları için acele etmiyor, bunlardan önce ölçülü olmayı benimsemeleri gerektiğini düşünüyordu. Çünkü ölçülü olmadan bu becerileri kazananların kötü işlere daha yatkın ve daha adaletsiz davrandıklarına inanıyordu. 2. Yanındakileri her şeyden önce tanrılar konusunda ölçülü kılmaya çalışıyordu. [Bu konuda başkalarıyla konuşurken duyduklarını anlatan birtakım kimseler var; ama ben Euthydemos ile bunu konuşurken yanlarındaydım.] 3. “Söyle bana Euthydemos”, dedi Sokrates, “tanrıların insan gereksinimlerini ne kadar özenle hazırlamış olduklarını hiç düşündün mü?” – “Zeus adına, hiç düşünmedim.” – “Ama her şeyden önce, tanrıların bize verdikleri ışığa gereksindiğimizi biliyorsun, değil mi?” – “Evet, Zeus hakkı için; ışık olmasaydı, gözlerimizin körden farkı kalmazdı.” – “Dinlenmemiz gerektiği için, en güzel dinlenme fırsatı olan geceyi de verdiler.” – “Bu da minnet duyulacak bir şey.” 4. “Güneş parladığı için gündüzümüzü aydınlatır ve her şeyi aydınlığa çıkarır; gece ise karanlık olduğu için her şeyi karartır, gece saatlerini belir-

leyen yıldızların parlamasını sağlar; bu sayede gerekli olan pek çok şeyi yaparız, öyle değil mi?" – "Öyle." – "Gökyüzündeki ay yalnız gece saatlerini değil, ayların günlerini de belirlememize yardımcı olur." 5. "Evet". – "Ya şuna ne dersin? Beslenmemiz için bize topraktan besin sağlıyorlar ve bunun için mevsimleri ayarlayarak ihtiyacımız olanı bol bol ve çeşit çeşit vermekle kalmıyor, damak zevkine uygun şeyler de veriyorlar." – "Bu da onların insanları sevdiğini gösteriyor", dedi Euthydemos. 6. "Bunca değerli olan suyu da vermişler: toprağın ve mevsimlerin yardımıyla bize yararlı olan her şeyi yetiştirip geliştiren ve bizi besleyen su; yiyeceklerle karıştırıldığında bunları sindirimi daha kolay, daha besleyici ve lezzetli kılan su; ve en çok buna gereksindiğimiz için, tanrılar bol bol vermişler suyu." – "Bu da bizi düşündüklerinin işareti." 7. "Soğukta ve karanlıkta yardımımıza koşan, her türlü sanata ve insanın kullandığı her eşyanın yapımına büyük katkısı olan ateşi de vermediler mi? Kısacası, insanlar ateş olmadan yaşamak için doğru düzgün bir şey yapamazlar." – "Bu da onlardaki insan sevgisinin en büyük kanıtı." 8. "Bir de şunu düşün: güneş kış gündönümünü geçip dünyaya yaklaştığı zaman bazı ürünleri olgunlaştırıyor, bazılarını da zamanı geçtiği için kurutuyor, ve işini bitirdikten sonra, bizi gereğinden fazla kavurup zarar vermemek için, daha fazla yaklaşıyor ve uzaklaşmaya başlıyor; daha uzağa gitse soğuktan donacağımız noktaya gelince de geri dönüyor ve yaklaşımaya başlıyor, gökyüzünün bize en yararlı bölgelerinde dolaşiyor, öyle değil mi? – "Zeus hakkı için, bütün bunlar insanların hatırı için düzenlenmiş gibi." 9. "Ansızın ortaya çıksa, ne soğuğa ne de sığağa dayanamayacağımız açık; bu nedenle güneş yavaş yavaş yaklaşıyor ve uzaklaşıyor; böylece her iki uç noktaya nasıl geldiğimizi farketmiyoruz bile." – "Şimdi şunu merak ediyorum", dedi Euthydemos, "acaba tanrıların insanoğluna hizmetten başka işleri yok mu? Ama öteki canlıların da bu nimetlerden yararlanıyor olması, beni böyle düşünmekten alıkoyuyor." 10. "Bu canlıların da insanlar için var olduğu ve yetiştirdiği açık değil mi? Başka hangi canlı, keçi, koyun, sığır, at, eşek gibi hayvanlardan insanlar kadar çok yarar sağlar? Bence insanlar bitkilerden çok hayvanlardan yararlanıyorlar: bitkiden çok hayvanla besleniyor ve para kazanıyorlar. Birçok insan topraktan yetişen ürünle beslenmez, sürü hayvanlarının sütü, peyniri ve etiyile beslenirler; bütün insanlar yararlı hayvanları evcilleştirip boyunduruğa vurarak savaşta ve

başka işlerde yardımcı olarak kullanırlar.” – “Seninle aynı düşüncedeyim; çünkü bakıyorum, bizden çok daha güçlü hayvanlar insanların elinde; onları istedikleri gibi kullanıyorlar.” 11. “Bunca güzel ve yararlı şey var, üstelik hepsi birbirinden farklı: insanoğlu da bütün bu nimetlerden yararlanmamızı sağlayan, her birine uygun duyumlarla donatılmış; bize akıl verilmiş: bununla duyumladığımız şey üzerinde düşünüyor, hatırlıyor, bunların ne şekilde yararlı olduğunu anlıyor ve iyiden yararlanmak, kötünden korunmak için birçok çare buluyoruz. 12. Bize konuşma yetisini de vermişler: bu sayede bütün iyilikleri birbirimize öğreterek paylaşabiliyor, birbirimizle ilişki kurabiliyor, yasalar çıkarabiliyor ve yurttaş olabiliyoruz.” – “Öyle anlaşılıyor ki, tanrılar her bakımdan insanlarla ilgileniyorlar, Sokrates.” – “Gelecek için yararlı olanı önceden düşünüp çıkaramadığımız zaman, danışanlarla ileride olacakları kehanet aracılığıyla açıklayıp en iyisinin nasıl olacağını göstererek bize yardım ediyorlar.” – “Ama, eğer sana yapıp yapmaman gereken şeyleri sormadan gösteriyorlarsa, galiba sana başkalarından daha çok sevgiyle davranıyorlar.” 13. “Tanrıların dış görünümlerini görünceye kadar beklemez, onlara saygı göstermek ve onurlandırmak için eserlerini görmekle yetinirsen, doğru söylediğimi anlayacaksın. [Düşün ki, tanrılar da kendilerini böyle belli ediyorlar. Öteki tanrılar bize iyilikleri verirken, bunu göze görünerek vermiyorlar; içinde her şeyin iyi ve güzel olduğu tüm evreni düzenleyen ve egemen olan, bize her zaman taze, sağlıklı ve kusursuz nimetler sunan o tanrı da, düşünceden daha hızlı ve eksiksiz hizmet ederek gerçekleştirdiği büyük eserlerde ortaya çıkıyor, ama bunları yaparken biz onu göremiyoruz.] 14. Bir de şunu düşün: herkesin göz önünde sandığı güneş bile insanların kendisine dikkatle bakmalarına izin vermez; insan cüret gösterip güneşe uzun uzun bakmaya kalkarsa, gözlerinden olur. Tanrıların yardımcılarının da görünmez olduklarını bulacaksın: nitekim, yıldırımın yukarıdan geldiği kesin, çarptığı her şeyi de yıkar, ama ne gelirken, ne çarparken ne de giderken gözle görülmez; rüzgarı da göremeyiz, ama etkisini görürüz ve gelirken onu hissederiz. Yapımızda tanrıya en yakın unsur olan insan ruhu da bizi yönetir, bu açık, ama gözle görülmez. İşte bunları anlayıp göremediğimiz şeyleri küçümsememeliyiz, güçlerini olup bitenlerden çıkarıp tanrıyı onurlandırmalıyız.” 15. [“Ben tanrıyı savsamayacağımı çok iyi biliyorum, Sokrates”, dedi Euthydemos, “benim

gözümü korkutan hiçbir insanın tanrılarının bu iyiliğine denk bir karşılık verememesi.” 16. “Hiç korkma, Euthydemos! Biliyorsun, Delphoi'daki tanrıya tanrılarının nasıl hoşnut edileceği sorulunca, “devletin yasalarına uygun olarak” diye karşılık vermiş. Yasalar da her yerde insanın gücüne göre kurbanlarla tanrıları hoş etmesini buyurur. Zaten tanrılar onların buyurduklarını yerine getirmenin dışında daha güzel ve daha saygılı nasıl onurlandırılabilir? Ama gücünün elverdiğinden daha azı yapılmamalıdır. 17. Çünkü insan böyle yaparsa, tanrıları onurlandırmıyor demektir. Öyleyse insan hiçbir şeyi esirgmeden elinden geldiğince tanrıları onurlandırmalı, en büyük iyilikleri elde etme bakımından cesaret ve umut beslemelidir. Çünkü en büyüğünü yapabilecek olanın dışında, daha büyüğünü başka birinden beklemek ölçsüzlüktür; bunun da tek yolu onları hoş tutmaktır. İnsan tanrılara olabildiğince boyun eğmenin dışında onları nasıl hoş tutar?”] 18. İşte Sokrates bu sözleri ve davranışlarıyla yanındakileri daha dindar ve ölçülü kılıyordu.

IV. [Adalet konusunda da düşüncelerini saklamaz, bunu hareketleriyle de gösterirdi: özel yaşamında herkese karşı doğru ve iyi davranır, toplum yaşamında da yöneticilerle yasa buyruklarına boyun eğdi, barışta olsun savaşta olsun, başkalarıyla karşılaştırıldığında ne kadar düzen yanlısı olduğu apaçık ortadaydı; 2. meclis başkanı olduğunda ³ halkın yasalara aykırı oylama yapmasına izin vermedi, yasalara dayanarak onların bu girişimine karşı çıktı: ve sanırım başka hiç kimse bunu başaramazdı. 3. Gene Otuzlar ⁴ ona yasa dışı bir şey buyurdukları zaman, boyun eğmedi; gençlerle konuşmasını yasakladıklarında ve birtakım kişilerle birlikte yurttaşlardan birini öldürülmek üzere alıp getirmesini buyurduklarında, yasaya aykırı bir şey buyurduğu için, bir tek o karşı çıktı ⁵. Ve Meletos tarafından mahkemeye verildiğinde, genelde başkaları duruşma sırasında yargıçlardan lutuf isteme, yaltaklanma, yasaya aykırı isteklerde bulunma gibi davranışlarla çoğunlukla yargıçlar tarafından serbest bırakıldıkları halde, Sokrates duruşma sırasında yasaya aykırı bu davranışlardan hiçbirini yapmaya yanaşmadı ve eğer bunlardan birini biraz olsun yapsaydı, yargıçlar tarafından kolayca serbest bırakılacakken,

³ Krş. 1.1.18.

⁴ Krş. 1.11.31.

⁵ Platon bu olayı ayrıntılarıyla anlatır: *Apologia* 32 c-d.

yasalara bağlı kalarak ölmeyi, yasaları çiğneyerek yaşamaya tercih etti. 5. Ve çeşitli insanlarla çoğunlukla böyle konuşurdu,] ben de bir gün Elisli Hippias ile adalet üzerine konuşurlarken bulundum. Uzun bir aradan sonra Atina'ya gelen Hippias Sokrates'in yanına vardığında onu birtakım kişilerle konuşurken buldu. Sokrates, "Şaşılacak şey doğrusu", diyordu, "insan ayakkabı ya da ev yapmayı, metal işlemeyi ya da ata binmeyi öğrenmek istese, bunun için nereye gideceğini bilir; [at ya da sığır terbiye etmek isteyen bunu öğretecek bir sürü insan olduğunu söylüyorlar,] ama biri adaleti öğrenmek istese ya da bunu oğluna ya da kölesine öğretmek istese, bunun için nereye gideceğini bilmiyor." 6. Hippias bunları duyunca, "Hala yıllar önce söylediğin şeyleri mi tekrarlıyorsun, Sokrates?" diye şaka yollu takıldı. "Daha da korkunç, Hippias", dedi Sokrates, "aynı şeyleri söylemek bir yana, üstünde durduğum konular da aynı. Sen herhalde çok bilgili olduğun için, aynı konularda hiçbir zaman aynı şeyleri söylemezsin." 7. "Elbette, her zaman yeni şeyler söylemeye çalışıyorum." – "Bildiğin konularda da mı? Örneğin biri sana Sokrates adının kaç harften oluştuğunu ve bunların hangi harfler olduğunu sorsa, önce başka, sonra başka şey mi söylemeye çalışıyorsun? Ya da sayıları ele alalım: biri sana iki kere beşin on edip etmediğini sorsa, daha önce verdiği karşılığı vermez misin?" – "Bu konularda senin gibi ben de aynı karşılığı veriyorum, Sokrates; ama adalet konusunda, sanırım, ne senin ne de bir başkasının karşı çıkamayacağı şeyler söyleyecek durumdayım." 8. "Hera hakkı için, ne büyük, ne güzel bir buluş! Demek artık yargıçlar olumsuz oy kullanmayacak, yurttaşlar hakları konusunda anlaşmazlığa düşüp dava açmayacaklar, adalet diye ayaklanmayacaklar, devletler de gene hakları konusunda farklı düşünüp savaşmayacaklar. Bu büyük buluşunu dinlemeden önce seni nasıl bırakırım, bilmiyorum." 9. "Ama Zeus adına", dedi Hippias, "sen adalet hakkındaki düşüncelerini kendin açıklamadıkça, duymayacaksın. Çünkü yetti artık: soru sorup eleştirerek herkesi alaya alıyorsun, ama kendin kimsenin fikrini desteklemiyor, hiçbir konuda düşünceni açıklamıyorsun." 10. "Neden Hippias? Doğru bulduğum şeyleri göstermekten kaçındığımı hiç gördün mü?" – "Hangi sözünle?" – "Sözle değilse bile, hareketlerimle gösteriyorum. Sence hareket sözden daha inandırıcı değil mi?" – "Zeus hakkı için öyle. Doğru konuşan pek çok kişi adaletsizlik yapar, ama adaletli davranan hiç kimse adaletsiz olamaz".

11. "Sen benim yalancı tanıklık yaptığımı, şantaj yaptığımı, dostlarımı ya da halkı ayaklanmaya kışkırttığımı ya da başka bir adaletsizlik yaptığımı şimdiye kadar hiç gördün mü?" – "Görmedim." – "Sence adaletsizlikten uzak durmak adalet değil midir?" – "Bak işte, gene adalet hakkında kendi düşünceni açıklamaktan kaçınmaya çalışıyorsun: adaletli insanların neyi yaptıklarını değil, neyi yapmadıklarını söylüyorsun." 12. "Ama ben, adaletsizliğe yaklaşmamak adaletin yeterli bir kanıtıdır, diye düşünüyordum", dedi Sokrates. Gene de bunu beğenmiyorsan, bak bakalım, şu hoşuna gidecek mi? Ben diyorum ki, yasal olan adalettir." – "Yani yasal ve adaletli sence aynı şey mi, Sokrates?" 13. "Evet." – "Yasal ve adaletli terimleriyle ne demek istediğini anlamadım." – "Devlet yasalarını biliyor musun?" – "Elbette." – "Peki, nedir bunlar?" – "Yurttaşların toplu olarak yapılması ve yapılmaması gereken şeyler hakkında yazdıkları." – "Demek ki, kişi devlette bu yasalara uygun olarak yaşıyorsa, yasa dinler bir insandır, yasaları çiğneyerek yaşıyorsa, yasa dinlemez bir insandır, değil mi?" – "Kesinlikle." – "Öyleyse, adaletli davranan adaletlidir, adaletsiz davranan da adaletsizdir, değil mi?" – "Elbette." – "Yasalara uyan adaletlidir, yasa tanımayan adaletsizdir." 14. Hippias karşılık verdi: "Yasaları ya da yasalara uymayı insan nasıl ciddiye alır, Sokrates, bizzat yasa koyanlar çoğu kez bu yasaları yetersiz bulup değiştirebildiklerine göre?" – "Ama devletler de çoğu kez savaş açıp, sonra gene barış yapıyorlar." dedi Sokrates. "Doğru." – "Yasalar kaldırılabilir diye yasalara uyan insanları küçümsememekle, nasıl olsa barış olacak diye savaşta disiplinli olanları kınamak arasında sence fark yok mu? Ya da savaşta canla başla ülkelerinin yardımına koşanları kınıyor musun?" – "Zeus adına, hayır." 15. "İspartalı Lykurgos'u biliyorsun: Eğer Isparta'da yasalara saygıyı yerleştirmemiş olsaydı, Isparta'nın öteki kentlerden farkı kalır mıydı? Devletlerde yurttaşların yasalara saygılı olmasını sağlamış yöneticilerin en iyi yöneticiler olduğunu, ve yurttaşları yasalara özellikle boyun eğen devletin barışta çok yüksek bir yaşam düzeyine geldiğini, savaşta da yenilgi nedir bilmediğini görmüyor musun? 16. Devlet için birlik içinde olmak en büyük nimettir, senato ve soylular yurttaşları pek çok kez birlik içinde olmaya çağırırlar, Yunanistan'ın her yerinde yurttaşlara birlik için ant içmeyi buyuran yasalar vardır ve her yerde bu ant içilir. Sanırım bu, yurttaşların aynı korolar için oy kullanmalarını, aynı flütçüleri

beğenmelerini, aynı ozanları seçmelerini ya da aynı şeylerden hoşlanmalarını gerektirmiyor, ama yasalara boyu eğmelerini sağlıyor. Yurttaşlar yasalara bağlı kalırsa, devletler son derece güçlü ve zengin olur; ama birlik olmadı mı, insan doğru düzgün ne devlet yönetilebilir, ne de evini. 17. Özel yaşamda, yasalara boyun eğenin dışında kimin devletle başı hiç derde girmez, tersine onurlandırılır? Kim mahkemelerde hiç dava kaybetmez ya da hep kazanır? İnsan parasını, oğlunu ya da kızını kime daha büyük bir güvenle teslim eder? Devlet yasaya uyandan çok kimi güvenilir bulur? İnsan, ister ana-baba olsun, ister akraba, köle, dost, yurttaş ya da yabancı olsun, adaletli davranışları kimden daha çok bekler? Düşmanlar mütareke, barış antlaşması ya da barış koşulları konusunda kime daha çok güvenir? İnsan kiminle daha çok dayanışmak ister? Müttefikler önderliği, tabur komutanlığını ya da devletlerini kime emanet ederler? İnsan bir iyilik yapıp karşılığında minnet görmeyi kimden bekler ya da karşılığında minnet duyacağını bildiği kişiden çok kime iyilik eder? İnsan böyle birinden çok kiminle dost olmak ister ya da düşman olmak istemez? Özellikle dost olmak istediği, hiç düşman olmak istemediği birinden çok kime karşı savaşmak istemez? İnsan kiminle dost ve müttefik olmak ister de, düşman ve hasım olmak hiç istemez? 18. İşte Hippias, yasal olanla adaletli olanın aynı şey olduğunu sana gösterdim. İtirazın varsa, söyle.” Hippias, “Zeus hakkı için”, dedi, “adalet hakkında söylediklerine bir itirazım olacağını sanmıyorum, Sokrates.” 19. “Yazılı olmayan yasaları⁶ biliyor musun, Hippias?” – “Her ülkede aynı şekilde gözetilen yasalar.” – “Bu yasaları insanların koyduğunu söyleyebilir misin?” – “Bütün insanlar, hem de aynı dili konuşmayan insanlar, bir araya gelemeyeceğine göre, bu nasıl olabilir?” – “Peki, sence kim koymuş bu yasaları?” – “Sanırım, bu yasaları insanlara tanrılar koymuştur; çünkü bütün insanlarda öncelikle tanrılara tapmak esastır.” 20. “Anababayı saymak da her yerde esas değil mi?” – “Evet”. – “Ya anababalarla çocuklar arasında evliliği yasaklamak?” – “Bunun bir tanrı yasası olduğunu düşünmüyorum, Sokrates.” – “Ama neden?” – “Çünkü bazı kimselerin bu yasayı çiğnediğini biliyorum.” 21. “Çiğnenen daha pek çok yasa var; ama tanrıların koyduğu yasaları çiğneyenler

⁶ İnsan eliyle konmuş yasalarla tanrısal yasalar arasındaki ayırım Sofistik çağda en çok tutulan bir tartışma konusuydu. Sophokles'in Antigone'sini harekete geçiren temel dürtü de budur.

bunun cezasını çekerler: hani bazılarının insan işi yasaları çiğneyip, kiminin gizlice kiminin zor kullanıp cezadan kurtulduğu gibi, hiçbir insan bundan kaçamaz.” 22. “Anababalarıyla evlenen çocukların kurtulamadığı nasıl bir ceza, Sokrates?” – “Zeus adına, en büyük ceza! Çocuk yapan insanlar, sakat çocuk sahibi olmaktan daha ağır hangi felakete uğrayabilir?” 23. “Sağlıklı insanların sağlıklı kimselerden çocuk yapmalarına hiçbir engel yokken, sakat çocuk nasıl oluyor?” – “Zeus hakkı için, birbirinden çocuk yapmak için sağlıklı olmak yetmez, bedenlerin de olgun olması gerekir; yoksa sence olgun insanların tohumuyla henüz olgunlaşmamış ya da geçkin insanların tohumları aynı mı?” – “Zeus adına, herhalde aynı değil.” – “Hangisi daha iyi?” – “Besbelli, olgun insanınki.” – “Öyleyse, olgun olmayanları ki uygun değil.” – “Değil tabii.” – “Demek ki, böyle çocuk yapmamalı.” – “Hayır.” – “Bu şekilde çocuk yapanlar, bunu yapmamalı, değil mi?” – “Doğru”. – “Bunlar değilse, kimler sakat çocuk sahibi olur?” – “Haklısın.” 24. “Ya şuna ne dersin? İyilik yapanların karşılığında iyilik görmesi her yerde adet değil midir?” – “Adettir; ama bunu da dinleyen yok”. – “Bunu çiğneyenler iyi dostlarını yitirip kendilerinden nefret eden insanların ardından gitmek zorunda kalmakla bunun cezasını çekmiyorlar mı? Yakınlarına iyilik yapanlar iyi dosttur, bu insanlara iyilikle karşılık vermeyenler nankörlüklerinden ötürü nefret uyandırırılar ve özellikle çıkar sağladıkları kimselerin ardından giderler, değil mi?” – “Zeus hakkı için, bunların hepsi tanrısal yasalara benziyor, Sokrates. Bu yasaların kendi içinde yasa dinlemeyenlere karşı ceza bulunması, bence insan yasakoyucularınınkinden daha üstün olduğunu gösteriyor.” 25. “Sence tanrıların koyduğu yasalar adaletli mi, değil mi?” – “Zeus hakkı için, adaletli. Tanrıdan başka adaletli yasa koyan zor çıkar.” – “Demek tanrılar da adaletli olanla yasal olanı bir tutmaktan hoşlanıyorlar, Hippias.”

[İşte Sokrates bu söz ve hareketleriyle yanına yanaşanların daha adaletli insanlar olmasını sağlıyordu.]

V. [Şimdi de yanındakileri eylem adamı olmaya nasıl yönelttiğini anlatacağım. Doğru düzgün bir iş yapmak için insanın kendini denetime almasının gerekli olduğunu düşünüyordu. En başta kendi kişiliği ile çevresindekiler için, kendini herkesten çok denetim altına almış bir insan örneği idi; ikinci olarak da konuşmalarıyla yanındaki-

leri her şeyden çok iradeli olmaya yöneltiyordu. 2. Erdem için yararlı olan şeyleri hiç aklından çıkarmıyor, çevresindekilere de durmadan hatırlatıyordu;] bir gün onu [Euthydemos ile] irade üzerine şöyle konuşurken dinledim. “Söyle bakalım, Euthydemos”, dedi, “sence özgürlük insan için ve toplum için güzel ve değerli bir kazanç mıdır?” – “Hem de çok”. 3. “Beden zevkleriyle yönetilen, bu yüzden de en iyiyi yapamayan insanı özgür sayar mısınız?” – “Hiç olur mu?” – “Belki de sence en iyiyi yapmak özgürlüktür, bunu engelleyecek kimseler olması özgürlüğün sonudur, öyle mi?” – “Tam anlamıyla öyle.” 4. “Ölçüsüz insanın özgür olmadığına da tam olarak katılıyor musun?” – “Zeus hakkı için, elbette.” – “Sence ölçüsüz insanlar yalnızca en iyiyi yapmaktan mı alakonurlar, yoksa en kötüyü de yapmak zorunda mı kalırlar?” – “En iyiden ne kadar alakonurlarsa, en kötüye de o kadar zorlanırlar.” 5. “En iyiyi engelleyip en kötüye zorlayan efendileri nasıl düşünüyorsun?” – “Zeus hakkı için, olabilecek en kötü efendiler olarak.” – “En kötü kölelik hangisi?” – “En kötü efendilere kölelik.” – “Ölçüsüz insanlar en kötü köleliğe mi mahkum?” – “Sanırım.” 6. “Sence ölçsüzlük insanları en büyük nimet olan bilgelikten alakoyup bunun tersine itmiyor mu? Ölçsüzlüğün insanı zevke çekip, dikkatini yararlı olana vererek bunları anlamasını engellediğini, çoğu kez de insan iyi ile kötüyü ayırdedebildiği halde, bunları birbirine karıştırıp iyi yerine kötüyü seçmeye götürdüğünü düşünmüyor musun?” 7. “Evet, böyle oluyor.” – “Ölçülülük, ölçsüz insandan çok kime hiç yakışmaz, diyebiliriz, Euthydemos? Çünkü ölçülülük ile ölçsüzlüğün etkileri birbirinin tam tersidir.” – “Bu da doğru.” – “[“Ölçsüzlükten başka, insanı yapması gerekenle ilgilenmekten alakoyan bir şey var mıdır?” – “Yoktur.”] – “Sence insan için onu yararlı yerine zararlıyı seçmeye götüren, ötekini bırakıp buna özen göstermeye ikna eden ve ölçülü insanların yaptığının tersini yapmaya zorlayan şeyden daha kötüsü var mı?” – “Hayır.” 8. “İrade insanda ölçsüzlüğün tam tersi etkilere yol açmıyor mu?” – “Kesinlikle.” – “Bu etkiler de en iyisi değil mi?” – “Elbette.” – “Demek ki, Euthydemos, irade insan için en büyük nimet.” – “Çok doğru.” 9. “Şunu da hiç düşündün mü, Euthydemos?” – “Neyi?” – “Ölçsüzlük insanları sanıldığı gibi zevke götüremez, tersin her şeyden özellikle zevk almayı sağlayan iradedir.” – “Nasıl yani?” – “Ölçsüzlük insanın açlığa, susuzluğa, cinsel arzuya ve uykusuzluğa dayanmasına izin vermediği için – ki ancak

bu şekilde zevkle yemek, içmek ve sevişmek mükündür – insanın bunların en zevkli olduğu zamana kadar bekleyip kendini tutmasını, dolayısıyla de bu en doğal ve temel zevklerden kayda değer ölçüde tat almasını engeller; buna karşılık, bir tek irade insanın bu söylediklerime direnmesini sağlar, böylece unutulmaz zevkler verir.” – “Çok doğru söylüyorsun.” 10. “İnsan güzel ve iyi bir şey öğrenmek ve böyle bir şeyle ilgilenmek sayesinde bedenini geliştirmeye özen gösterir, evini doğru düzgün yönetir, dostlarına ve devlete yararı dokunur, düşmanlarını alt eder: bütün bunlar yararlı olduğu gibi, çok büyük zevk de verir; ölçülü insan bunları yapmaktan keyif alır, ama ölçsüz insanın bunlarda payı yoktur. Hemen yanı başındaki zevklere dalmakla kaldığı için bunları yapamayacak olan birine bu keyif hiç uyar mı? Böyle bir şey söyleyebilir miyiz?” 11. “Sanırım sen beden zevklerine yenilmiş birinin erdemle hiçbir ilgisi olmadığını söylüyorsun, Sokrates.” – “Ölçsüz insanın en vahşi hayvandan ne farkı var Euthydemos? Üstün amaçlar edinmeyip, her yola başvurarak zevk peşinde koşmaya bakan insanı en akılsız hayvanlardan ayıran nedir? Ancak ölçülü insanlar yüksek amaçlar edinebilirler; sözleri ve eylemlerinde iyi ile kötüyü türlerine göre ayırıp, iyiyi seçebilir ve kötüden uzak durabilirler. 12. İşte insan bu şekilde en üstün, en mutlu ve mantık yürütmede en başarılı kişi olur. Zaten “mantık yürütme” terimi, insanların bir araya gelip nesneleri türlerine göre ayırarak karşılıklı görüşmelerinden çıkmıştır. [Böylece, insanın kendini buna elden geldiğince hazırlamaya çalışması ve canla başla özen göstermesi gerekir; çünkü insan bu sayede önderlikte ve mantık yürütmede birinci olur.]

VI. Şimdi de Sokrates’in yanındakileri mantık yürütmede nasıl geliştirdiğini anlatacağım. Nitekim Sokrates, her bir varlığın özünü bilen insanın bunu başkalarına da açıklayabileceğine inanıyordu; bilmeyenin ise kendisi yanıldığı gibi başkalarını da yanıltmasına şaşmıyordu; bu nedenle de yanındakilerle birlikte her bir varlığın özünü araştırmaktan hiç vazgeçmiyordu. Bunları nasıl tanımladığını tek tek anlatmak uzun iş: bu yüzden onun araştırma yönetimine ışık tutacağına inandığım kadarını anlatacağım. 2. Öncelikle dindarlık konusunda şöyle araştırıyordu: “Söylesene Euthydemos, dindarlığı nasıl bir şey olarak düşünüyorsun?” – “Zeus hakkı için, çok güzel bir şey.” – “Dindar insanın nasıl biri olduğunu söyleyebilir misin?” – “Bence tanrıları onurlandıran, dindar bir insandır.” –

“İnsan tanrıları istediği gibi onurlandırabilir mi?” – “Hayır; çünkü tanrıları onurlandırmayı düzenleyen kurallar vardır.” 3. “Bu kuralları bilen, tanrıların nasıl onurlandırılması gerektiğini de bilir, öyle değil mi?” – “Sanırım.” – “Tanrıların nasıl onurlandırılması gerektiğini bilen, buna başka türlü değil, bildiği gibi yapması gerektiğini de düşünür, değil mi?” – “Evet” – “İnsan tanrıları bildiği kuralların dışında onurlandırır mı?” – “Hiç sanmam.” 4. “Tanrılara ilişkin töreleri bilen, onları töreye uygun onurlandırabilir mi?” – “Elbette.” – “Tanrıları töreye uygun onurlandıran, onları gerektiği gibi mi onurlandırır?” – “Kuşkusuz.” – “Tanrıları gerektiği gibi onurlandıran dindar mıdır?” – “Elbette.” – “O halde, tanrılara ilişkin töreleri bilen kimseyi dindar olarak tanımlamamız doğru olur mu?” – “Bence olur.”

5. “İnsan karşısındakine istediği gibi davranabilir mi?” – “Hayır; bu konuda da, [insanların birbirlerine nasıl davranmaları] gerektiğini düzenleyen töreler vardır: [bunları bilen, doğru insandır].” – “Birbirlerine bu törelere uygun davrananlar, gerektiği gibi mi davranırlar?” – “Elbette.” – “Gerektiği gibi davrananlar, güzel mi davranırlar?” – “Kuşkusuz.” – “İnsanlara güzel davrananlar, insan ilişkilerinde başarılı mıdır?” – “Tabii.” – [“Peki, yasalara boyun eğenler, adaletli mi davranırlar?” – “Elbette.”] 6. “Ne gibi şeylere adaletli dendiğini biliyor musun?” – “Yasaların buyurduğu şeylere.” – “Yasaların buyruklarını yerine getirenler, adaletli ve gerekli olanı mı yaparlar?” – “Kesinlikle.” – “Adaletli davranan, adaletli insan mıdır?” – “Sanırım.” – “Sence insan yasaların ne buyurduğunu bilmeden, yasalara boyun eğebilir mi?” – “Hayır.” – “Sence ne yapması gerektiğini bilen insan, bunu yapmaması gerektiğini düşünür mü?” – “Hiç sanmam.” – “Gerekli olduğunu düşündüğü şeyin tersini yapanlar var mıdır?” – “Hayır.” – “İnsanlara ilişkin töreleri bilenler adaletli mi davranırlar?” – “Elbette.” – “Adaletli davranan, adaletli insan mıdır?” – “Başkası olabilir mi?” – “Öyleyse, insanlarla ilgili töreleri bilen adaletli insandır, tanımlamamız doğru, öyle değil mi?” – “Öyle.”

7. “Bilgelik için ne diyeceğiz? Söyle bakalım, sence bilge kişi, bildiği konularda mı, bilmediği konularda mı bilgedir?” – “Bessbelli, bildiği konularda; insan bilmediği konuda nasıl bilge olabilir ki?” – “Öyleyse, bilgelik bilgidedir, değil mi?” – “Bilgiden başka

neyle bilge olunur?" – "Bilgelik, insanı bilge yapan şeyin dışında bir şey mi?" – "Hayır." – "Demek ki, bilgi bilgeliktir." – "Doğru." – "Sence insan var olan her şeyi bilebilir mi?" – "Zeus hakkı için, en küçük parçasını dahi bilemez." – "Öyleyse insan her konuda bilge olamaz." – "Zeus adına, elbette olamaz." – "İnsan neyi biliyorsa, o konuda bilgedir, değil mi?" – "Doğru."

8. "İyi de bu şekilde araştırmamız gerekmiyor mu, Euthydemos?" – "Ne şekilde?" – "Sence herkes için aynı şey mi yararlıdır?" – "Hayır." – "Peki, biri için yararlı olan bazen bir başkası için zararlı değil midir?" – "Evet." – "İyi ile yararlının farklı şeyler olduğunu söyleyebilir misin?" – "Hayır." – "Yararlı kimin işine yarıyorsa, onun için iyidir: doğru mu?" – "Doğru."

9. "Güzelle ilgili olarak da başka türlü söyleyebilir miyiz? Güzel dediğin bir beden, bir eşya ya da başka bir şey, her bakımdan güzel olabilir mi?" – "Zeus adına, olamaz." – "Bir şey hangi konuda yararlıysa, orada kullanılması bakımından güzel değil midir?" – "Elbette." – "Bir şey kullanıldığı yerin dışında başka bir şey için güzel olabilir mi?" – "Başka hiçbir şey için olamaz." – "Öyleyse yararlı olan, nerede işe yarıyorsa, orada güzeldir, değil mi?" – "Doğru."

10. "Yiğitliğe gelince, Euthydemos; yiğitliği güzel olan şeyler arasında mı sayıyorsun?" – "Hem de en güzeli." – "Yiğitliği hiç de önemsiz olmayan bir şey için mi yararlı buluyorsun?" – "Zeus hakkı için, en büyük şey için yararlı." – "Tehlikeli ve zor durumlarda tehlikeyi bilmemek yararlı mıdır?" – "Hem de hiç." – "Öyleyse, ne olduğunu bilmedikleri için böyle durumlar karşısında korku duymayanlar, yiğit değildir." – "Zeus hakkı için, bunca deli ve korkak da bu şekilde yiğittir." – "Peki, korkutucu olmayan şeylerden korkan insanlara ne demeli?" – "Bunlar daha da beter, Zeus adına." – "Tehlikeli ve zor durumlar karşısında iyi olanları yiğit, kötü olanları da korkak mı sayıyorsun?" – "Elbette." 11. "Böyle durumlarda güzel davrananlardan başka kimseleri mi iyi sayıyorsun?" – "Hayır." – "Kötü davrananları mı kötü buluyorsun?" – "Elbette." – "Herkes gerekli bulduğu gibi mi davranır?" – "Başka türlü olabilir mi?" – "Güzel davranamayanlar, nasıl davranmaları gerektiğini biliyorlar mı?" – "Kesinlikle bilmiyorlar." – "Nasıl davranmaları gerektiğini bilenler, bunu yapabilen insanlar mıdır?" – "Bunu yalnız

onlar yapabilir.” – “Ya şuna ne dersin? Yanılgı içinde olmayan insanlar, böyle durumlarda kötü mü davranırlar?” – “Hiç sanmam.” – “Kötü davrananlar yanılgı içinde midir?” – “Doğal olarak.” – “Demek ki, tehlikeli ve zor durumlarda güzel davranmasını bilenler yiğittir, bu konuda yanılgıya düşenler korkaktır, değil mi?” – “Öyle görünüyor.”

12. Krallıkla tiranlığın bire r yönetim biçimi olduğunu kabul ediyor, ama birbirlerinden farklı olduğunu düşünüyordu. İnsanları kendi rızasıyla ve devletin yasalarına göre yöneten düzeni krallık olarak, buna karşılık halkın rızası olmadan ve yasaya uymadan, tersine yönetenin isteği doğrultusunda gerçekleşen yönetimi tiranlık olarak kabul ediyordu. Yasal yükümlülüklerini yerine getirenler arasında yönetici atayan düzen, ona göre aristokrasiydi; varlık ölçütüne göre yönetici atayan plutokrasi, yöneticilerin halk arasından seçildiği düzen de demokrasiydi.

13. Biri herhangi bir konuda kesin bir şey söylemeden, hiçbir kanıt göstermeden falan kişinin daha bilge ya da daha iyi bir devlet adamı ya da daha yiğit olduğunu ya da buna benzer bir şey söyleyerek ona karşı çıksa, Sokrates tartışmayı şöyle bir varsayıma götürüyordu: 14. “Övgüler düzdüğün kişinin benim övdüğümünden daha iyi bir yurttaş mı olduğunu söylüyorsun?” – “Evet, öyle söylüyorum.” – “İyi bir yurttaşın ödevi nedir, önce bunu araştıralım mı?” – “Araştıralım.” – “Mali işlerin yönetiminde devleti daha zenginleştiren, daha üstün değil midir?” – “Elbette.” – “Savaşta devleti düşmanlardan daha güçlü kılan?” – “Kesinlikle” – “Elçilikte devlete düşman yerine dost kazandıran?” – “Kuşkusuz.” – “Meclis konuşmalarında çatışmayı durdurup birliği sağlayan?” – “Elbette.” İşte konuşmayı bu şekilde götürüp, karşı çıkanların gözünde geçiği aydınlatıyordu. 15. Bir konuyu ele aldığı anda, uzlaşılan noktalar üzerinde adım adım ilerliyor, bununla konunun kesinlik kazandığına inanıyordu. Bu nedenle, tartışmaya girdiğinde dinleyenler, tanıdığı kişiler arasında en çok onu haklı buluyorlardı. Odysseus görüşlerini adım adım onaylatarak insanları kendi yanına çekmede usta olduğu için, Homeros’un ona” sağlam konuşmacı”⁷ adını taktığını söylüyordu.

⁷ Od. VIII. 171.

VII. Sanırım, bu söylediklerim, Sokrates'in yanındakilere kendi görüşlerini basit yoldan nasıl açıkladığını ortaya koydu; şimdi de onlara kendilerine yakışan işlerde başlarının çaresine bakmayı öğretmek için nasıl uğraştığını anlatacağım. Nitekim, tanıdığım insanlar içinde en çok o yanındakilerin hangi konuya eğilimli olduklarını anlamaya çalışıyordu; erdemli bir insanın bilmesi gereken konularda kendi bildiklerini canla başla öğretiyordu; bilmediği varsa, onları bilenlerin yanına gönderiyordu. 2. Her konuda, iyi eğitim almış kişinin bilmesi gerekli noktaya kadar öğretiyordu. Örneğin, doğru bir ölçümle toprak alma, verme, bölme ya da ürününü hesaplama durumunda, geometriyi buna yetecek kadar öğrenmek gerektiğini söylüyordu; dikkatini ölçmeye vermiş birinin toprağının ne kadar büyük olduğunu öğrenip nasıl ölçüldüğünü anladıktan sonra orada bırakacak kadarını öğrenmesi daha kolaydı. 3. Geometriyi karışık planlar üzerinde çalışma noktasına kadar öğrenmeyi doğru bulmuyordu. Bunda bir yarar görmediğini söylüyordu; ama bu konuda bilgisiz değildi: bu çalışmanın birçok yararlı bilgiyi engelleyerek insan ömrünü tüketebileceğini söylüyordu. 4. İnsanın yıldızlar konusunda da bilgili olmasını istiyordu; ama bunu da, kara ve deniz yolculuğu, nöbet tutma ya da gecenin, ayın ve yılın belli zamanlarında yapılan başka işler bakımından bunların zamanını hesaplayacak, bunlara ilişkin işaretlerden yararlanacak kadar öğrenmeyi öngörüyordu. Bu bilgiyi de gece avcılarından, gemicilerden ve bunu bilmesi gereken başkalarından öğrenmek kolaydı. 5. İnsan yıldız bilgisini de bu noktaya kadar öğrenmeliydi; aynı yörüngede olmayan cisimleri, gezegenleri ve sabit olmayan yıldızları tanıyacak kadar değil, ve bunların yeryüzünden uzaklıklarını, dönüşlerini ve dönüş nedenlerini araştırarak ömür tüketmeyi kesinlikle onaylamıyordu. Bunda da hiçbir yarar görmediğini söylüyordu; gene de bu konulardan habersiz değildi: bunların da birçok yararlı bilgiyi engelleyerek insan ömrünü tüketebileceğini söylüyordu. 6. Gök cisimlerine, tanrının bunları nasıl düzenlediğine aklını takmayı tümünden reddediyordu; çünkü insanların bunları bulamayacağını, tanrıların da açıklamak istemedikleri şeyleri araştırarak insandan hoşlanmadıklarını düşünüyordu. Bu konularla uğraşan insanların, tanrıların düzenini açıkladım diye böbürlenene Anaksagoras gibi aklını yitirme tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu söylüyordu. 7. Nitekim Anaksagoras ateşle güneşin aynı şey olduğunu söylüyordu; ama şunun

farkında değildi: insan ateşe kolayca bakabilirken güneşe gözünü dikip bakamaz; insan teni ateş ışııyla değil, güneş ışııyla koyulaşır; topraktan çıkan bitkiler güneş ışı olmadan tam gelişmez, buna karşılık ateş her şeyi yakıp yok eder; güneşin kızgın bir taş kütlesi olduğunu söylerken de taşın ateşte akkor haline gelmediğini ve ateşe uzun süre dayanamadığını gözden geçiriyordu; oysa güneş her zaman en parlak cisimdir. 8. Aritmetiğin de öğrenilmesini istiyordu. Ama burada da ötekilerde olduğu gibi boşuna çabalamaktan kaçınılmasını öngörüyor, her şeyi yararlı olduğu noktaya kadar yanındakilerle birlikte araştırıyor ve onlara açıklıyordu. 9. Çevresindeki-leri uzmanlardan olabildiği kadarını öğrenerek sağlıklarına özenmeye ve her birinin yaşam boyunca hangi yiyeceğin, içeceğin ve hareketin yararlı olduğuna, bunlar nasıl uygulanırsa en sağlıklı yaşanabileceğini araştırarak kendilerine dikkat etmeye özendiriyordu. Ona göre, insan kendine böyle dikkat etti mi, sağlığa yararlı şeyleri ondan daha iyi bulup çıkaracak bir hekim bulmak zordu.

10. [Biri insan bilgisinin yeterli olmadığı bir konuda yardım isteyecek olsa, kehanete danışmasını öğütüyordu. Çünkü olaylarla ilgili olarak tanrıların hangi araçlarla insanlara işaret gönderdiklerini bilen kişi, onun dediğine göre, tanrıların öğütünden hiçbir zaman yoksun kalmayacaktır.

VIII. Sokrates'in içindeki daimonun kendisine yapması ve yapmaması gereken şeyleri gösterdiğini söylemesi üzerine, yargıçların onu ölüme mahkum etmesi, bu konuda yalan söylediğini ortaya çıkarmıştır, diye düşünen biri varsa, iki noktayı göz önüne almalıdır. Birincisi, yaşı o kadar ileriye ki, o gün değilse bile, çok geçmeden yaşamı sona erecekti; ikincisi de, bütün insanlarda zihin gücünün zayıfladığı en acı yaş döneminden kurtulmuş oldu; bunun yerine, duruşma sırasında son derece doğru, özgür ve adaletli konuşmasıyla ve ölüm kararını son derece uysal ve mertçe karşılarken sergilediği ruh gücüyle iyi bir ün kazandı. 2. Nitekim, hatırlanan insanlar içinde hiç kimsenin ölümü ondan daha soylu karşılamadığını herkes kabul ediyor. Karardan sonra otuz gün daha yaşamak zorunda kaldı, çünkü Delos şenlikleri⁸ zamanıydı ve yasa kutsal heyet Delos'tan

⁸ Theseus'un Giritli Minotauros'tan kurtardığı ondört genç kız ve delikanlıyla sağ esen geri dönmesi nedeniyle Apollon'u kutlamak için Atinalılar Delos'a bir gemi gönderirlerdi. Bu gemi geri dönmeden önce kentte hiçbir idam yapılmazdı. Platon (*Phaidon* 58 b) geminin duruşmadan bir gün önce yola çıktığını söyler.

dönünceye kadar idamlara izin vermiyordu; ve bu süre içinde bütün dostlarının tanık olduğu gibi, eskisinden hiç de farklı bir yaşam sürmedi. Zaten eskiden de herkes onun sakin ve şen yaşayışına şaşardı.

3. İnsan bundan daha güzel nasıl ölür? İnsanın en soylu bir şekilde karşıladığı ölümden daha güzeli olabilir mi? En soylu ölümden daha mutlu bir ölüm olabilir mi? Ve en mutlu ölümden başka hangi ölüm tanrıların hoşuna gider? 4. <Hipponikos'un oğlu Hermogenes'ten onunla ilgili duyduklarımı anlatacağım. Söylediğine göre, Meletos onu mahkemeye verdikten sonra, mahkemeden hiç söz açmıyor, bu konudan başka her şeyi konuşuyormuş; Hermogenes de ona savunma üzerinde düşünmesi gerektiğini söylemiş. O da ilkin şöyle demiş: "Sence bütün ömrümü bunu yaparak geçirmedi mi?" – "Nasıl yani?" diye sorunca, ömrü boyunca neyin adaletli neyin adaletsiz olduğunu araştırmaktan başka bir şey yapmadığını, adaletli davranıp adaletsizlikten uzak durduğunu, bunu da en güzel savunma biçimi olarak gördüğünü söylemiş. 5. Hermogenes gene sormuş: "Ama Sokrates, bilmiyor musun ki, bugüne kadar Atina'da yargıçlar yapılan konuşmalarla yanlış yönlendirilip hiç suç işlememiş birçok kişiyi ölüme mahkum ettiler, birçok suçluyu da akladılar?" – "Zeus hakkı için, Hermogenes, şimdiye kadar ne zaman yargıçlar önündeki savunmamı düşünmeye kalksam, içimdeki daimon karşı çıktı." 6. "Şaşılacak şey bu söylediğin." – "Tanrının artık ölmemi daha iyi bulmasına mı şaşıyorsun? Biliyorsun, bugüne kadar hiç kimsenin benden daha iyi ve daha zevkli yaşadığını kabul etmedim. Çünkü benim düşünceme göre, elinden geldiğince erdemli olmaya çalışan insanlar çok iyi yaşarlar, olabildiğince erdemli olduklarını anlayanlar da son derece zevkli yaşar. 7. Bugüne kadar benim için de böyle olduğunu anladım,> ve başka insanlarla karşılaşp kendimi onlarla karşılaştırdığım zaman, kendimle ilgili bu düşüncemi koruyorum. Hem yalnız ben değil, dostlarım da benim hakkımda böyle düşünüyor: beni sevdikleri için değil, çünkü o zaman sevdikleri bütün dostları için de böyle düşünürlerdi; benim yanımda durmakla olabilecek en erdemli kişiler olduklarını düşündükleri için. 8. <Eğer daha uzun yaşarsam, belki de yaşlılığın sıkıntılarına katlanmam gerekecek: gözlerim görmez, kulaklarım duymaz olacak; zihnim zayıflayacak, daha zor öğreneceğim, daha unutkan olacağım; ve eskiden üstün olduğum kişilerden beter olacağım. Bunları farketmesem de yaşam çekilmez olurdu; farkına vararak yaşamak çok daha

kötü ve tatsız değil mi?> 9. Haksız yere öleceksem, bunun ayıbı beni haksız yere öldürenlerde olacak; haksızlık ayıpsa, haksız bir iş yapmak ayıp değil mi? Başkalarının benim hakkımda adaletli karar almamalarının ve adaleti yerine getirmemelerinin ayıbı beni bağlar mı? 10. <Bakıyorum da, atalarımızın ünü bile sonraki kuşaklarda adaletli davranmış olmalarına ve olmamalarına göre değişiyor. Eğer şimdi ölürsem, insanlarda uyandıracığım ilgi, beni ölüme mahkum edenlerinkinden farklı olacak, biliyorum. Çünkü eminim ki, insanlar şimdiye kadar hiç kimseye bir haksızlık ve kötülük yapamadığıma, çevremdekileri her zaman daha iyi kılmak için çabaladığıma tanıklık edeceklerdir''.> İşte Hermogenes'e ve ötekilere söyledikleri buydu.] 11. Sokrates'in nasıl bir insan olduğunu bilenler arasından erdemi bulmaya çalışan kimseler bugün hala en çok onu özleyiyorlar, çünkü erdem arayışında onlara en çok yararı dokunan oydu. Bana gelince, onun nasıl bir insan olduğunu anlattığım kadarıyla, o kadar dindar bir insandı ki, tanrıların görüşünü almadan hiçbir şey yapmazdı; o kadar adaletli idi ki, hiç kimseye küçücük bir zarar bile vermezdi; yanındakilere hep yararı dokunurdu; kendini o kadar iyi denetlerdi ki, daha zevkli diye hiçbir şeyi iyiye yeğlemezdi; o kadar akıllı idi ki, iyi ile kötüyü ayırmada hiç yanılmazdı; başkalarına ihtiyacı yoktu, bu ayırımı kendi başına yapabiliirdi; mantık yürütmede ve böyle şeyleri tanımlamada ustaydı; başkalarını sorgulamada, hatalarını bulup onları erdeme ve mükemmelliğe yönlendirmede ustaydı: bu haliyle bana en üstün ve en mutlu insan olarak görünüyordu. [Bunlar yetmiyorsa, bu söylediklerimle başka insanların karakterini karşılaştırsın, ondan sonra karar verin.]

D İ Z İ N

AGAMEMNON (III.I.4; 11.1,2) : Ef-saneye göre Mykenai ya da Argos kralı; Atreus'un oğlu, Menelaos'un kardeşi; Helene'nin kızkardeşi Klytaihnestra ile evlendi. Bir oğlu (Orestes) ile üç kızı (Iphigeneia ya da Iphianassa, Elektra ya da Laodike ve Khrysothemis) oldu. Akhaleus Troya seferinde başkomutandır: Akhilleus ile çatışması *Ilias*'ın ana konusuna oluşturur.

Hellenistik çağda Ispartalıların "Zeus Agamemnon" adıyla taptıkları Agamemnon'un tarihsel bir kişi, belki de Mykenai kralı olduğu düşünülebilir; ama bu konuda daha eski çağlara ait deliller yoktur.

AKUMENOS (III. XIII. 2): Sokrates'in çevresinden bir hekim.

ALKIBIADES (I. II. 12, vd.; III. 8, 10): Kleiniias'ın oğlu, Atinalı önder ve devlet adamı (c.İ.ö. 450-404). Koruyucusu Perikles'in yanında yetişti, Sokrates'in öğrencisi ve dostu oldu. 420 yılında aşırı demokratların başına geçti ve Atina'yı Isparta'nın düşmanlarıyla birleşmeye götürdü. Atinalıların gönulsüzce destekledikleri bu politika, Isparta'nın Mantineia zaferi ile (418) büyük ölçüde gözden düştü. Sicilya seferine Lamakhos ve Nikias ile birlikte önder atandı (415). Donanma Sicilya'ya ulaştığında, Atina'daki Hermes büstlerinin kırılmasından sorumlu tutularak geri çağrıldı: Alkibades de Isparta'ya kaçtı ve onlara Sicilya'ya bir önder göndermelerini, Attike'de Dekeleia'da sürekli bir garnizon bulundurmalarını öğütledi. 412 yılında İyonya'da iken Isparta'nın güvenliğini yitirdi ve Tissaphernes'e sığındı; amacı Pers-

lerin desteğini kazanıp Atina'daki eski yerini elde etmekte; ama Persleri Isparta'dan ayıramadı. İyonya ve Hellespontos'taki başarılarından sonra, 410 yılında Kyzikos'ta parlak bir zafer kazandı. 407 yılında Atina'ya döndü ve olağanüstü yetkilerle donandı. Ama Lysandros ile Kyros'un güçlü dayanışması karşısında pek etkili olamadı ve hasımlarının başlattığı hareket sonucunda Atina'nın siyasal sahnesinden çekildi. 404 yılında Lysandros ile Otuzların etkisiyle Pharnabazos'un yanına sığındığı Frigya'da öldürüldü. Alkibiades olağanüstü yetenekli bir devlet adamı ve önder olarak kendini göstermiştir, ama ihtiraslı kişiliği ve özel yaşamındaki aşırılık Atinalılarda ona karşı bir güvensizlik yaratmıştır. ANAKSAGORAS (IV. VII. 6): c. İ.ö. 500-428; Hegesibulos'un oğlu, Klazomenai doğumlu, Atina'ya yerleşen ilk filozof. 480 yılında, olasılıkla Kserkses'in ordusuyla Yunanistan'a geldi ve "yirmi yaşında Kallias'ın (Kalliades) arkhontluğunda Atina'da felsefe yapmaya başladı ve Atina'da otuz yıl kaldığı söylenir" (Phal. Demetr. ap. Diog. Laert, 2. 7). Perikles'in dostu ve hocası olduğu için, bu büyük devlet adamının düşmanları tarafından dinsizlikle ve Pers yanlısı olmakla suçlanarak mahkemeye verildi; ama Perikles'in yardımıyla Lampsakos'a kaçtı ve orada bir okul açtı; halkın büyük saygısını kazandı ve orada öldü.

Felsefenin belli başlı noktaları kısaca şöyle özetlenebilir:

a) Duyu verileri araştırmalarımıza çıkış noktası olarak alınmalıdır.

b) Oluşma ve yok olma diye bir şey yoktur. Görünürdeki oluşma ve yok olma özlerle tohumların (χρήματα - σπέρματα) birleşmesi ve dağılmasından başka bir şey değildir.

c) Duyumlanan dünyadaki sonsuz çeşitlilik, nitelikleri birbirinden farklı tohumların varlığı ile açıklanabilir. Duyumlanan bütün nesnelerde bu tohumların hepsi vardır; ancak hangisi ağır basıyorsa, nesneyi belirleyen de odur.

d) Değişim de bazı tohumların sonradan ağır basmasına bağlıdır.

e) Bu özler de sonsuz parçalara ayrılabilir.

f) Bütün bu tohumlar arasında ötekiler için hareket nedeni olan, hareketi bir ereğe (τέλος) göre oluşturan νόος'tur. νόος en arınmış maddedir; hiçbir şeyle karışık değildir; evrene egemen olan ilkedir.

ANTIPHON (I. VI, 1, 10, vd.): Atinalı sofist (İ.ö. V. yüzyıl). Hatip Antiphon'un çağdaşıdır ve onunla sık sık karıştırılmıştır. Ksenophon ve Aristoteles onu Sokrates'in hasmı olarak anarlar; Cicero'nun *De Divinatione* adlı eserinde de düş yorumcusu olarak anılır. περί ἀληθείας ve περί ὁμοιοῦς adlı eserlerinden başka περί κρίσεως ὁνείρων adlı bir eseri daha vardır. Suidas onun hakkında şöyle der:

Ἀντιφῶν Ἀθηναῖος, τερατοσκόπος καὶ ἐποποιὸς καὶ σοφιστής. ἐκαλεῖτο δὲ λογομάγειρος.

ANTISTHENES (II. V. 1, 3; III. IV. 1; XI. 17): Atinalı filozof (İ.ö. 445-360); Sokrates'in öğrencilerindendir; Kynik okulun kurucusu sayılır (Diog. Laert. 1. 15; 6. 13). Sinoplu Diogenes ve Stoacılar üzerinde etkili olmuştur. Zengin bir ailede yetişen Antisthenes'in felsefesinin kökleri, toplum yapısında

gözlediği çelişki ve haksızlıklara dayanır. Felsefenin belli başlı ilkeleri şunlardır:

- 1) Mutluluk (εὐδαιμονία) erdemden (ἀρετή) kaynaklanır.
- 2) Erdem de bilgiye dayanır, dolayısıyla öğrenilebilir.
- 3) Bu da sözcüklerin anlamını (ὁνομάτων ἐπισκεψίς) araştırmakla gerçekleşir.
- 4) Bir sözcüğün anlamını bilen, tanımladığı şeyi de bilir.
- 5) Erdemin ne olduğunu bilen, erdemsiz bir davranış içine giremez.
- 6) Bu bilgiyi öğrenen, bir daha hiç unutmaz.
- 7) Çoğu zevk (ἡδοναί) zararlıdır ve mutluluğa bir katkısı yoktur.
- 8) Ancak bir çabanın (πόνος) sonucu olan zevk sürekliedir.
- 9) En iyi yönetim, bilge insanın yönetimidir.

Antisthenes, erdemli ve çaba dolu bir yaşam sürdüğü için Herakles'e hayrandır ve Kyros'ta bilge hükümdar örneğini görür. Akıllı kaba güçten üstün gördüğü için de, Odysseus'u Aias'a tercih eder.

APOLLODOROS (III. XI. 17): Sokrates'in en yakın dostlarından biri: *Şölen*'deki anlatıyı aktaran odur; Platon ona *Phaidon*'da da yer verir: Sokrates ölürken gözyaşlarını tutamaz, hüngür hüngür ağlar.

AREIOPAG MECLİSİ (III. V. 20): Atina'da Akropolis'in kuzey batısında "Ares Tepesi" (Ἄρειος πᾶγος) ve burada toplanan meclis. Monarşi ve aristokrasi dönemlerinde meclis yalnızca *Eupatridiai*'dan kurulu idi. Solon'un reformlarından sonra, görev süresi biten arkhontlar da soruşturmadan geçip onay aldıktan sonra (δοκιμασία) meclise girmeye başladılar. Üye kabulünde ya-

pılan soruşturma sonucunda meclis salt soylulardan oluşur hale geldi. Areiopag meclisinde ağır ceza davalarına bakılır ve devlet memurları denetlenirdi; meclisin ayrıca Βουλή ve ἐκκλησία'dan çıkan kararlar üstünde veto hakkı vardı.

ARISTARKHOS (II. VII. 1,2, 11): Bir Atinalı: hakkında hiçbir şey bilinmiyor. ARISTIPPOS (II. I. 1, 8, 11, 18, 34-III. VIII. 1): Sokrates'in öğrencilerinden; Kyrene okulunun kurucusu. Sokrates'in öğrencileri içinde ilk kez parayla ders veren Aristippos öğretisini, iyi yaşamla zevkin en yüce, acının ise en düşük değerler olduğu inancı üzerine kurmuştur. Ona göre mutluluk haz aramaktan başka bir şey değildir. Bununla birlikte Kyrene okulunun kurucusu olarak onunla aynı adı taşıyan torunu da gösterilir. 25 diyalogundan hiçbirini elimize geçmemiştir.

ARISTODEMOS (I. IV. 2, 10): Kydathenaion demosundan bir Atinalı Platon'un *Symposion*'unda "ufak tefek" olarak tanımlanır: lakabını da buradan almıştır. Sokrates'in en ateşli hayranlarından biriydi.

ARKHEDEMOS (II. VII. 4, vd): Hakkında hiçbir şey bilinmiyor.

ASPASIA (II. VI. 36): Miletoslu bir ailenin kızı. İ.ö. 445 yılında Perikles karısından boşandıktan sonra, ölümüne kadar (429) onunla yaşadı. Çok zeki bir kadındı: Sokrates'in sohbetlerine katılıyor, retorik dersleri veriyordu. Doğal olarak, özellikle de komedya ozanlarının politik amaçlı saldırılarına hedef oldu. Ahlaksızlık suçlamalarından başka, Perikles üstünde fazla etkili olmakla ve Peloponnesos savaşına neden olmakla suçlandı. Aristophanes *Akharnaililer*'de bu suçlamaların parodisini yapar (mm. 515-539). Dinsizlikten mahkemeye verildi, ama

Perikles'in sayesinde aklandı. Perikles'in 451/0 yılında çıkarttığı yasa uyarınca bir kişinin Atina yurttaşı olabilmesi için hem annesinin hem babasının Atinalı olması gerekiyordu: bu nedenle oğulları Perikles bir süre yurttaşlık haklarından yararlanamadı, ama veba salgını sırasında Perikles'in karısından olma iki meşru oğlunun ölümünden sonra özel bir yasayla yurttaşlığa alındı: Arginusai savaşından sonra idam edilen komutanlar arasındaydı. Aspasia'nın Sokrates ile dostluğu, aralarında Antisthenes, Aiskhines ve Platon'un da bulunduğu öğrencileri tarafından anılmasına ve hakkında yazılar yazılmasına neden olmuştur.

DAIDALOS (IV. II. 33): Attike kralı Kekrops'un soyundan geldiği söylenen Atinalı sanatçı. Çırağını öldürdüğü için Areiopag mahkemesinin kararıyla sürgüne gönderildi. Girit'te kral Minos'un hizmetine girdi, Labyrinthos'u yaptı. Minos onun Girit'ten ayrılmasına izin vermediği için, oğlu Ikaros ile kendisine birer kanat yapıp uçarak kaçtı. Ne var ki, deniz üzerinde uçarlarken Ikaros kendi tedbirsizliği yüzünden düştü. DELOS (III. 12-IV. VIII. 2): Kykladların ortasında küçük bir ada. Efsaneye göre, Apollon ile Artemis'in doğum yeri olarak en erken tarihsel çağdan beri Apollon'a kutsanmıştı: VIII. yüzyıldan beri Ege adaları ve kıyılarından gelen insanların şarkı, dans ve oyunları ile onurlandırılıyordu. Thukydides'e göre, Giritli Minos'un kovduğu Karyalı deniz korsanları tarafından işgal edilmişti. Yunan öncesi halk, İ.ö. 1000 yıllardan önce Anakara Yunanistan'dan gelen yerleşmeciler tarafından yerlerinden edildi. Ada *Odysseia*'da ünlenmişti bile. Gerçek tarihi VI. yüzyılda başlar: Atinalı Peisistratos Kykladları denetim altına almak için Delos'u temizler ve Samos tiranı Polykrates egemenliğini Delos'a

kadar genişletmiştir. Delos İyon Amphiktyon'unun merkezi olarak da önemliydi.

DEMEAS (II. VII. 6): Hakkında başka bir şey bilinmiyor.

DIODOROS (II. X. 1, 5, 6): Sokrates'in bir arkadaşı; hakkında başka bir şey bilinmiyor.

DIONYSODOROS (III. 1. 1.): Khioslu sofist. Platon'un *Euthydemos* (273 A) adlı diyalogunda, diyaloga adını veren kardeşi ile birlikte yer alır.

EPIGENES (III. XII. 1): Sokrates'in öğrencilerinden biri: Platon'a göre (*Phaidon* 59 b) Sokrates'in ölümünde hazır bulunmuştur.

EPIKHARMOS (II. I. 20): Sicilyalı komedy ozanı. Rhegionlu Anaksilaos'a (*frag. 98*) ve Aiskhylos'a (*frag. 214*) göndermelerinden anlaşıldığına göre, İ.ö.V. yüzyılın ilk çeyreğinde etkinlik göstermiştir. Oyunlarından kalan fragmentlerden ve oyun başlıklarından iki tip konu işlediğini anlıyoruz: günlük hayatta yaşanan olaylar ve efsanelerin parodisi. Bu parodilerin hedefi özellikle Odysseus ve Herakles'tir. Oyunları kısırdan hisse yoluyla verilen felsefi öğütlerle doludur. Dili Sicilya Dor lehçesidir ve Attike komedyasındaki kadar renkli ve incedir.

ERASINIDES (I. I. 18): Arginusai deniz savaşında görevli on stratejten biri. İ.ö. 406 yılının temmuz ayında on stratejten sekizinin yönettiği (biri, Arkhestratos ölmüştü; öbürü Konon da Mytilene'de kuşatılmıştı) Atina donanması, Kallikratidas'ın önderliğindeki Isparta donanması ile karşılaşmış ve Arginusai yakınlarında müthiş bir bozguna uğratmıştı. Stratejler Atina'ya döndüklerinde, savaş sırasında denize saçılan erleri toplamamakla suçlanarak meclis önünde mahkemeye verildiler. Onlar da savaştan hemen sonra patlak veren şiddetli

fırtına yüzünden yardıma koşamadıklarını söyleyerek kendilerini savundular; esasen kurtarma işini aralarında Thermenios ile Thrasybulos'un da bulunduğu birtakım subaylara bırakmışlardı. Meclistekilerden biri stratejlerin hepsi için tek oylama (Μία ψήφος) yapılmasını önerdi: işte yasalara aykırı olan buydu; çünkü yasalara göre, birden fazla kişi için aynı anda karar verilecekse, her biri için ayrı oylama yapılmalıydı. Bu nedenle Sokrates ve daha birkaç Prytaneion üyesi, böyle bir oylamanın yasalara aykırı olduğunu söyleyerek karşı çıktılar. Stratejlerin düşmanları tarafından kışkırtılmış olan halk onları yuhaladı, hatta stratejler için yapılacak oylamaya onları da katmayı önerdiler. Böylece Prytaneion üyeleri itirazlarını geri çektiler. Bir tek Sokrates tehditlere aldırmaııp yasalara aykırı oylamayı kabul etmedi ve o an için oylamadan vazgeçildi; ama sonra dava ertelenerek tek oylama kabul edildi ve sekiz stratej ölüme mahkum oldu: aralarında savaştan sonra Atina'ya dönmemiş olan iki tanesi ölümden kurtuldu, öbür altısı idam edildi. Ksenophon bütün bunları en ince ayrıntısına kadar *Hellenika*'da (I. VII) anlatmıştır: mahkum edilen stratejlerin dokuz değil, sekiz kişi olduğunu çok iyi biliyordu. Burada niçin "dokuz" dediği açıklanamamaktadır. Belki de olayların üstünden uzun bir zaman geçtiği için, mahkemeye çıkarılmayan iki stratejten Konon'u başka başarılarından ötürü hala hatırlıyordu, ama adı fazla duyulmadan ölen Arkhestratos'u tamamiyle unutmıştu.

EROS (I. III. 13): İlkçağın en eski metinlerinden beri evrende birleşme ve üremeyi sağlayan doğal bir güç olarak belirir. Hesiodos yaratılışı anlatırken Khaos'tan hemen sonra Eros'u anar. Bu tanrı evrensel bir ilkedir, insanları

oklarıyla kovalayan ve yaralayan kanath, alaycı ve yaramaz, giderek tehlikeli bir çocuk biçimine girmiş, bu biçimiyle günümüze kadar gelmiştir. EREKHTHEUS (III. V. 10): Efsanevi Atina kralı: efsanesi Erikhthonios'un-kiyle sık sık karışır; belki de kökende bu ikisi aynı idi. Erekhtheus Gaia'nın oğlu idi ve Athena tarafından yetiştirilmişti. Efsanesinin ana çizgileri kızları ile ilgilidir. Trakyalı Eumolpos Attike'ye saldırdığı zaman, Erekhtheus zafer konusunda Delphoi biliciliğine danışmış; bilici de kızlarından birini kurban ederse zafer kazanacağını söylemiş. Erekhtheus Khthonia adlı kızını kurban etmiş, öteki kızları da kardeşlerinin acısına dayanamayıp kendilerini öldürmüşler. Savaşta Eumolpos yenilince, babası Poseidon çok öfkelenmiş ve Zeus'tan Erekhtheus'u öldürmesini istemiş; Zeus da zavallı kralın üstüne yıldırımlarını salmış. Euripides yitık *Erekhtheus* adlı oyununda bu efsaneyi işlemiştir.

EUTHEROS (II. VIII. 1,5): Sokrates'in bir arkadaşı; hakkında başka bir şey bilinmiyor.

EUTHYDEMOS (I. II. 29; IV. II. 1, vd.; III. 2, vd.; V. 2, vd.; VI. 2, vd.); Platon'un diyaloguna adını veren sofist Euthydemos değil; Platon'un *Devlet*'te söz ettiği hatip Lysias'ın kardeşi de değil. Bu Euthydemos, Diokles'in oğlu, eğitim görmek isteyen, ozanların ve sofistlerin eserlerini yutar gibi okuyan, çok yakışıklı bir delikanlı: *Memorabilia*'nın IV. kitabında (III, V ve VI) Sokrates ile din, ölçülülük ve başka erdemler üzerine tartışır.

GLAUKON (III. VI. 1): Platon'un erkek kardeşi; büyükbabasının da adı Glaukon idi.

HERAKLES (II. I. 21 vd.): Gücünden korktuğu için ondan kurtulmaya çalışan Eurystheus'un buyurduğu oniki

zorlu işle insanlığa iyiliği geçen büyük kahraman. Kehanetin sözünü dinleyip bu oniki işi üstlenmişti.

HERAKLESOGULLARI (III. V. 10): kendilerine özgü çok az efsaneleri olan Dorlar, Herakles'i kendileriyle bağlantılı göstermek için Heraklesoğulları efsanesini Peloponnesos'un fethi ile birleştirmişlerdir. Herakles'e oniki ünlü işini buyuran Eurystheus çocuklarına da aman vermemiş, Atina'nın korumasına giren Heraklesoğulları yurtlarına ne zaman geri dönebileceklerini Delphoi'a sormuşlar, yanıt olarak "üçüncü hasatta" dönebilecekleri söylenmiş. Herakles'in büyük oğlu Hyllos bunu üçüncü yıl olarak yorumlamış, ama Istimos'ta Peloponnesoslu bir savaşçıyla teke tek dövüşürken ölmüş. Yüz yıl sonra Herakles'in soyundan Temenos yeniden biliciye danışmış ve aynı yanıt almış: yanıt bu kez "üçüncü kuşak" olarak yorumlanmış. Bunun üzerine Dorlar başında Temenos'un, Khresphontes'in ve Aristodemos oğulları Eurysthenes ile Prokles'in bulunduğu üç orduyla yeniden harekete geçmişler. Peloponnesos'u ele geçirip üçe bölmüşler: Khresphontes Messene'de, Temenos Argos'ta, Aristodemos'un oğulları da Lakedaimon'da kral olmuşlar; böylece Isparta'da iki kral sistemi kurulmuş.

HERMES (I. II. 7): Titanlar soyundan Atlas ile Pleione'nin kızı Maia'nın Zeus'la birleşmesinden doğmuştur. Tanrıların, özellikle de Zeus'un habercisi olarak görev alan Hermes, Olympos tanrılarının en renkli ve özgün kişiliklerinden biridir.

Odysseia'da Odysseus'u yıllardan beri mağarasında alıkoyan Kalypso'ya Zeus'un buyruğunu ulaştırır ve kahramana yol gösterir.

HERMOGENES (I.II.48-II.X. 3, 5, 6-IV. VIII. 4): Elyazmalarında Hermo-

krates adı okunmaktadır: Peloponnesos savaşında Syrakusaililerin komutanıdır ve Platon'un bazı diyaloglarında (*Timaos*, *Kritias*) konuşmacı olarak görülür. Bununla birlikte, Sokrates'in öğrencileri arasında sayılacak kadar nitelikli görünmüyor. Bu nedenle tüm modern yayıncılar bu adı Hermogenes olarak düzeltmişlerdir. Hermogenes, Hipponikos'un oğlu ve zengin Kallias'ın kardeşidir. Baba servetinin hepsini ağabeyine kaptırmış ve yoksulluğa gönül rahatlığı ile katlanmıştır. Sokrates onu çok seviyordu: dostlarına yaklaştırarak ona yardımcı olmuştur.

HESIODOS (I. II. 56-II. I. 20): Tanıdığımız en eski Yunan ozanlarından biri. Homeros'tan sonra arkaik çağ epiginin öteki temsilcisi olarak, onunla kimi zaman yanyana, kimi zaman karşı karşıya getirilmiştir. V. yüzyıldan bu yana hangisinin daha eski olduğu tartışılmış (Ksenophanes, *ap. Gell.* 3.11.2; Herod. 2.53; Ephoros *frag.* 101 J. vd); ama Aristarkhos'un görüşleri doğrultusunda Homeros'un daha eski olduğu kabul edilmiştir. Bugün Hesiodos'un çağı İ.ö. 700 yılları dolayına yerleştirilir. Yaşamı hakkında Hesiodos bize kendisi bilgi vermektedir. babası kazanç getirmeyen deniz ticareti işini bırakıp Aiol Kyme'den Boiotia'da Askrya'ya göçmüştür (*Erga*, 633-40); kendisi Helikon dağında sürülerini otlatırken Musalar ona ozanlığı öğretmişler (*Theog.* 22-35); Khalkis'te cenaze oyunlarında bir şiir yarışmasında bronz üçayak kazanmış (*Erga*, 650-60). Lokris'te öldüğü söylenir (Thuk. III. 96 vd.), ama mezarı Orkhomenos'ta gösteriliyordu (Arist. *frag.* 565, *Certamen* 14, Paus, 9.38.3). Homeros ile karşılaşmış yarıştığı öyküsü, olasılıkla sofist Alkidamas'ın uydurmasıdır. Onun adı altında elimize gelen eserlerden

ilk üçü tam olarak elimizdedir, ve ilk ikisi kesin olarak onundur:

Theogonia: Musalara bir seslenişten sonra (1-104) tanrıların doğuşu, soy ağaçları ve Zeus'un egemenliğine yol açan olaylar anlatılır. Destan Zeus'un ve öteki Olymposlu tanrıların evlilikleriyle ve ölümlü erkeklerle ilişki kuran tanrıça listesiyle sona erer. Bu efsaneler dizisi Hitit ve Akad metinleriyle büyük bir benzerlik gösterir ve kökende yakın doğuya bağlı olmalıdır.

İşler ve Günler: *Theogonia*'dan sonra yazılmıştır: Hesiodos, dürüst çalışmaya dayalı bir yaşam üzerine öğütler verir ve efsanelerden örnekler getirerek adletsizliğe ve tembelliğe çatar. Bu öğütler aslında kardeşi Perses'e yöneliktir: kardeşi βασιλῆες'e para yedirerek, baba mirasının Hesiodos'a düşen payını da ele geçirmiştir. Ahlak derslerinin yanı sıra, Hesiodos özellikle tarım, deniz aşırı ticaret, toplumsal ve dinsel davranışlar üzerine pratik bilgiler de verir. Destan bütünü içinde arkaik Yunanistan'ın toplumsal kuşullarını yansıtan tek eserdir.

Kalkan: Herakles'in Kyknos ile dövüşünü anlatan kısa bir destandır. Adını, destanla oransızlık yaratacak biçimde uzun uzadıya anlatılan Herakles'in kalkanından alır.

Kadınlar Kataloğu ya da *Eoiai*: beş kitap içinde *Theogonia*'nın devamıdır. Elimizde çok sayıda alıntı ve papir fragmentler vardır.

HIPPIAS (IV. IV. 5 vd.): Elisli sofist; Protagoras'ın (İ.ö. c. 485-415) çağdaşı, ama ondan daha gençti. Platon'un *Büyük Hippias* ve *Küçük Hippias* adlı diyaloglarında canlı çizgilerle tanıtılır. Öğretmen ve hatip olarak bütün Yunanistan'ı dolaşmış, büyük ün ve servet kazanmıştır. Matematik, astronomi, gramer, şiir, müzik ve kahramanlık

çağ tarihinden başka çeşitli el sanatlarında da uzman idi. Çok şık giyinirdi; kendi elleriyle yaptığı ayakkabıları ve yüzükleri ile övünürdü. Doğduğu kenttin devlet işlerinde de görev almıştır. Çok sayıdaki eserleri arasında adlarıyla bilinenler şunlardır: Messenialı genç erkekler korosunun boğulması üzerine bir elegeia; bir συναγωγή; bir Τρωικός λόγος bir Ὀλυμπιονικῶν ἀναγγραφή; Ἑθνῶν ὀνομασίαι.

HOMEROS (I. II. 58; IV. 3-II. VI. 11-III. I. 4; II.1-IV. II.10; VI. 15): Yunan edebiyatının başlangıcında karışımıza çıkan *İlyada* ve *Odysseia* destanlarının yazarı, ilk ve en büyük Yunan destan ozanı. Yaşamı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Doğum yeri olarak yedi kent gösterilir. İyonyalıdır; İzmir'de doğmuş, Khios'ta yaşamış. İos'ta ölmüş olmalıdır. Kör olduğu söylenirse de, bunun bir efsane unsuru olduğu düşünülmektedir. Herodotos'a göre, İ.ö. 850 yıllarında yaşamıştır. Yunanlılar bu destanları ulusal birlik ve kahramanlık simgesi, ayrıca ahlaki ve yol gösterici olarak kabul etmişlerdir. Eskiçağdan bu yana batı edebiyatlarını da derinden etkilemiş olan bu destanların gerçek değeri; tanrılar ve kahramanlık serüvenleriyle ilgili anlatımdan zaman zaman sıyrılarak derin insani duyguları da işleyen şiirinden ileri gelir. Homeros'un olduğu söylenen *Homeric İlahiler* ve *Batrakhomyomakhia* ondan oldukça sonraki bir çağa ait olmalıdır.

KEBES (I. II. 48; III. XI. 17): Sokrates'in derslerini izlemek için Thebai'den gelmiş bir delikanlı.

KERAMON (II. VII. 3.4): Bir sanayici hakkında başka bir şey bilinmiyor. KHAIREKRATES (I. II. 48-II. III. 1, vd.): kardeşi Khairephon ile Sokrates'in yakın dostlarından. Khaire-

krates Sokrates'in duruşmasında bulunmuştur. *Memorabilia*'nın II. kitabında Ksenophon bu iki kardeşi kavgalı gösterir ve Sokrates onları barıştırır. KHAIREPHON (I. II. 48-II. III. 1, 6, 10): Khairekrates'in kardeşi. Kısmen bedensel bozukluğundan ötürü (lakabı "yarasa" idi; sarı renginden ötürü de πύζινος "şimsir ağacı" diyorlardı), kısmen de her hareketine eşlik eden ve ona μανικός ("deli") denmesine yol açan telaş yüzünden komedy ozanlarının hedefi olmuştur. Platon (*Apol.* V. 21) onun Sokrates'in ἐταῖρος ἐκ νέου olarak ondan daha bilge birinin olup olmadığını öğrenmek için Delphoi kahinliğine danıştığını ve μηδὲνα σοφώτερον εἶναι cevabını aldığını anlatır. Otuzlar yönetiminin devrilmesinden biraz sonra, Sokrates'in duruşmasından önce ölmüştür.

KHARIKLES (I. II. 31; vd.): Otuzlardan biri: Kritias ile birlikte yasa tasarılarını inceleme görevine getirilmişti.

KIRKE (I. III. 7): Büyücü tanrıça Kirke, Güneş tanrı Helios ile Okeanos kızı Perseis'ten doğmadır. Başka bir efsaneye göre de Hekate'nin kızıdır ve büyüculüğünü ondan almıştır.

Odysseus Aiolos'un adasından kovulup yamyam Laistrygonlara epey kurban verdikten sonra, yoldaşlarıyla birlikte Kirke'nin Aiaie adasına gelir ve Kirke Odysseus dışında hepsini domuza dönüştürür. Odysseus da tanrı Hermes'in yardımıyla hem kendini hem arkadaşlarını kurtarır.

KLEITON (III. X. 6): Bir yontucu olan Kleiton hakkında başka bir şey bilinmiyor. Kleiton'un çoğunlukla kabul edildiği gibi, Polykleitos'un kısaltılmış biçimi olması, pek olası değildir. Yunan heykel sanatında ruhsal özelliklerin canlandırılması pek olağan değildi. Sanatçıdan yüz ifadesinde ve

tavırlarda ölçülülüğü canlandırması isteniyordu. Bu *ethos* Hellenistik çağda yerini yavaş yavaş *pathos*'a bırakmış, sonunda Laokoon gibi eserlerde *pathos* büsbütün egemen olmuştur.

KRITIAS (I.II.12 vd.): Kallaiskhros'un oğlu (c. İ.ö. 460-403). Platon'un da anne tarafından bağlı olduğu son derece soylu bir aileden geliyordu; çok zengin ve zeki idi. Sokrates'in ve sofistlerin öğrencisi idi. Hermes büstlerinin kırılışından sorumlu tutuldu, ama Andokides'in tanıklığı ile salıverildi. Alkibiades'in 406 yılındaki ikinci sürgününün etkisiyle, o da Tesalya'ya sürgün edildi; 404 yılında Atina'nın teslim olmasından sonra, ateşli bir Isparta taraftarı olarak Atina'ya döndü ve Otuzlar yönetiminde yer aldı. Ksenophon'a göre, şiddet yanlısı aşırı kesimin başı olarak, görev arkadaşı Theramenes'in idamında etkili olmuştur. 403 yılının ilkbaharında sürgün demokratların başında Atina'ya dönen Thrasybulos'a karşı çarpışırken öldü.

Kritias edebiyatla da ilgilenmiş, elegeia ve tragedyalar yazmıştır (elimizde fragmentleri vardır); aynı zamanda ünlü bir hatiptir ve siyasal içerikli yazılar yazmıştır.

KRITOBULOS (I.III.8, 13-II. VI. 1, 15, vd.): Kriton'un oğlu. Alkibiades'in güzelliğine vurulmuştu. Sokrates onunla arkadaş seçimi ve uyum üzerine sohbet eder (Krş. KSEN. *Oikon.* ve *Symp.*).

KRITON (I.II.48; III.8-II. IX.1, vd.): Platon'un diyaloglarından birine adını veren zengin Atinalı. Sokrates'i çok seviyordu, onu zindandan kaçırmak için bütün servetini harcamaya hazırı. Zengin oluşu jurnalcilerin dikkatini çekmiş, onlardan korunmak için Arkhedamos'a çok para yedirmiştir. *Devlet*'in VIII. kitabında Platon onu

çok erdemli, ama akli felsefeye pek yatkın olmayan bir kişilik olarak çizer. **KYREBOS** (II.VII.6): Bir fırıncı: hakkında başka bir şey bilinmiyor.

LAMPROKLES (II.II.1): Sokrates'in büyük oğlu. Öteki oğulları Sophroniskos ve Meneksenos'tur.

LIKHAS (I.II.61): Plutarkhos'tan öğrendiğimize göre (*Kimon*, X.), Arkhesilaos'un oğlu ve Sokrates'in çağdaşı olan bu Ispartalı, Gymnopaediai şenlikleri dolayısıyla Isparta'ya gelenlere konukseverlik göstermesiyle ünlüydü. Temmuz ayında özellikle Apollon ve Artemis onuruna kutlanan bu şenliklerde, çarşı alanında dans edilir, koro şarkıları söylenir ve spor yarışmaları yapılırdı: bu yarışmalara gençler çıplak katılırlardı. Şarkılarda tanrılarla yiğit yurttaşlar yüceltilir, özellikle de Thyreai'nin (Argolis) zaptı (İ.ö. VI. yüzyılın ortaları) kutlanırdı, daha sonraları buna Thermopylai de alındı. Evlenecek durumdayken evlenmeyenlerin ἀντιμα işaretleri olarak bu şenliklere alınmaması, buna verilen önemi gösterir. **LYKURGOS** (IV.IV.15): Isparta devlet düzeninin, toplum yapısının ve askerlik sisteminin kurucusu. Elimizdeki belgelerde adı ilk kez Herodotos'ta (I.65) kral Leobotes'in (c. İ.ö. 900) yanında geçer.

Modern görüşe göre, Isparta toplum yapısı büyük ölçüde ilkel kabile törelerinin bir kalıntısıdır. Isparta'nın bundan sonra kazandığı özellikler, gene çoğunlukla ekonomik ve toplumsal yapısından kaynaklanan aşamalı bir gelişimdir; para kullanmamak gibi başka reformlar da daha geç bir gelişmedir. Bütün bunlar Lykurgos'un varlığından kuşku duyulmasına yol açmıştır. Ama bu düzenin temel yapısı 775 yılından sonra oluşmuştu ya da oluşma yoluna girmişti; ve bunun büyük bir yasa-

koyucunun eseri olduğuna inanmamızı engelleyecek hiçbir neden yoktur. MELANIPIDES (I.IV.3): Meloslu dithyrambos ozanı; V. yüzyılın ilk yarısında sivrilmiş, 413 yılından önce Makedonya kralı II. Perdikkas'ın sarayında ölmüştür. Dithyramboslarından elimizde birkaç başlık (*Δαυλίδες*, *Περσεφόνη*, *Μαρσύας*, ve çok az fragment vardır. Suidas'a göre, aynı adı taşıyan iki ozandan küçüğü büyüğünün torunudur; ama bu bilgi yanlış olmalıdır.

MELETOS (IV. IV. 4; VIII. 4): İ.ö. 399 yılında Sokrates hakkında resmen suç duyurusunda bulunan kişi; ama o yıllarda çok genç olduğu için, herhalde Sokrates'in asıl düşmanı Antytos'un maşası olmuştu. Sonradan Atinalılar tarafından öldürüldüğü söylentisi kuşkuludur. Ama, gene 399 yılında Andokides'i dinsizlikten mahkemeye veren Meletos ile aynı kişi olmadığı kesindir. MENON (II.VII.6): Hakkında başka bir şey bilinmiyor.

MINOS (IV.II.33): Zeus ile Europe'nin oğlu, Sarpedon ile Rhadamantys'in kardeşi Girit kralı. Efsanedeki anlatılara karşın, Minos ilkel çağların en doğru ve haksever kralı olarak tanınır. Tanrı Zeus'tan esinlenerek yasalar çıkarttığı için, öldükten sonra Hades'teki ilk yargıçtan biri olmuştur.

NAUSIKYDES (II.VII.6): Hakkında hiçbir şey bilinmiyor.

NIKIAS (II.V.2): Atinalı devlet adamı ve komutan. Perikles'in ölümünden sonraki dönemde Kleon'un ve aşırı demokratların karşısında yer aldı. Amacı, Atina için uygun koşullar sağlanır sağlanmaz İspartalılarla barış yapmaktı; nitekim 423 yılındaki ateşkes ve 421 yılındaki kendi adıyla anılan barış onun eseridir. Ama Alkibiades'in hırsının önüne geçmedi ve kendini Sicilya se-

ferinin içinde buldu. Thukydides Sicilya'daki kıyımın büyük ölçüde onun komuta yetersizliğinden ileri geldiğini açıkça ortaya koyar.

Zengin bir aileden geliyordu ve sahibi olduğu gümüş madenlerinde 1000 köle çalıştırıyordu.

NIKOMAKHIDES: (IV.1): Hakkında başka bir şey bilinmiyor.

ODYSSEUS (I.II.58; III.7-II.VI.11-IV.II.33; VI. 15): Efsanevi Ithake kralı, Laertes ile Antikleia'nın oğlu. Başka bir yoruma göre, babası insanların en hileci ve hünerlisi olan Sisypchos idi. Babasının sağlığında tahta çıktı; Penelope ile evlendi ve Telemakhos adında bir oğlu oldu. Troya seferine katılan kahramanların en akıllısı ve kurnazı idi. Homeros onu çok akıllı, güzel konuşan yetenekli ve yiğit bir kahraman olarak çizer. *İlyada*'da Odysseus Akhalar arasındaki kişisel ilişkiler sorunlarını en iyi çözen kişidir; *Odysseia*'nın da başkahramanıdır. Klasik Yunan yazarları Odysseus'u bazen vicdansız bir politikacı, bazen de akıllı ve onurlu bir devlet adamı olarak tanıtmışlardır. Filozoflar genelde Odysseus'un zekasına ve bileğine hayrandırlar. Aslında Odysseus çok yönlü bir kişilik olarak her çağda yeniden yorumlanan bir destan kahramanıdır.

PALAMEDES (IV.II.33): Euboia kralı Nauplios ile Klymene'nin oğlu. Akha ordusu Troya seferine hazırlanırken, Menelaos ile Palamedes Odysseus'u çağırmaya giderler. Odysseus ailesini ve evini bırakıp bu sefere katılmayı göze alamadığı için deli takliti yapar, ama Palamedes onun oyununu bozar ve kahraman sefere katılmak zorunda kalır; ne var ki bunu unutmaz ve fırsatını bulunca öcünü alır: Troyalı bir tutsağı kullanarak düzme delillerle Palamedes'in Yunanlılarla ihanet ettiğini

kanıtlar. Deliller o kadar açıktır ki, Palamedes kendisini savunamaz ve taşlanarak öldürülür.

Efsaneye göre Palamedes kurnaz Odysseus'tan daha yararlı ve akıllıymış: Yunan alfabesine birçok harf katmış, Yunanlılara sayıları tanıtmış, ayların süresini yıldızlara göre saptamış, para kullanmasını öğretmiş, dama oyununu ve zarları bulmuş.

PARRHASIOS (III.X.1): Efesli Euenor'un oğlu ve öğrencisi ressam. Uzun süre Atina'da yaşamış, garip kişiliği ile ilgi uyandırmıştır. Plinius Euenor'u İ.ö. 420 yılına, Parrhasios'u da Zeuksis ile birlikte 397 yılına yerleştirir. Kendini beğenmiş bir insandı; erguvan rengi bir manto giyer ve altın bir çelenk takardı. Plinius'ta (*Nat. Hist.* 69) anlatılan tablolarından biri, canlandırdığı kişilerin karakterini ve ruh durumunu belirtmeye çalıştığını gösterir. Demek Parrhasios, canlandırdığı kişilerin duygularını yüz ifadelerinde yansıtmaya çalışan Polygnotos'un açtığı yolda ilerlemiştir. Bu denemelerde Yunan sanatında eski çağların *ethos*'undan Hellenistik çağın *pathos*'una giden yoldaki önemli aşamaları görüyoruz. Tablolarında canlandırdığı tanrı ve kahramanlar ondan sonraki sanatçılar için örnek olmuştur. Parşömen ve tahta üzerine yaptığı resimler Plinius'un zamanında el işçileri (olasılıkla metal işçileri) tarafından kullanılıyordu.

PERIKLES (I.II.40 vd.-II.VI. 13-III. V.1): Atina'nın büyüklüğünün ve şasının mimarı; Atina'nın politika sahnesine çok başarılı bir çıkıştan sonra, Atina imparatorluğunu güçlendirmek için büyük çabalar harcadı; bunun sonucunda Atina'yı bozgunla sonuçlanacak Peloponnesos savaşına sürükledi. Perikles Atina'nın siyasal yaşamındaki bu uzun etkisini sağlam karakterine,

kararlı ve akılcı politikasına borçludur. Etkili bir hatıptı, Thukydides'in aktardığı ünlü Epitaphion belagatinin aynasıdır. Perikles çağı, Atina'nın en parlak dönemidir; edebiyat ve sanat görülmemiş biçimde şahlanır. Sophokles, Euripides, Lysias, Aristophanes, Pheidias, Polygnotos, Zeuksis, Sokrates bu çağda yaşamışlardır.

PHAIDONDAS (I.II.48): Sokrates'in derslerini izlemek için Thebai'den gelmiş bir delikanlı.

PISTIAS (III.X.9): Hakkında başka bir şey bilinmiyor.

POLYKLEITOS (I.IV.3): Sikyonlu Polykleitos (c. 450-410) Argos heykelticilik okulunun başıydı. "Mızrak Taşıyan" (Napoli Ulusal Müzesi) ve "Yaralı Amazon" (Vatikan Müzesi) heykelleri ünlüdür. Heykelleri Pheidias'ın ve okulunun eserlerine oranla daha büyük bir gerçekçilik sergiler.

PRODIKOS (II.I.21, 29, 34): Atina V. yüzyıl sofistlerden; Sokrates'in çağdaşı, Yurdu Keos'tan elçi olarak gönderildi ve verdiği konferanslarla adını duyurdu. Sofistler içinde en yüksek ücreti o alıyordu. Platon'un *Protagoras* adlı diyalogunda Sokrates ile konuşur. Ksenophon da erdem ile kötülük arasında kalan Herakles mythosunu ondan almıştır.

PROKRUSTES (II.I.14): Damastes (Apollod. *Epit.* I, 4; Plut. *Thes.* II), Polypemon (Paus. I, 38, 5) ya da Prokoptas (Bakhh. 17, 28) adlarıyla da anılır. Attike bölgesinde yaşamış bu haydut yolcuları yakalayıp iki yataktan birine yatmaya zorluyor, boyu kısa geleni çekiçe dövüp uzatıyor ya da ağırlık takıp geriyordu; yatağa sığmayanları da kesip kısaltıyordu. Theseus da onu aynı şekilde öldürdü.

PYTHIA (I.III.1): Delphoi'da Apollon kehanet yerinin bilicisi. Pythia bir

uçayak üstünde oturur, uçayağın altındaki yarıktan buharlar çıkarken, kendinden geçerek bir şeyler söyler, rahipler de onun söylediklerini yorumlayıp yazıya geçirirlerdi. Ama verilen cevaplar çoğunlukla iki anlamlı ve karanlık idi: "Ibis redibis non morieris in bello".

SEIRENLER (II.VI.11, 31): Kadın görevli kuş kanatlı ve güzel sesli ef-sane yaratıkları: denizin hem çekiciliğini hem de tehlikelerini simgelerler. Adları ilk kez *Odyseia*'da geçer. Sicilya boğazının girişinde güzel sesleriyle gemicileri büyüleyip gemileri kayalara doğru çekerlerdi. Odysseus arkadaşlarının kulaklarını balmumu ile tıkayıp kendini de direğe bağlatarak onlardan kurtuldu. Argonautlar efsanesinde de Orpheus kendi sesiyle Siren-leri alt eder.

SIMMIAS (I.II.48; III. XI. 17): Sokrates'in derslerini izlemek için Thebai'den gelmiş bir delikanlı.

SINIS (II.I.14): Korinthos berzahında yaşamış bir haydut. Yolcuları bir çam ağacını eğmeye zorluyor, tutamayanları havaya fırlatıp öldürülüyordu; ya da daha anlaşılır bir yorumla, onları iki çam arasına bağlıyor ve ikiye bölüp öldürüyordu. Theseus da Atina'ya giderken onu böyle öldürdü (Plut. *Thes.* 8); kızı Perigune'yi de carie olarak aldı.

SKEIRON (II.I.14): Megara yakınlarında Skironis kayalıklarında Skironis yoluna dehşet salan bir haydut. Yolculara ayağını yıkattırken onları bir tekmeyle kayalardan aşağı yuvarlıyor, kimilerine göre (Apollod. *Epit.* I. 2; Plut. *Thes.* 10; Hyg. *Fab.* 38.4) dev bir kaplumbağa bu zavallıları yutuyordu. Theseus Atina'ya giderken onu denize attı ve Ovidius'a göre (*etamM.* 7, 444 vd.) kemiklerinden kendi adını

taşıyan kayalık oluştu. Megaralıların anlatışına göre ise, Skeiros bir haydut değil, çok saygın bir kişilikti.

SKYLLA (II.VI.31): Kharybdis ile birlikte *Odyseia*'da adı geçen (XII. 85 vd.) deniz canavarlarının en korkuncu: her birinde üç sıra diş bulunan altı kafası ve oniki ayağı vardı. Kendisine yaklaşılan bir gemi oldu mu, bir hareketle altı adam yakalıyor ve yiyordu. Onu durdurmanın tek yolu, annesi Kratais'ten yardım dilemekti. Homeros'tan sonraki yazarlar (Verg. *Ecl.* 6.75) belinde köpek başlarından yapılmış bir kemer olduğunu söylerler. Kökeni ve zamanı bilinmeyen başka öyküler de vardır: bir zamanlar insan biçimindeymiş, sonradan canavara dönüşmüş.

SOPHOKLES (I.IV.3): Klasik çağın üç büyük tragedya ozanından ikincisi: İ.ö. 496-406. Sophillos'un oğludur; iyi bir öğrenim görmüş, çağın ünlü müzikçisi Lampros'tan ders almıştır. Perikles'in yakın dostudur ve onun Atina'ya kazandırdığı ruhu tragedya-larında yansıtmış, kahramanlarını Atina'nın şanı ile aynı düzlemde yüceltmıştır. 120'den fazla tragedya yazmış, 20 kez birinci olmuştur. Elimizde yedi tragedya (*Aias*, *Antigone*, *Kral Oidipus*, *Elektra*, *Trakhisli Kadınlar*, *Philokletes*, *Oidipus Kolonos'ta*) ve bir satir dramı (*Ikhneutai*) vardır. Sophokles'te eylem psikolojiye dayanır; oyunu sonuna kadar götüren kahramanın iradesidir. Sophokles insanlık durumlarının ozanıdır: mutluluğun her an elden gidebileceği düşüncesi, acının ve mutsuzluğun ağırlığı, haksızlığa karşı çıkan ve ona boyun eğmeyi reddeden iradenin büyüklüğü oyunlarındaki egemen motiflerdir.

THEMISTOKLES (II.VI. 13-III. VI. 2-IV. II. 2): Atinalı devlet adamı (İ.ö.

c. 528-462); aristokratların önderi Aristides'in hasmı olarak demokratların yanında yer aldı. 493 yılında arkhont eponymos seçildi (Dion Hal. 6.34). Marathon savaşında parlak bir başarı kazandı. 483 yılında Yunanlıları Pers saldırısından korumak için Pire limanının güçlendirilmesi ve 200 gemilik donanma yapımı önerisiyle Laureion gümüş madenleri gelirinin buna ayrılmasını sağladı ve halk meclisinden Aristides hakkında sürgün kararı çıkarttı. Artemision savaşında donanmayı Ispartalı komutan Eurybiades'e bıraktı. Savaşın sonunu belirleyen Salamis çarpışmasının kahramanı oldu. Ispartalıların kıskançlığına ve entrikalarına rağmen Pire limanını güçlendirmeye devam etti. Ama gösterişli yaşayışı ve Egelilerden adaletsiz vergiler alması halkın gözünden düşmesine yol açtı. 471 yılında sürgün edildi ve Argos'a yerleşti. Orada da barınamayınca Korkyra, Epeiros ve Makedonya yoluyla Anadolu'da Pers kralına sığındı; Kendisine Maiandros üzerindeki Magnesia'nın yönetimi verildi. Orada öldü.

THEODOROS (IV.II.10): Kyreneli matematikçi (İ.ö. 460); Platon ile Theaitetos'un hocası (*Theait.* 147 d-148 b) kendisi de Protagoras'ın öğrencisiydi, ama kısa sürede matematiğe yönelmiştir. Platon'un anlatışında, $\sqrt{3}$, $\sqrt{5}$ ve 17 'ye kadar herhangi bir sayının karesi olmayan sayıların kare köklerinin irrasyonel olduğunu kanıtlar ($\sqrt{2}$ 'nin irrasyonel olduğu zaten biliniyordu).

THEODOTE (III.XI.1): Cornelius Nepos'un (*Alc.* 6) Alkibiades'in gözdesi

olarak tanıttığı ünlü hetaira. Alkibiades'in şiddet yoluyla öldürülmesinden sonra, onu Frigya'da gömmüştür.

THESEUS (III.V.10): Aigeus ya da Poseidon'un oğlu; ulusal Atina kahramanı. Büyüdüğü Troizen'den Atina'ya deniz yolu yerine kara yolundan giderek yolda karşısına çıkan bütün canavarları ve haydutları ortadan kaldırdı. Girit kralı Minos'a her yıl vergi olarak ödenen Atinalı gençleri Girit'e götürdüktan sonra, Ariadne'nin yardımıyla Minotauros'u öldürdü; Herakles ile birlikte (ya da tek başına) Amazonlara karşı sefere çıktı ve Amazon kraliçesi Antiope'yi (ya da Hippolyte'yi) öldürdü. Lapith Peirithoos Persephone'yi yeraltından kaçırmak için Hades'e inerken ona yardım etti. Dönüşte Atina'da kendisine karşı bir darbe yapıldığını görünce, Skyros'a kaçtı ve orada kral Lykomedes tarafından öldürüldü. Kimon zamanında kemikleri toplatıp Atina'ya taşındı ve adına yapılan bir tapınağa kondu: bu Theseion adıyla bilinen tapınak değildir.

Theseus, Herakles efsanesinin yanı sıra başka efsanelerde de rol oynamıştır; Meleagros'un Kalydon domuz avı; Argonautlar; Thebai'ye karşı savaşan Yediler'in gömülmesi; Oidipus'u son günlerinde ağırlaması.

ZEUKSIS (I.IV.3): Magna Graecia'da Herakleia'dandır, Polykleitos'tan birkaç on yıl daha gençtir. Gölge-ışık oyununu onun bulduğu söylenir (*luminum umbrarumque invenissa rationem traditur*): bu da o çağda resim sanatının teknik açıdan hala ne kadar geri olduğunu göstermektedir.

BÖLÜM BAŞLIKLARI

I. KİTAP

- I. Sokrates'in Savunması
- II. Savunmaya devam
- III. Sokrates'in din ve irade üzerine öğretisi.
- IV. Aristodemos ile din üzerine söyleşi.
- V. İrade üzerine bir konuşma
- VI. Antiphon ile söyleşi.
- VII. Palavracılık Üzerine.

II. KİTAP

- I. Aristippos ile irade üzerine söyleşi.
- II. Lamprokles ile oğula düşen ödevler üzerine söyleşi.
- III. Khairekrates ile kardeş sevgisi üzerine söyleşi.
- IV. Dostluk üzerine bir konuşma.
- V. Antishenes ile dostların değeri üzerine söyleşi.
- VI. Kritobulos ile dost kazanma yolları üzerine söyleşi.
- VII. Sokrates Aristarkhos'un sorununu çözüyor.
- VIII. Sokrates Eutheros'a kendine uygun bir iş bulmasını öğüt-lüyor.
- IX. Arkhedemos ile Kriton'un sorunu.
- X. Diodoros ile Hermogenes'in sorunu.

III. KİTAP

- I. Bir komutanın nitelikleri ve ödevleri.
- II. Komutan seçimi üzerine öğütler.
- III. Atlı birliği komutanı ile söyleşi.
- IV. Seçimlerde kazanamayan bir adaya avuntu.
- V. Genç Perikles ile Atina'nın çöküşü üzerine söyleşi.
- VI. Genç bir politika heveslisine öğütler.
- VII. Seçkin bir yurttaşa öğütler.
- VIII. İyi ve güzel üzerine.
- IX. Yiğitlik, bilgelik, delilik, kıskançlık, boş zamanlar, başarı üzerine.

- X. Sanatçılara öğütler.
- XI. Hetaira Theodote ile söyleşi.
- XII. Bakımlı bir bedenın yararları üzerine.
- XIII. Sokrates atsineęi gibi davranıyor.
- XIV. Sofra görgüsü üzerine.

IV. KİTAP

- I. Sokrates insanlara nasıl yardımcı oluyordu?
- II. Sokrates Euthydemos'u eğitiyor.
- III. Euthydemos ile din üzerine söyleşi.
- IV. Elisli Hippias ile adalet, yasalar ve töreler üzerine söyleşi.
- V. Sokrates ile Euthydemos irade üzerinde tartışıyorlar.
- VI. Sokrates'in mantık yürütme yöntemi.
- VII. Sokrates'in eğitim kuramı.
- VIII. Sokrates'in ölümü.

KAYNAKÇA

Metin

Xenophontis Commentarii, Fecognavit Walther Gilbert, Lipsiae in Aedibus B.G. Teubneri, MCMXII.

Çeviri

XENOPHON, *Die Sokratischen Schriften Memorabilien - Symposion - Oikonomikos - Apologie* (übertragen und herausgegeben von Ernst Bux), Alffred Kröner Verlag, Stuttgart, 1965.

XENOPHON, *Erinnerungen an Sokrates* (ins Deutsche übertragen von Johannes Irmscher) Akademie Verlag, Berlin, 1955.

Açıklama

SENOFONTE, *II Primo Libro dei Memorabili o Memorie Socratiche* (Introduzione e commento di Cesare Guida) Carlo Signorelli Editore, Milano, 1942.

İnceleme

LONGO, V, *ANHP ΟΦΕΛΙΜΟΣ li Problema della Composizione dei "Memorabili di Socrate"* (Universita di Genova, Facolta di Lettere. Pubblicazione dell'Istituto di Filologia Classica, XIV.) Genoa : Cuneo, 1959.

TAYLOR, A.E., *Socrates*, Peter Davies, London, 1951.

WINSPEAR, Alban D., and SILVERBERG, Tom, *Who Was Socrates?* Rusell & Rusell, New York, 1960.

97. 06. Y. 0152 - 480

001441

ISBN 975-16-0616-0

TÜRK TARİH KURUMU BASİMEVİ

online sipariş

www.sahafium.com

eski & nadir kitaplar / old & rare books